

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2014

Vojtěch Fikar

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Pohřební ritus doby halštatské
v západních Čechách**

Vojtěch Fikar

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Bakalářská práce

**Pohřební ritus doby halštatské
v západních Čechách**

Vojtěch Fikar

Vedoucí práce:

PhDr. Petr Menšík, Ph.D.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat vedoucímu této práce PhDr. Petru Menšíkovi, Ph.D., za rady a trpělivost při vypracování této práce. Poděkovat bych také chtěl Mgr. Milanu Metličkovi za připomínky k práci, Mgr. Ladislavu Čapkovi, Ph.D. a Bc. Veronice Rohanové za rady v technických stránkách práce.

Obsah

1 ÚVOD.....	3
1. 1 Cíle práce.....	3
1. 2 Vymezení území.....	4
1. 3 Doba Halštatská v jihozápadních Čechách.....	4
2 PŘÍRODNÍ PODMÍNKY.....	6
2. 1 Geologie a geomorfologie.....	6
2. 2 Klimatické podmínky.....	6
2. 3 Půdy a nerostné zdroje.....	7
3 HISTORIE BĀDÁNÍ.....	9
4 CHRONOLOGIE.....	14
5 POHŘEBNÍ RITUS.....	15
5. 1 Vývoj pohřebního ritu	15
5. 2 Halštatská mohylová kultura.....	18
5. 2. 1 Malé žárové hroby.....	18
5. 2. 2 Komorové hroby.....	19
5. 2. 3 Velké hroby na úrovni terénu.....	20
5. 3 Pozdní doba halštatská.....	22
5. 3. 1 Mohylové hroby.....	22
5. 3. 2 Ploché Hroby.....	24
5. 3. 3 Malé žárové hroby v jamce.....	24
5. 3. 4 Hroby uložené na úrovni terénu.....	26
6 POHŘEBNÍ VÝBAVA.....	27
6. 1 Keramika halštatské mohylové kultury	27
6. 2 Keramika Pozdní doby halštatské.....	30
6. 3 Kovové artefakty halštatské mohylové kultury.....	34
6. 4 Kovové artefakty pozdní doby halštatské.....	37
6. 5 Sklo halštatské mohylové kultury.....	40
6. 6 Sklo pozdní doby halštatské.....	41
7 DATABÁZE.....	42

8 VYHODNOCENÍ DAT.....	44
8. 1 Prostorové uspořádání v krajině.....	44
8. 2 Prostorové rozmístění hrobů.....	45
8. 3 Kontinuita.....	46
8. 4 Hrob.....	47
8. 5 Ritus.....	47
8. 6 Antropologie.....	48
9 INTERPRETACE STRUKTUR.....	49
10 ZÁVĚR.....	53
11 SEZNAM LITERATURY.....	55
12 SEZNAM ZKRATEK.....	60
13 PŘÍLOHY.....	62

1 Úvod

Doba halštatská, která měla trvání v Reineckových stupních Ha C, Ha D a Lt A, je počátkem doby železné ve střední Evropě. Je to období charakteristické prudkým společenským a ekonomickým vývojem. Označení doba halštatská získalo toto období díky Rakouské lokalitě Hallstatt. Lokalita Hallstatt byla typická svými solnými doly a bohatě vybavenými hroby, obsahujícími mimo jiné velké množství importovaných předmětů dokládajících kontakty s antickým světem (Venclová (ed.) 2008, 11).

Jak samotný název doba železná napovídá, jedná se o období historie střední Evropy, kdy se začalo poprvé masově užívat železo pro běžnou výrobu. Železo bylo využíváno pro výrobu nástrojů běžné potřeby, zbraní a dalších předmětů (Soudská 1994, 55), zejména na počátku doby halštatské však bylo ještě doprovázeno bronzem, který byl i nadále hojně využíván pro výrobu šperků (Šaldová 1968, 361 – 362; Venclová (ed.) 2008, 11).

S rozvojem využívání železa je spojen také rostoucí význam koně, jak k jízdě tak záprahu do vozu. Obě tyto skutečnosti měly zřejmě za následek i změny ve společnosti doby halštatské. Železné zbraně a součásti koňského postroje nalézané v hrobech doby halštatské poukazují na nově vznikající skupinu jízdních bojovníků. Vedle jízdních bojovníků se rozvinula, takzvaná halštatská knížata, jejichž hroby jsou typické bohatou výbavou a ukládáním vozů (Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 70 – 71; Chytráček et al. 2009, 204).

1. 1 Cíle práce

Tato práce se zaměřuje na pohřební ritus doby halštatské. Předmětem zkoumání bude variabilita pohřebních zvyklostí doby halštatské a jejich srovnání mezi sebou i s některými prvky doby bronzové. Pro účely práce bude vytvořena databáze lokalit s pohřebními nálezy doby halštatské a jejich bližšími charakteristikami. Na základě shromážděných dat bude učiněn pokus o interpretaci pohřebních zvyklostí a vzorců chování populací doby halštatské v západních

Čechách.

1. 2 Vymezení území

U západní hranice České republiky se nachází Plzeňský kraj, který je součástí západních Čech. Ve své západní a jihozápadní části sousedí Plzeňský kraj s Německem. Na severozápadě tvoří hranici kraje kraj Karlovarský, svou východní a jihovýchodní částí sousedí s regionem severočeským a středočeským. Část hranice tvoří i kraj jihočeský. Do Plzeňského kraje patří okresy Domažlice, Klatovy, Plzeň – jih, Plzeň – město, Plzeň – sever, Rokycany a Tachov (Mištera 1996, 11 – 15).

1. 3 Doba Halštatská v jihozápadních Čechách

Doba halštatská, má trvání mezi lety 800 – 490 př. n. l., je jinak známá také jako starší doba železná. Jde o období evropského pravěku, ve kterém začal rozmach využívání železa. Halštatská kultura se rozprostírala napříč celou Evropou, ale jak uváděl Jan Filip, lze rozpoznat dva oddělené kulturní okruhy, východní a západní, na jejichž pomezí se nachází právě území České republiky (Filip 1948, 214 – 215). Na území jižních a západních Čech byla již od přelomu starší a střední doby bronzové pozorovatelná kontinuita trvající až do doby Lt A. Nešlo však o kontinuální trvání jednotlivých sídlišť napříč tímto obdobím, ale spíše o kontinuitu kulturní. Tento na sebe navazující vývoj lze pozorovat na proměnách pohřebního ritu, nebo v přejímání tvarů a výzdoby keramiky v po sobě jdoucích kulturách v okruhu jižních a západních Čech (Venclová (ed.) 2008, 66).

V západních Čechách v období Ha C – D 1, tedy v době, kdy se na tomto území vyskytovala halštatská mohylová kultura, došlo k nápadnému úbytku nalezišť a nálezů v sídlištních a hrobových celcích v porovnání s pozdní dobou bronzovou. Halštatská mohylová kultura zaujímala stejné území, jaké bylo osídleno již v době bronzové, přesto je patrný posun osídlení od předchozího centra v jihozápadní části tohoto území do části severovýchodní. Stejně tak došlo k přesunu do

topologicky níže položených lokalit (Šaldová 1968, 388; Chytráček – Metlička 2003, 87).

Rovinná sídliště Ha C1 – C2 v Bdeněvsi, Vochově, Křimicích a Malesicích se nacházela v nejúrodnějším a klimaticky nejpříhodnějším prostoru západních Čech, v Plzeňské kotlině. V oblasti při soutocích a dolních tocích řek Mže, Radbuzy, Úhlavy a Úslavy se také nacházela řada mohylových pohřebišť tohoto období. Osídlení halštatské mohylové kultury zasahuje na severu k střednímu povodí řeky Střely, kde se nalézají pohřebišť Manětín – Hrádek. Na jihu pak k střednímu toku Úhlavy, rozvodí Radbuzy a Úhlavy. Dosud známé nálezy této kultury v západních Čechách však nepřekračují povodí Berounky (Metlička 2002; Chytráček – Metlička 2003, 87 – 89, 97 – 105, 92 Abb. 3, 100 Abb. 8; Chytráček – Metlička 2004, Karte 16 – 24; Venclová (ed.) 2008, 66).

Osídlení následující pozdní doby halštatské zaujímá z velké části území svých předchůdců a nálezy do ní patřící se dosud vyskytly v téměř tisíci katastrech. Nejinak je tomu v západních Čechách, kde se poměrně husté osídlení drží zemědělsky výhodných poloh obývaných již halštatskou mohylovou kulturou. Těžiště osídlení západních Čech se tedy drží toku Berounky a úrodné Plzeňské kotliny jako v předchozím období Ha C – D1. Osídlení se také znovu posouvá do vyšších poloh na horním toku Radbuzy na Domažlicku nebo Otavy na Klatovsku. Na posun osídlení také dále na sever a jih naznačují pohřebišť v Sovoluskách na řece Střele a pohřebišť v Hradišti u Kasejovic na soutoku Úslavy a Lomnice (Chytráček – Metlička 2003, 101 – 104 Abb. 9 – 12; Chytráček – Metlička 2004, Karte 16 – 24; Venclová (ed.) 2008, 100).

Přechod mezi pozdní dobou halštatskou a časnou dobou laténskou je jen velmi těžko rozpoznatelný (Šaldová 1968, 298). Přechod je plynulý, přesto je patrný v mladších hrobech, kde se začínají objevovat keramické tvary typické pro dobu laténskou, nebo takzvaná spony s "ptačí patkou" charakteristické pro toto období (Šaldová 1978, 417).

2 Přírodní podmínky

2. 1 Geologie a geomorfologie

Západní Čechy jsou geologicky součástí Českého masivu. Český masiv je převládající geologickou jednotkou České republiky, zasahuje však i do území našich sousedů Německa, Rakouska, Polska a Slovenska. Nejstaršími platformními jednotkami jsou moldanubikum Šumavy a Českého lesa. Oblast domažlického a tepelského krystalinika přechází do barrandienského protozeika, která tvoří oblast středočeského Bohemika. Tato část je od moldanubika Šumavy a Českého lesa oddělena křemenným valem středočeského granodioritového plutonu. Vůči krušnohorské oblasti je vymezena krušnohorským zlomem (Mištera 1996, 17 – 21, http://pruvodce.geol.cechy.sci.muni.cz/regionalni_geol/geologie_CM.htm).

Území Plzeňského kraje je poměrně členité, což ukazují převládající typy reliéfu, kterými jsou pahorkatiny a vrchoviny. Základní geomorfologické jednotky tohoto území tvoří soustavy Šumavská a Poberounská. Na jižním a jihozápadním okraji se rozkládá Šumava, Blatenská pahorkatina a Švihovská vrchovina. V západní části je území kraje ohraničené Českým lesem, Podčeskoleskou pahorkatinou a Všerubskou vrchovinou. Východně tvoří reliéf vrchoviny Brdská, Křivoklátská a Hořovická pahorkatina. V severní části kraje se nalézají pahorkatiny Plaská, Rakovnická a vrchovina Tepelská (Mištera 1996, 21 – 26).

2. 2 Klimatické podmínky

Západočeská oblast má mírně teplé, mírně suché klima s převážně mírnou zimou. Pouze oblast při dolním toku řeky Střely, která se nachází ve srážkovém stínu Krušných hor, má výrazněji sušší klima. Území s charakterem vrchovin, tedy území s nadmořskou výškou kolem 500 m, patří do oblasti mírně vlhkého klimatu se studenou zimou. Průměrná roční teplota Plzeňské a Blatenské pahorkatiny se dlouhodobě pohybuje mezi 7 – 8 °C. V sušších oblastech při řece Berounce a

Střele překračuje průměrná teplota 8 °C. Proudění vlhkých západních větrů od Atlantiku přináší množství srážek pohybující se mezi 500 – 650 mm. Jen v suché oblasti řeky Střely se úhrn srážek pohybuje pod 500 mm (Mištera 1996, 26 – 34).

Klimatologické studie naznačují, že přechod mezi pozdní dobou bronzovou a časnou dobou železnou přinesl konec teplé suché fáze a nástup fáze chladné. S chladnějším a vlhčím klimatem 8. století př. n. l. by mohl souviset nápadný úbytek osídlení ve vyšších polohách západní a střední Evropy včetně Čech. Výzkumy alpských a grónských ledovců a radiokarbonová data umístily toto chladné období mezi roky 830 – 725 př. n. l. (Maise 1998, 218-224, Abb. 23, 25; Venclová (ed.) 2008, 30).

Období pozdní doby halštatské poté koreluje s počátkem subatlantiku, který by měl svými klimatickými podmínkami přibližně odpovídat současnému stavu (Venclová (ed.) 2008, 30).

Analýza zuhelnatělého dřeva nalezeného na sídlištích Svržno a Štítary nad Radbuzou – Hoštětice, poskytují náhled do vegetační situace období halštatu. Převládá dub, jedle a borovice (Pokorný 2004, 9).

Západní Čechy mají nepříznivou vodní bilanci. V tomto regionu se nachází jen pramenné části řek a jejich horní toky, tedy části řek s malou průtočností. Vzhledem ke geologickému vývoji oblasti je také stav podzemní vody je špatný. Situace je o něco lepší v mladých sedimentech řek plzeňské kotliny (Mištera 1996, 37 – 39).

Sídliště byla budována v bezprostřední blízkosti vodních zdrojů, hlavně řek. Jiná situace panovala v případě výšinných lokalit. V takovém případě mohlo jít o rozsáhlé cisterny či nádrže vylámané do skalního podloží, jako je tomu například u Závisti, jejíž nádrže jsou datovány do období mezi 6. – 5. století př. n. l. (Venclová ed. 2008, 30 – 31, Drda – Rybová 2008, 29 – 31, 34).

2. 3 Půdy a nerostné zdroje

Oblast pahorkatin a kotlin je typická převládajícími hlinitými půdami. Vrchoviny Švihovská, část Křivoklátské a Brd se vyznačují těžkými jílovitohlinitými půdami. Z hlinitých půdních druhů se v Plzeňské kotlině a širokém pruhu při vodních tocích

vytvořily hnědozemě. V dalších částech Plzeňské pahorkatiny se hnědozem tvoří na hlinitopísčítých a písčitohlinitých půdách. Se stoupající nadmořskou výškou se na vrchovinách a v podhůří vyskytují hnědé půdy vrchovin a půdy podzolové. Chemismus půdy je kyselý až silně kyselý (Mištera 1996, 44 – 45).

V povodí většiny velkých řek v regionu se můžeme setkat s nalezišti zlata. Výchozy zlata se nacházejí například v povodí řeky Střely nebo Úslavy a Klabavy. V povodí Klabavy a Úslavy lze také najít železnou rudu v podobě hematitu, sideritu nebo chloridu železitého. V oblasti Sedmihoří se nalézají četné výchozy cínu. Blízko rovinných sídlišť doby bronzové v povodí řeky Radbuzy byla také zaznamenána lokalita bohatá na chalkopyrit, ze kterého lze získat měď (Chytráček – Metlička 2004, 100 – 103, 106 – 108, 110, 115 – 119, 121 – 122, Karte 16 – 20, 22 – 24).

3 Historie bádání

Mohylová pohřebiště v jižních a západních Čechách byla vždy ve středu zájmu badatelů již v předminulém století. První archeologický výzkum v okruhu jihozápadních Čech se odehrál už roku 1787. Katecheta hlavní školy v Domažlicích a správce panství Guthem Bernard Antonín Werschauser prokopal toho roku nejméně jednu z asi 60 mohyl nacházejících se při cestě z Nahošic do Blížejova na Domažlicku. V jím prokopaných mohylách se našel jak bronz, tak železo zřejmě tedy patřily více kulturám. Nálezy se ovšem již dávno ztratily a jediný důkaz o této akci je líčení v dopisu, který Werschauser zaslal Josefu Dobrovskému z roku 1807 (Sklenář 1992, 147).

První řádný a systematický archeologický terénní výzkum ovšem proběhl mezi lety 1802 – 1803 v Lochovicích – Kočvarech. Autor tohoto výzkumu Johann Hyacinth Arnold na lokalitě na pomezí západních Čech prokopal 21 mohyl (Sklenář 2010, 8 – 9).

Nestorem archeologie západních Čech před notoricky známým Františkem Xaverem Francem byl ale hrabě Eugen Ervín Karel Černín z Chudenic. Hrabě Černín se výzkumných aktivit účastnil spíše jako organizátor a samotné výzkumné práce v terénu prováděl okruh jeho zaměstnanců/spolupracovníků. První z akcí hraběte Černína proběhla již roku 1822 a následně roku 1826 na mohylách ve Štěpánově hůrce nad dvorem Košenicemi u obce Všepadel, vedené chudenickým správcem Janem Jílkem (Sklenář 2010, 9).

Významnou osobou spojenou s výzkumy na chudenickém panství byl pak Karel Jičínský, původně právník a posluchač přednášek Jana Erazima Vocela, který od roku 1853 působil jako vychovatel dětí hraběte Černína. Roku 1857 odkryl Karel Jičínský halštatskou mohylu v lese Kopanině u Kamýku (Sklenář 1992, 92) a mohylník na Hůrce u Vícenic u silnice mezi Švihovem a Klatovy (Sklenář 1992, 269 – 270). Inventář mohyl ze zmíněného mohylníku obsahoval předměty doby bronzové i doby železné, stejně jako korálky ze skleněné hmoty. S výjimkou jednoho korálku, byla většina nálezů bohužel zničena při požáru petrohradského zámku spolu s dalším obsahem Černínovy sbírky (Sklenář 2010, 13). Roku 1863

pak pracoval na odkrytí časně laténské mohyly u Hořoviček (Sklenář 2010, 12).

Z popudu dalšího šlechtice hraběte Leopolda Thuna – Hohensteina byly prováděny výzkumy v okolí Horšovského Týna. Někdy před rokem 1826 provedl na mohylníku u dvora sv. Jiří severně od Poběžovic výkop hraběcí vychovatel abbé Franz Hocke. V roce 1843 zde pracoval i kustod archeologické sbírky Národního muzea Josef Vojtěch Hellich (Sklenář 1992, 169 – 170). Archeologii se věnoval i plzeňský purkmistr František Pecháček, při výzkumu mohylníku na Černé mýti u červeného Hrádku roku 1866 (Sklenář 2010, 13).

J. Smolík rozdělil mohyly podle velikosti a konstrukce, ale nebral v potaz jejich inventář. Oproti Smolíkovi dokázal L. Niederle jako první rozlišit podle inventáře mohyly doby bronzové od doby železné (Niederle 1893, 471 – 472).

Původně zahradní Valdštejnů na zámku Kozlu u Štáhlav a později kustod plzeňského musea František Xaver Franc, rozdělil doby bronzovou a železnou podle obsahu mohyl na tři navazující kultury označené písmeny C, D, E. Období, které František Xaver Franc zahrnul pod písmenem C, charakterizoval stavbou mohyl s vnitřní konstrukcí kamennou nebo dřevěnou, jejichž výbavě dodávají ráz bronzové zbraně a absence předmětů železných. Kultura C má tedy odpovídat střední době bronzové. Stupeň D poté pokrývá období shodující se s reineckovými stupni Ha C a D jak je známe dnes. František Xaver Franc určil za typické pro tento stupeň vybavení bronzem a železem, a také zvyk ukládat mrtvé do hrobů spálené. Nejmladší kultura stupně E je pak shodná s dobou laténskou (Franc 1906, 180). Také rozpoznal, že konec kultury D se nedá přesně stanovit a halštatská mohylová kultura přechází nepozorovaně do kultury laténské. František Xaver Franc ovšem neodděloval kultury milavečskou a halštatskou (Šaldová 1968, 298).

Josef Ladislav Píč ve svém druhém svazku Starožitností země České považoval takzvané "pokolení kamenných mohyl" za jeden lid obývající naše území kontinuálně od doby bronzové do doby laténské (Píč 1900, 65). Oponoval dřívějším názorům Františka Xavera France nebo doktora Naue, které předpokládaly výměnu populace mezi dobou bronzovou a dobou železnou. Nepanovala sice shoda v názoru ohledně procesu, kterým k výměně došlo, ale shodovaly se v názoru, že přechod mezi dobou bronzovou a železnou nevycházel z místního vývoje. Josef

Ladislav Píč svým kolegům oponoval a argumentoval faktem, že žárové pohřbívání, převládající v době halštatské, se vyskytovalo i v době bronzové a tím pádem by pohřbívání pod mohyly v době halštatské mohlo být další vývojovou fází. Jako dokladem tohoto vývoje uvádí pohřebiště v Hemerách u Bechyně, které bylo souvisle využíváno po celé mohylové období. Josef Ladislav Píč také považoval milavečskou mohylu, ve které byl nalezen známý milavečský vozík, za přelom mezi starším obdobím a novými vlivy halštatskými přicházejícími na naše území z jihu Evropy (Píč 1900, 67, 125 – 126). Pod vedením Františka Macháčka provádělo výzkumy v počátku 20. století Městské historické muzeum v Plzni (Macháček 1919).

Další krok v třídění mohylových nálezů učinil Jan Eisner, když napojil nálezy z českého prostředí na Reineckův systém datování ve svém článku z roku 1922. Jako první také rozdělil milavečskou a halštatskou kulturu vzájemně od sebe a poté od pozdější doby laténské. Kulturu milavečskou přiřadil Reineckovi stupně BD, Ha B a Ha C, Ha D pro kulturu halštatskou (Eisner 1923, 1 – 2; Šaldová 1968, 298). V práci také jako první charakterizoval inventář, jak milavečské kultury tak halštatských mohylových hrobů (Eisner 1923).

V letech mezi světovými válkami a po 2. světové válce se výzkumy doby bronzové a železné zabývali hlavně Jan Filip a Jaroslav Böhm, nebo i Jiří Neustupný (Neustupný 1940, 122 – 128; Neustupný 1941, 58 – 62).

Jan Filip rozlišoval celou evropskou halštatskou kulturu na dva okruhy, kultury západního okruhu rozpínající se od Beneluxu přes Bavorsko až po Čechy a východního okruhu táhnoucí se přes Moravu, Slovensko, východní Rakousko a Slezsko (Filip 1948, 214 – 215; Koutecký 2001, 764). Jan Filip vymezil hranice mezi kulturou bylanskou a jejími současnými sousedy. Na Kolínsku vymezil hranici s kulturou plátěnickou a v jihozápadním regionu s halštatskou mohylovou kulturou. Halštatskou mohylovou kulturu viděl Jan Filip jako zprostředkující článek mezi mohylovou kulturou jižního Německa a středočeskou kulturou bylanskou. Regeneraci již dříve užívaného mohylového pohřbívání v době halštatské považoval za možný vliv nově příchozího proto – keltského obyvatelstva (Filip 1948, 215, 243).

Klíčovou prací Jaroslava Böhma byla syntéza *Základy halštatské periody v Čechách*. I přes to co naznačuje název publikace, dílo se zaměřuje hlavně na rozbor doby bronzové a její vliv na vznik a vývoj kultur doby halštatské (Böhm 1937, 236 – 246). Do práce ovšem zapracoval i materiál moravský, jihoněmecký a rakouský, vše poté zařadil do celoevropského kontextu (Bouzek 2001, 755). V této práci se zabýval absolutní chronologií doby bronzové a železné, opět s přihlédnutím k celoevropskému prostředí (Böhm 1937, 231 – 235). Výsledkem chronologického rozboru Jaroslava Böhma bylo podrobné rozčlenění území podle absolutních dat, územních celků a kultur (Böhm 1937, 231).

Na práce předchozích badatelů poté ve druhé polovině 20. století navázala řada lokálně zaměřených badatelů. Od počátku 50. let to byla například Eva Čujanová – Jílková. Jejím hlavním zaměřením byly kultury střední a mladší doby bronzové v jihozápadních Čechách. V oblasti jihozápadních Čech provedla řadu terénních výzkumů, jmenujme například výzkum lokality Plzeň – Nová Hospoda v letech 1954 – 1957 (Čujanová-Jílková 1958) nebo Podražice v 70. letech (Sklenář 2005, 126, Čujanová-Jílková 1994, 131 – 133).

Ve stejné době jako Eva Čujanová – Jílková se intenzivní výzkumné činnosti v regionu věnovala i Věra Šaldová. Stěžejní prací této badatelky je rozsáhlá studie pohřebiště v Nynicích u Plzně a jejího porovnání s dalšími nálezovými celky v oblasti západních Čech, v níž vymezila konstrukční podobu a typickou náplň hrobů halštatské mohylové kultury v západních Čechách (Šaldová 1968). I přes vyzdvižení práce zaměřené na studium doby železné hlavním zaměřením Věry Šaldové byla mladší a pozdní doba Bronzová v západočeské mohylové oblasti, byla to právě tato výzkumnice, která vyčlenila nynickou skupinu pozdní doby bronzové, jež tvoří přechod mezi dobou bronzovou a dobou železnou (Šaldová 1965). Důležitým příspěvkem k bádání v jihozápadních Čechách byla také pečlivá reedice rukopisů a tabulí výše zmíněného Františka Xavera France (Sklenář 2005, 554; Šaldová 1988).

Od 50. let byla na poli západočeské archeologie doby železné činná také Eva Soudská, zejména pak výzkumy v Krašovicích a Manětíně – Hrádku (Soudská 1992, 1994).

Karel Sklenář působící na poli archeologie od let 60. přispěl archeologii jihozápadních Čech ve velké míře svými pracemi zaměřenými na dějiny bádání v archeologii a rehabilitací starých výzkumů pomocí archivních a sbírkových dokladů jako je publikace Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870 či syntézy českého pravěku (Sklenář 1974, 129 – 142; Sklenář, 1992; Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002).

V polovině 80. let respektive 90. let začali na poli doby halštatské a laténské v jihozápadních Čechách působit Miroslav Chytráček a Milan Metlička, specializovali se především na sídelní archeologii těchto období, které vidí jako odraz historického vývoje a struktury společnosti (Chytráček – Metlička 2003, 2004; Sklenář 2005, 251; Metlička 2010).

Na oblast především jižních Čech se zaměřuje badatel Jaroslav Michálek a nelze také opomenout editorku syntézy publikace Doba Halštatská ze série Archeologie pravěkých Čech Věru Natálii Venclovou (Venclová (ed.) 2008).

Je třeba zmínit i pracovníky Západočeské univerzity, kteří se zaměřují na problematiku doby halštatské v jihozápadních Čechách či svými výzkumy k jejím otázkám přispěli, jako jsou Jan John, Petr Krištuf, Petr Menšík nebo Ladislav Šmejda (Šmejda 2004; Chytráček et al 2009; Krištuf – Krištufová 2012).

4 Chronologie

Relativní chronologie pro dobu halštatskou vychází z datování podle Reinecka, tedy přesněji jeho stupňů Ha C, Ha D, Lt A. Drahomír Koutecký následně jemněji rozčlenil období halštatu na Ha C1 – C3 datované mezi roky 800 – 600 př. n. l., Ha D1 datovaný k letům 600 – 550 př. n. l. a Ha D2 – D3 s datací 550 – 450 př. n. l. (Koutecký 2001, 767). Jaroslav Bouzek poté uvedl, že podle dendrochronologicky kalibrovaných dat získaných z území Bavorska a Alsaska klade rozmezí stupně Ha C1a k letům 800 – 725 př. n. l., Ha C1b 725 – 650 př. n. l. (Bouzek 2004, 300).

Kalibrování pomocí dendrochronologie a C¹⁴ pak kladou rozmezí dalších stupňů takto, Ha C2 s počátkem mezi lety 650 – 660 a nepřiliš čitelným závěrem 625 – 600 př. n. l., Ha D1 v rozmezí roků 600 – 540/530 př. Kr., Ha D2 – Ha D3 do období 540/530 – 490/480 př. n. l., a na závěr pozdní doby halštatské navazující období časného Laténu Lt A v rozsahu 490/480 – 398/385 př. n. l. (Venclová ed. 2008, 26; viz. Obr 15).

Chronologie halštatské mohylové kultury se dodnes opírá o rozbor hrobů z Nynic, který V. Šaldová porovnála s dalšími souvisejícími nálezy v regionu. Na základě keramického inventáře rozpoznala v rámci stupně Ha C tři vývojové fáze. První fáze, takzvaná přechodná fáze kostelecká, je viděna jako přímý pokračovatel doby bronzové stupně Ha B. Kromě tvarů keramiky z doby bronzové se přidávají nové tvary jako nádoby s kulovitým tělem, malé baňaté nádoby, nebo jejich zdobení meandry. Druhá starší fáze stále tvarově vychází z Ha B, ale přibývají nové výzdobné motivy jako motiv sluníčka, červenočerné malování nebo nové tvary jako je talíř (Šaldová 1968, 389). Třetí mladší fáze je typická podobností prvků s následujícím obdobím Ha D, příkladem jsou tvary jako situlky, nádoby s esovitou profilací, či ústup výzdoby meandrů a girland, což by mohlo poukazovat na trvání Halštatské mohylové kultury až do tohoto stupně. Přesnou hranici mezi stupni Ha C a Ha D je tedy obtížné rozpoznat (Šaldová 1968, 390).

5 Pohřební ritus

5. 1 Vývoj pohřebního ritu

Takzvaný komplex mohylových kultur se rozšířil po území Evropy ve střední době bronzové v první polovině 2. tisíciletí př. n. l. Tento komplex se rozprostíral od Slovenska až k francouzským hranicím a od Baltu k Alpám. Tuto kulturní oblast spojovaly tvary bronzových předmětů a právě pohřbívání pod mohylou, místní rozdíly se pak projevovaly například ve tvaru keramiky jednotlivých okruhů. Původ všech těchto kultur se zřejmě musí hledat v oblasti Karpatské kotliny (Šaldová 1978, 377 – 378). V tomto období se jedná o pohřby jak kostrové tak žárové, vybavené bronzovými předměty a keramikou, překryté mohylou, často však již zaniklou díky zemědělské činnosti (Sklenář 1974, 128; Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 211 - 212).

V oblasti jihozápadních Čech se ve střední době bronzové zformovala česko – falcká mohylová kultura. Tato kultura jako první pronikala do dosud neosídlených kopcovitých zalesněných oblastí Plzeňska, Klatovska či Českobudějovicka. Dříve se všeobecně soudilo, že šlo o lid pastevecký. Toho měly být důkazem obývané lokality stejně jako malý výskyt sídlišť, který by poukazoval právě na tento pastevecký životní styl a ten by měl za následek, že v krajině zůstalo jen málo stop po lidu česko – falcké kultury. Dnes jsou již známá mnohá sídliště této kultury a v nich nalezené předměty jako srpy nebo mlýnky dokazují, že obživu získávali také zemědělským způsobem (Břicháček 2001, 12; Böhm 1941, 264, 364; Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 59 – 61).

I přes malý výskyt sídlišť zanechala po sobě kultura česko – falcká množství památek v podobě velkých skupin mohyl, čítajících až desítky na jednotlivých mohylnicích (Böhm 1941, 257). V konstrukci mohyl česko – falckých se setkáváme s poměrně vysokou rozmanitostí. Vnitřní konstrukce těchto mohyl mohla být jak pouze hlinitá, tak kamenná, ale objevují se i formy kombinované s různou příměsí kamení v hliněné konstrukci (Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 61). Spálené pozůstatky zemřelého byly do hrobu uloženy i s popelem z hranice, doprovázeny

šperky, zbraněmi, a keramikou. Jak už bylo zmíněno výše, mohl se vyskytnout i pohřeb kostrový namísto žárového a objevují se i případy pohřebního ritu birituálního (Šaldová 1978, 381; Šaldová 1967, 10).

Česko – falcká kultura byla hlavně ve svých mezních oblastech ovlivňována kulturou středodunajskou (Šaldová 1978, 381), přesto si však udržela vlastní ráz a na jejích kulturních základech v mladší době bronzové vyrůstá kultura milavečská.

Milavečská kultura se ve svých počátcích od svých knovízských susedů nepatrně liší v keramickém inventáři, bronzový inventář je pak obou kultur je pak téměř identický (Šaldová 1978, 391). Milavečská kultura si zachovala česko – falcký zvyk pohřbívání pod mohylou. Tato kultura pohřbívá výhradně žehem, často používá stejná pohřebiště jako její předchůdce, někdy dokonce i stejné mohyly. Milavečské mohyly měly většinou kamennou vnitřní konstrukci vysokou, samotná mohyla mohla být až dva metry vysoká. Žárový pohřeb mohl být uložen do popelnice o výšce 80 – 90 cm. Kolem popelnice jsou pak seskupené další předměty, jako jsou bronzové šperky, jehlice a zbraně (Šaldová 1967, 16). Mohylové pohřebiště v Milavči u Domažlic, které dalo jméno této kultuře, se proslavilo také nálezem bronzového kultovního vozíku, jež je výjimečný v celoevropské oblasti (Šaldová 1978, 393; Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 201 – 203).

V pokročilejší fázi milavečské kultury se začaly východně a severně od Plzně objevovat ploché žárové hroby, což by mohl být následek kulturních vlivů susedící knovízské kultury. Mohlo by také jít o projev vnitřní rozmanitosti milavečské kultury či spíše společenských změn, kdy rozdílné složky společnosti začaly používat rozdílný pohřební ritus (Šaldová 1978, 397).

Přestože období, ve kterém trvá kultura nynické skupiny, je typické právě pauzou v pohřbívání pod mohylou, tvoří spojovací článek mezi předchozí kulturou milavečskou a následující halštatskou mohylovou kulturou straší doby železné. Spojení je pozorovatelné na vývoji keramiky, která ve starší fázi nynické kultury vychází z tvarů milavečských, kdežto mladší pomalu přechází do tvarů doby halštatské. Podobnost s mohylovou kulturou je pozorovatelná i u uložení pohřebních milodarů zemřelého do hrobu (Šaldová 1978, 408). Nynické žárové

hroby jsou obloženy velkými kameny v kruhu o průměru 2 – 4 m, často vyplněna kamennou dlažbou, kromě pohřbu obsahuje 4 – 6 nádob. Bronzový inventář tvoří jehlice, nože, břitvy a náramky. Výjimečným úkazem je pak nález železného nože v hrobě nynické skupiny na eponymním pohřebišti v Nynicích, který je nejstarším dokladem použití toho kovu v regionu jihozápadních Čech (Sklenář 1974, 131 – 132).

Jak už bylo zmíněno, nynickou skupinu v jihozápadních Čechách následuje ve starší době železné halštatská mohylová kultura. Přestože lid této kultury tvořili nejspíše potomci lidu mohylového lidu doby bronzové, její kultura byla patrně ovlivněna sousedními oblastmi jihoněmeckými a středoevropskými (Sklenář 1974, 130; Šaldová 1978, 397 – 399; Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 237).

Hroby halštatské mohylové kultury v západních Čechách lze podle stavby hrobu a uložení pohřbu rozdělit na tři skupiny, které vypracovala Věra Šaldová na základně nálezové situace na pohřebišti v Nynicích. Nynickou situaci pak porovnávala s dalšími soudobými nalezišti v západních Čechách, jako jsou Černice, Vlčí, Štáhlavice nebo Sedlec – Hůrka v okrese Plzeň – Jih, Tachovské Kšice, Dýšiná v okrese Plzeň – Sever, Újezd u Radnic na Rokycansku nebo Horní Kamenice u Domažlic (Šaldová 1968). Později ještě rozšířila poznatky díky novějším terénním výzkumům jako je pohřebiště v Radčicích u Plzně (Šaldová 1992).

Nynice jsou významnou dlouhodobě využívanou lokalitou. Nejenom pro již zmíněnou nynickou skupinu, která po této lokalitě získala jméno, a halštatskou mohylovou kulturu zmíněným výše, ale nacházelo se zde i velké množství hrobů období pozdního halštatu a časného laténu. Z celkových asi 200 hrobů již náleží nynické skupině 64, halštatské mohylové kultuře 22 a závěrečnému období starší doby železné a časnému laténu 114 hrobů (Šaldová 1965, 1968, 1971; Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 237).

Na období halštatské mohylové kultury navazuje plynule pozdní doba halštatská, jejíž přechod v časnou dobu laténskou je jen těžko pozorovatelný (Šaldová 1968, 298). V tomto období jsou již typické hroby bez povrchového označení mohyloou, nevelkým náhrobním kamenem vyčnívajícím 20 – 30 cm nad

povrchem. Pohřeb je často ještě žárový (Šaldová 1971, 104 – 105; Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 278 – 279). Podrobnému rozboru pohřebního ritu doby halštatské budou věnovány další kapitoly.

5. 2 Halštatská mohylová kultura

5. 2. 1 Malé žárové hroby

První skupinou jsou malé žárové hroby. Jde o 15 – 60 cm hluboké jamky s oválným tvarem, o rozměrech 80 – 200 cm, zavalené několika vrstvami kamene. Hroby by mohly být orientovány ve směru S – J. Náplň hrobů tvoří menší počet nádob, většinou 2 – 8, rozestavených jednotlivě v hrobové jamce nebo sestavených do skupin. Spálené kůstky bývají rozptýleny mezi popel a uhlíky v zásypu hrobu a přikryty nádobou nebo uloženy v nádobě. Do těchto hrobů mohou být přidány ještě další milodary, jako jsou chřestítka (Šaldová 1968, 378; viz Obr 16).

Do této skupiny se dají zařadit nynické hroby č. 17, 26, 130 a 146. Hroby č. 26 a 130 se od běžného ritu odlišují. Hrob č. 26 je atypický uložením sedmi nádob do skupiny v 15 cm hluboké jamce v jihovýchodní části hrobu a tím, že jsou spálené kůstky uloženy v miskovité nádobě a nikoliv v zásypu hrobu. Tento hrob by mohl také poukazovat na orientaci S – J (Šaldová 1968, 304; 378).

Svojí náplní je také výjimečný hrob č. 130. V malém hrobě o rozměrech 100 x 63 cm a hloubce 30 cm se kromě osmi nádob nachází také dvě chřestítka a hliněný kroužek. Ten ležel pod nádobami ve vrstvě uhlíků, jedno z chřestítek bylo uloženo v miskovité nádobě a druhé leželo vedle (Šaldová 1968, 310, 382).

Konstrukčně podobné jsou například i některé hroby období mohylové kultury odkryté na lokalitě Manětín – Hrádek či Újezdu u Radnic. Takovými příklady by mohly být hroby č. 148 nebo 192, případně i hrob č. 237. U hrobu č. 148 se dokonce jedná o dvojitý hrob obsahující podle antropologické analýzy pohřeb dospělého jedince a dítěte (Soudská 1994, 57, 175 – 176, 188, 209). Případně hroby č. 13, 14, 17 z Újezdu u Radnic (Hralová 1993, 18 – 19, 20).

5. 2. 2 Komorové hroby

Druhou skupinu tvoří hroby komorové. Ty mají čtvercový nebo obdélný půdorys, který nemusí být zcela pravidelný, rozměry komor se pohybují mezi 170 x 145 cm a 340 x 250 cm, s poměrně malou hloubkou typicky od 40 do 70 (Šaldová 1968, 378; Soudská 1994, 57; Metlička 2010, 145 – 146). Komora bývá většinou na úrovni povrchu nebo mírně zahloubená. Pohřební komora je opět zavalena několika vrstvami kamenů na ploše větší, než je samotná pohřební komora s orientací S – J (Šaldová 1968, 378). Podél stěn se mohou nacházet pozůstatky po pohřební hranici v podobě zuhelnatělých trámů umístěných po obvodu komory například u mohyly č. 129 z lokality Radčice II. nebo mohyly č. 26 z lokality Újezd u Radnic (Šaldová 1992, 83 – 85, Hralové 1993, 23; viz Obr 17, 19).

Pro náplň komorového hrobu jsou typické velké zásobnice a poměrně vysoký počet další keramiky, dohromady až 50 kusů (Šaldová 1968, 382; Soudská 1994, 57; Venclová (ed.) 2008, 82). Nádoby bývají většinou ve východní části hrobu v S – J směru, jak je tomu u komorových pohřbů v Nynicích. Do již zmíněných velkých zásobnic, které udávají charakter výbavy a orientaci hrobů, jsou ukládány koflíky nebo misky či talíře. Další menší nádoby obklopují velké zásobnice (Šaldová 1968, 309 – 312). Inventář může doplňovat železný nůž nebo součásti koňského postroje nebo i železná vidlička (Soudská 1994, 54, 57; Šaldová 1968, 378). Součásti koňských strojů bývaly umístěny v severní části hrobu (Soudská 1992, 97 – 98).

Samotný žárový pohřeb je pak uložen v jižní části hrobu, buď rozptýlen ve vrstvě uhlíků, která může být interpretována jako ohniště, nebo uložený v nádobě, jako v případě hrobu č. 188 v Manětíně – Hrádku (Soudská 1994, 191; Šaldová 1968, 378).

Konkrétní příklady představují nynické hroby č. 96 a 131 (Šaldová 1968, 378) nebo Manětínské hroby č. 176 a 188 (Soudská 1994, 57), Radčice II. nebo Bdeněves (Metlička 2010, 145 – 146). Jiří Neustupný k nim řadí jednu z mohyl ve Vlčím u Lužan, dalšími příklady jsou lokality v Břasech, Újezdu u Radnic, Vranovic a Radčic (Neustupný 1941, 58 – 62; Šaldová 1968, 378; Baštová 1986, 116; Hralová 1987, 30; Hralová 1993, 44; Metlička 2010, 145).

5. 2. 3 Velké hroby na úrovni terénu

Poslední skupinou hrobů, které Věra Šaldová rozlišila, jsou velké hroby zbudované na úrovni terénu. Mají čtvercový, obdélný případně elipsovité tvar s délkou osy mezi 200 – 400 cm, výjimečně až 700 cm. Hroby jsou často zbudované na žárovišti, rozměry přesahující samotný hrob, které by mohlo indikovat pohřební hranici (Nynice hroby č. 15, 54, 178). Jiným případem je pak propálená vrstva hlíny s uhlíky, orientovaná zhruba do středu pohřební komory, možná opět indikující ohniště. Ohniště v prostoru mohyly by mohlo opět ukazovat na možné spálení těla přímo na místě pohřbu. Hrob pak může být ohraničen spálenými poleny z hranice nebo i jednoduchou kamennou zídkou, jako v případě nynického hrobu č. 16. Ohraničení poleny má obdélný nebo čtvercový charakter, nemusí však být dokonale uzavřeno, jako je tomu třeba u hrobů č. 34, 71 a 178, které jsou ohraničené pouze ze tří stran (Šaldová 1968, 304, 313, 378; viz. Obr 18).

Samotný hrob může být zasypán jen hlínou, ale také až několika vrstvami kamene, které mohou tvořit kužel kryjící hrob. Kuželovitý kryt dosahuje převážně výšky 40 – 60 cm (Šaldová 1965, 74 – 78; Šaldová 1968, 303, 306, 308; Šaldová 1974, 126).

Orientaci hrobů ve směru S – J, případně SZ – JV, udává buď to ohniště a jeho ohraničení nebo také umístění zásobnic, které jsou většinou postaveny v řadě ve východní části hrobu. Z tohoto vzorce vyčnívají například nynické hroby č. 54, 84 a 194. V prvních dvou jsou zásobnice umístěny v severní části a v posledním pak u západní stěny. I u západní stěny jsou nádoby uspořádány v S – J směru (Šaldová 1968, 306, 308, 316).

Forma uložení samotného žárového pohřbu je poměrně rozmanitá. Spálené kůstky jsou většinou uloženy v nádobě, a to v některých případech ne jen v jedné. Druhým případem uložení jsou pak spálené kůstky na hromádce mimo nádobu (Šaldová 1968, 380). Liší se i v prostorovém umístění. Mohou být v jihozápadním, jihovýchodním, severovýchodním rohu, případně i ve středu. Posledním možným uložením spálených kůstek bylo jejich rozptýlení na větší ploše, v takovém případě byly vždy uloženy v jižní části hrobu (Šaldová 1968, 379).

Tento typ hrobu není rozmanitý pouze uložením zemřelého, ale také svojí výbavou. Počet nádob kolísá nejčastěji mezi 9 – 30 kusy, typické jsou již zmíněné zásobnice. Dále jsou zde talíře, ale i situlky nebo misky (Šaldová 1968, 300 – 302, 306 – 307, 314 – 316).

Další výbavou těchto hrobů uložených na úrovni terénu jsou železné předměty, nejčastěji jsou to malé železné nože. Kromě nožů, které budeme považovat za nástroje a nikoliv zbraně (viz. níže), se v inventáři nachází i zbraně. Mimo takzvané sekáče jde ještě o meč a hroty kopí (Franc 1906, 226; Šaldová 1968, 302 – 306).

Zvláštním úkazem je pak v nynickém hrobě č. 34 nalezená figurka koně či zoomorfní nádoba z hrobu č. 129 v Radčicích. Figurka byla postavená na misce s otvorem, která překrývala spálené kůstky zemřelého (Šaldová 1968, 382). Zoomorfní nádoba v Radčicích byla zpodobněním býčka a byla uložena mezi další keramikou podél východní stěny hrobu (Šaldová 1992, 85).

Výše zmíněné charakteristiky lze pozorovat i na dalších lokalitách, příkladem je hrob č. 129 v Radčicích (Šaldová 1992, 83 – 85). Relativně velké mohyly o průměru náspu 5 – 7 m jsou známy pohřebiště v Kostelíku u Plzně. Z nich byla výjimečná mohyla 1, která obsahovala skleněný korálek, bronzový kroužek a jehlu (Šaldová 1965, 74 – 76).

Věra Šaldová k těmto hrobům řadí i hrob z Kšic – Černého kamene. Mohyla č. 21 se rozkládala nad úrovní povrchu do výšky 0,9 m na ploše o průměru 13,5 m, obložená kamenným věncem. Hrobová komora překrytá čtvercovým kamenným kuželem o rozměrech 310 – 330 cm s výškou 50 – 60 cm byla ještě ohraničena čtvercem dlouhých polen o délce 450 cm. Zhruba ve středu komory se nacházel dočervena propálený kužel zeminy o rozměrech 160x220 cm. Kůstky byly uloženy v malé jamce o rozměrech 55x60 cm a hluboké 14 cm v severozápadním rohu. Hrob obsahoval nejméně 26 keramických nádob podél východní části hrobu ve směru S – J (Šaldová 1974, 126 – 127; viz. Obr 19). Autor se, ale přiklání spíše k názoru, že se zde jedná o typický komorový hrob.

5. 3 Pozdní doba halštatská

Jak bylo zmíněno výše, jsou pro pozdní dobu halštatskou typická plochá pohřebiště, tedy taková pohřebiště, na kterých nejsou hroby označené vybudováním mohyly (Baštová 1986, 116; Sklenář 1974, 134). I v pozdní době halštatské však pokračuje v jihozápadních Čechách tradice pohřbívání pod mohylou. V západních Čechách počet mohylových pohřebišť stále převládá nad plochými žárovými pohřebišti (Sklenář 1974, 134). Charakteristickým pro toto období je trend přidávání dodatečných pohřbů do mohyl starších, spíše než stavba nových mohyl (Šaldová 1971, 58 – 64; Soudská 1992, 101; Venclová (ed.) 2008 138).

Stále ještě převládá uložení spálených ostatků nad kostrovými pohřby (Šaldová 1955, 78 – 82; Šaldová 1971, 104 – 105). Prozatím bylo bezpečně rozpoznáno pouze 5 případů uložení nespálených koster z období pozdní doby halštatské v západních Čechách, například v mohyle č. 10 ze Žakavé – Svárče (Šaldová 1971, 62; Venclová (ed.) 2008, 138). Lidské zuby nalezené ve dvou žárových hrobech v Manětíně – Hrádku by také mohly svědčit o existenci birituálního ritu (Venclová (ed.) 2008, 138).

5. 3. 1 Mohylové hroby

Jak bylo zmíněno výše případě pohřbů pod mohylou v pozdní době halštatské, se často setkáme s ukládáním dodatečných pohřbů do starších mohyl. V západních Čechách jsou nově budované mohyly známy například z pohřebišť Manětín – Hrádek, Sedlec – Hůrka nebo Dýšiná – Kokotsko (Šaldová 1968, 360; Soudská 1976, 625, 634 – 635; Soudská 1992, 101, 104 – 105). V jižních Čechách dosahují mohyly tohoto období velkých rozměrů, o průměru až desítkách metrů (Drda – Rybová 1998, 45). S poměrně velkými mohylami je ovšem možné se setkat i v západních Čechách, například na mohylovém pohřebišti v Mírkovicích u Domažlic měly dvě největší mohyly průměr 17 respektive 12 metrů (Chytráček 1990, 103).

Podobně velké mohyly se nalézaly i na pohřebišti v Újezdu u Radnic (Hralová 1993, 8 – 9). Vnitřní konstrukci tvořila dřevěná komora zbudovaná buď na úrovni terénu, nebo i mírně nad ním. Komora je poté překryta kamenným závalem. Dále může být hrob lemován kamenným obvodovým věncem, dřevěnými trámy nebo žlabem (viz. Obr 21). Žárový hrob pak býval uložen v nádobě (Soudská 1976, 625 – 630; Chytráček 1990, 103).

Kromě těchto velkých mohyl se vyskytují i mohyly menších rozměrů. Kameny ohraničené nebo kameny zavalené mohylky mají průměr 3 – 4 m. Kamenný plášť nebo obvodový žlábek by mohl poukazovat právě na existenci původní mohyly kryjící hrob. Taková mohyla pak obsahoval žárový pohřeb buď v prosté jamce nebo nádobě (Holodňák 1988, 90 – 91, Hralová 1993, 16).

Často používanou formou uložení zemřelého v západních Čechách pozdní doby halštatské bylo uložení dodatečného pohřbu do starší mohyly. Jeden až dva dodatečné pohřby bývají zapuštěny do vrcholu starší mohyly. Šlo o čtvercové nebo oválné jamky, které mohly být zasypány kameny. V malé jamce stála hrncovitá nádoba s popelem zemřelého překrytá mísou (Chytráček 1990, 103; Šaldová 1971, 6 – 8, 58 – 66; viz Obr 22).

Kromě menšího počtu keramiky, od žádného exempláře až po 10 kusů, obsahují mohylové hroby i výbavu železných zbraní. Mezi výbavu zbraní mohylových hrobů pozdní doby halštatské patří železné nože, sekáče a kopí. Méně často nalézané zbraně se řadí železné meče a sekery (Baštová 1986, 116; Šaldová 1971, 58 – 66).

Mužské i ženské hroby jsou často vybaveny osobními ozdobami, jako jsou spony nebo knoflíky a různé kruhové šperky, nejčastěji náramky. Jak spony, tak náramky byly často zhotovené z bronzu, objevují se ale i nejspíše ozdoby či oděvní doplňky zhotovené ze železa. Jako v předchozím období, i v pozdní době halštatské se setkáváme s bronzovými turbany (Chytráček 2007).

V tomto období se často setkáváme s deformací kovových předmětů žářem, což může mít rituální příčiny, nebo to může být následek uložení předmětů se zemřelým na pohřební hranici (Šaldová 1971, 6 – 8, 44, 58 – 64; Soudská 1976; Venclová (ed.) 2008, 140).

Mimo výzbroj mohou být bohaté hroby vybaveny součástmi koňských postrojů nebo vozů, jako v mohyle 196 v Manětíně – Hrádku, mohyle 44 v Sedleci – Hůrce nebo v Hořovičkách v okrese Rakovník. Pro hroby pozdního halštatu jsou typické vozy dvoukolové (Soudská 1976, 625 – 636; Soudská 1992, 104 – 105).

V malé míře se v mohylových hrobech pozdní doby halštatské vyskytovaly i skleněné korálky, jako v mohylách č. 38 a 83 ze Žákavé – Svárče, v dodatečném pohřbu v mohyle č. 26 z Nynic nebo v mohyle č. 12 z Újezdu u Radčic (Šaldová 1971, 8, 60, 64; Hralová 1993, 18). V Žákavském mohyle č. 5 se také našly tři železné knoflíkovité předměty (Šaldová 1971, 60).

5. 3. 2 Ploché hroby

5. 3. 3 Malé žárové hroby v jamce

Jde o kruhové, oválné nebo podlouhlé jamky malých rozměrů. Kruhové a oválné jamky měly průměr 25 – 90 cm a stejně tak poměrně malé hloubky mezi 10 – 40 cm. Hroby v podlouhlé jamce měly rozměry od 20 do 80 cm, s hloubkou 10 – 60 cm. Tvar jamky byl pak většinou kotlíkovitý nebo miskovitý s nerovným dnem. Hrob byl vyplněn hlínou promíšenou s popelem a spálenými kůstkami. Nad jamkou mohl být navršen plochý hliněný násyp nebo kamenný kryt. Pohřeb byl označený buď do jamky zaraženým kamenem, který čněl nad okraj jamky do výšky 25 – 30 cm, nebo kamenem položeným přes jamku tak, že ji celou nebo alespoň část zakrýval (Šaldová 1955, 77 – 78; Šaldová 1971, 104 – 105). Jamka mohla být vyložena kameny nebo lemována žlabem (Šaldová 1971, 4; Venclová (ed.) 2008, 142; viz Obr 23).

Hroby v jamce jsou poměrně chudě vybaveny keramikou, nejčastěji se v nich vyskytují dvě na sobě stojící nádoby. Nádoby většinou neslouží primárně jako popelnice, i když se v nich kůstky mohou vyskytnout. Uložení keramiky v jamce podle světových stran je poměrně rozmanité, i když převládá uložení v jižní části hrobu. Nádoby mohly stát často uloženy i částečně mimo jamku v jakémsi

výklenku. Když se v jamce vyskytuje pouze jediná nádoba, bývá postavena uprostřed hrobu (Šaldová 1971, 105).

Kůstky zemřelého bývají nejčastěji rozptýleny přímo v zásypu hrobu i v nádobách, ale mohou být i pouze v zásypu jamky nebo v nádobě jako v popelnici. Popelnice mohla být přikrytá miskou s proděravělým dnem (Šaldová 1955, 76; Šaldová 1971, 105; Metlička 2004, 149).

Malé žárové hroby v jamce jsou známy z více lokalit. Kromě Nynického pohřebiště, kde do této skupiny patřilo 85 hrobů z celkových 114 hrobů pozdně halštatských, také 20 hrobů z Plzně – Bílé hory. Značný počet těchto hrobů se nalézal také na pohřebišti v Manětíně – Hrádku a jeden byl odkryt v Bděněvsi či Horní kamenici (Šaldová 1955, 77, 82; Šaldová 1971, 104; Soudská 1992, 101 – 102; Metlička 2010, 145; Křišťuf – Křišťufová 2012, 81 – 82).

Jeden pozdně halštatský žárový hrob odpovídající tomuto typu byl odkryt v Kyšicích. Hrobová jáma měla nepravidelný vejčitý tvar o rozměrech 85 x 65 cm se šikmým dnem hlubokým až 60 cm. Hrobovou jámu překrývaly dva kameny. Uvnitř byly uloženy čtyři nádoby, z nichž lahvovitá nádoba sloužila jako popelnice a byla překryta miskou (Metlička 1992, 109 – 115).

V souvislosti s hroby v jamce je zde uveden ještě další typ hrobu, který Věra Šaldová označuje jako hroby uložené "pod úrovní do prosté země". Tento typ hrobů napodobuje vnější úpravu malých hrobů v jamce. Takové hroby mohou být označené stélou, položeným kamenem nebo překryty kamenným krytem. Keramický inventář tvoří 1 – 6 celých nádob, ve kterých je uložen pohřeb. Nynický hrob č. 120, zařazený Věrou Šaldovou do tohoto typu, obsahoval pouze kovový inventář (Šaldová 1971, 22, 105). Autor se domnívá, že nejde o zcela samostatný typ hrobové úpravy, ale spíše o poddruh nebo atypickou variantu malého žárového hrobu v jamce. K této variantě se dají řadit i některé hroby z Manětína – Hrádku (Soudská 1994, 58).

5. 3. 4 Hroby uložené na úrovni terénu

Tyto hroby byly většinou volně rozloženy na úrovni terénu a nijak nechráněné. V několika případech byly tyto hroby překryty hliněným náspem nebo kamenným zásypem. Keramický inventář byl chudý, maximálně do 8 kusů, ale mohl i úplně chybět. Žárový pohřeb může být uložen v nádobě nebo volně rozptýlen v zásypu hrobu (Šaldová 1971, 105). K těmto hrobům patří například hroby č. 127 nebo č. 184 z Nynic (Šaldová 1971, 23, 47).

Hroby tohoto typu jsou také známy z pozdně halštatského pohřebiště v Manětíně – Hrádku. Některé manětínské hroby měly čtvercový nebo obdélný půdorys (Soudská 1992, 101).

Přestože obecně byly ploché žárové hroby velmi chudě vybaveny, i v nich se mohl vyskytnout další inventář kromě keramiky. Do této kategorie patří kovové předměty, jako jsou sekáče, nože, hroty kopí nebo i součásti koňských postrojů, náramky, spony, ale také ve větší míře skleněné a jantarové korálky (Šaldová 1971, 92 – 104).

Již výše zmíněné bronzové náramky se v několika případech vyskytly i v plochých hrobech (Šaldová 1971, 8, 16). V objektu č. 132 se také našla bronzová opasková zápona (Šaldová 1971, 27).

Skleněné korálky jsou častým milodarem zvláště v malých žárových hrobech uložených v jamce pozdní doby halštatské. V nynickém hrobě č. 138 bylo takových skleněných korálků několik desítek (Šaldová 1971, 31).

6 Pohřební výbava

6. 1 Keramika halštatské mohylové kultury

V souborech keramiky halštatské mohylové kultury je možné pozorovat rozdíly mezi sídlištními a pohřebními nálezy keramiky. Keramická produkce ze sídlišť, na rozdíl od keramických nádob používaných jako milodarů v pohřebním ritu, ve větší míře navazuje na předchozí vývoj pozdní doby bronzové. Jeden z mála výzdobných prvků, na základě kterého je možné rozpoznat keramiku tohoto období, jsou ryté ornamenty na vnitřní straně velkých misek (Chytráček – Metlička 2003, 97, Abb. 5; viz. Obr 24).

Pro hrobovou výbavu halštatské mohylové kultury jsou typickým prvkem velké zásobnicové nádoby. Tyto zásobnice vycházejí tvarově z typů období Ha B. V období Ha C svůj vývoj končí a v hrobech z pozdní doby halštatské se již vytrácejí. Oproti nádobám předchozího období jsou zásobnice mohylové kultury celkově štíhlejší a maximální výduť se přesunula do horní části nádoby. Mohou se však vyskytnout i nádoby archaičtějšího tvaru. Tyto nádoby jsou o poznání baňatější a výrazná výduť je rovnoměrněji rozprostřená po celé délce těla nádoby (Šaldová 1968, 332 – 333). Zúžené hrdlo nádob může být hladké nebo zdobené žlábkováním, případně může být žlábkování naznačené mělkým rýhováním. Na hrdlo navazuje nízký rozevřený okraj. Obecně lze tyto nádoby rozdělit na amforovité zásobnice s prohnutým nebo kónickým hrdlem, které bývá vyhlazené nebo zdobené žlábkováním (Šaldová 1968, 330). Na těle nádob se pak může nacházet rytá či malovaná výzdoba. Objevují se ještě starší typy výzdoby v podobě zavěšených, rytých obloučků nebo trojúhelníků. Převládá však nový typ výzdoby v podobě krátkých svislých, šikmých nebo vtlačovaných žlábků. Dlouhé rýhy bývají seskupovány do skupinek, které mohou být ohraničeny důlky (Šaldová 1968, 330 – 331). Ojediněle se může vyskytnout motiv rytého meandru. Rytí ve tvaru meandru se nachází v horní části výdutě nádoby těsně pod hrdlem (Šaldová 1968, 332). Miloslav Chytráček a Milan Metlička považují výzdobu meandrem, která se objevuje na vnitřní straně halštatských misek, za projev přechodného období od kostelecké

fáze k halštatské mohylové kultuře. Výzdoba meandrem na nynické zásobnici by tedy mohla být také prvkem přechodu mezi dvěma kulturními fázemi (Šaldová 1968, 331; Chytráček – Metlička 2003, 97). Může se objevit i výzdoba vyvedená malováním. V takovém případě jde nejčastěji o ornamenty vyvedené ze svislých nebo šikmých pruhů, klikatek či kosočtverců. Převládající barvou je černá, v několika případech pak hnědočervený ornament na černém podkladě. Rytá výzdoba může být také zvýrazněná tuhováním (Šaldová 1968, 356; 1992).

Kromě zásobnicových tvarů nádob se můžeme také setkat s menšími amforami, hrnky s jedním nebo dvěma uchy na okraji nebo hlubšími mísovitými nádobami s kuželovitým hrdlem (Venclová (ed.) 2008, 72).

Koflíky patří mezi další skupiny hojně používaných nádob jako milodarů pohřebního ritu. Ty nejspíš sloužily jako čerpáčky, což by naznačovalo i jejich umístění v hrobech ve větších nádobách, nejčastěji zásobnicích. Koflíky měly různé tvary od zmenšených variant běžných větších typů nádob s jedním uchem, které pak nepřevyšuje okraj nádoby, nebo vlastní typicky baňaté tvary s protáhlým okrajem převyšujícím uchem (Šaldová 1968, 346; Venclová (ed.) 2008, 70 – 72).

Misky jsou v halštatské mohylové kultuře zastoupeny poměrně velkým množstvím tvarů a to v rámci pohřebního ritu Jsou zhotoveny z jemného materiálu, často s tuhováním na vnitřní straně. Vnitřní strana mís může být zdobena i typickým vzorem meandru, což je považováno za typ výzdoby specifický pro přechodné období mezi kosteleckou fází a obdobím halštatské mohylové kultury (Šaldová 1968, 340; Chytráček – Metlička 2003, 97). Mezi typické tvary mís patří mísy s kónicky rozevřenými stěnami, se zataženým okrajem, s esovitou profilací nebo s kónickým hrotitým dnem. Kromě již zmíněné výzdoby meandrem a tuhováním, se pro zdobení vnitřní strany mís užívala rytá nebo šrafovaná výzdoba hvězdicovitých tvarů (Šaldová 1968, 340 – 342; Venclová (ed.) 2008, 70 – 71).

Novým a specifickým prvkem výbavy hrobů halštatské mohylové kultury jsou talíře. Přesto, že se talíře nebo jim podobné tvary objevují již v přechodné kostelecké fázi, Věra Šaldová dává těžiště jejich výskytu do období Ha C a později uvádí jejich vymizení do vrcholu halštatské mohylové kultury v období Ha D. (Šaldová 1968, 344). Od misek talíře odlišuje velké ploché nebo mírně klenuté dno.

Talíře mají nízké nálevkovitě rovné stěny, případně jsou vyduté či prohýbané směrem ven. Vnitřní strana talířů bývala zdobena rytými hvězdicovitými nebo šrafovanými pásy či důlky. Tuhování povrchu je méně časté než u misek. Talíře se vyráběly z hrubšího materiálu než misky (Šaldová 1968, 344).

Další skupinu nádob představují situly a situlovité nádoby. Věra Šaldová uvádí, že malé situlovité nádoby jsou v západo - halštatském okruhu spíše cizím prvkem přicházejícím z východu. Jde o menší nádoby s výdutí v horní třetině nádoby s ostrým prohnutím hrdla, mohou být opatřeny i uchem. Nádoby bývají zdobeny černou malovanou výzdobou, jako například exempláře z nynických hrobů č. 56 a 186 (Šaldová 1968, 325, 337, 339).

K výjimečným méně častým keramickým tvarům je možné přiřadit miniaturní nádoby, nádoby na nožkách, oválné vaničkovité misky nebo trojitě nádoby.

Kromě keramických nádob se v rámci pohřebního ritu můžeme ojedinele setkat s dalšími keramickými artefakty. Z pohřebišť v Manětíně – Hrádku nebo Radčic známe kulatá hliněná chřestítka, vyplněná hliněnými kuličkami (Šaldová 1992, 85, 90; Soudská 1994, 196 – 197). Tento typ byl nalezen v hrobě č. 192. Z nynického pohřebiště pak známe chřestítka hruškovitého a soudkovitého tvaru. Na dně jsou chřestítka opatřena různým počtem otvorů (Šaldová 1968, 310).

Dalším méně obvyklým typem nálezů je hliněný kroužek, který byl nalezen v nynickém hrobě č. 130 spolu s výše zmíněnými chřestítky. Jednalo se malý kroužek o průměru 54 x 50 mm a síle 8 mm (Šaldová 1968, 310).

Významným keramickým nálezem je pak hliněná figurka koně nalezená na nynickém pohřebišti. Jde o značně schematické vyobrazení zvířete, s dlouhým, štíhlým, válcovitým trupem na masivních nohách, na dlouhém krku je nasazená malá, skoro ptačí hlava (Šaldová 1968, 359). Věra Šaldová uvádí, že šlo o rituální předmět, protože byl uložen v hrobě dospělého, a nemohlo se tedy jednat o hračku, vzhledem k místu uložení a přítomnosti hrotu kopí v tomto hrobě (Šaldová 1968, 382). Analogie známé například z jihočeského Burkováku u Nemějic, kde se našlo větší množství koňských figurek, zřejmě fungujících jako závěsky umístěvané pravděpodobně z rituálních účelů na větve zde stojícího stromu, by tomuto vysvětlení nasvědčovaly. Koňské figurky je možné teoreticky dávat do souvislosti s

nově vznikající třídou jízdních bojovníků a tedy vzrůstajícím významem koně ve společnosti. Zajímavá je také analogie z oblasti Řecka, kde figurka koně představovala symbol boha Háda. Umístění symbolů boha podsvětí přímo na nádobě s ostatky zemřelého by tedy mohla představovat jakýsi průvodní předmět pro usnadnění přechodu do posmrtného života. Další možnou interpretací je funkce předmětu jako hračky náležící zemřelému nebo osobě jemu blízké, která byla do hrobu přidána ze sentimentálních důvodů (Chytráček et al. 2009, 204; viz. Obr 26).

Z hrobu č. 129 z Radčic pochází nádoba zoomorfního tvaru. Jde o hlubokou baňatou nádobu se zúženým obloukovitým hrdlem a rovným dnem. Nádoba stojí na čtyřech nožkách, z jedné strany vychází dlouhý krček s býčí hlavičkou s rohy a odstávajícími uchy. Horní polovina nádoby je vyzdobena kosočtvercovým motivem v černé barvě (Šaldová 1992, 85; viz. Obr 26). Tento artefakt snad pochází z období vrcholu halštatské mohylové kultury, mohlo by se jednat o projev kontaktů s východo – halštatským kulturním okruhem. Celá řada analogií je známa například z oblasti Dolního Rakouska. Téměř identická halštatská nádoba zoomorfního tvaru byla nalezena v Rabensburgu (Pittioni 1954, 596 ABB. 421).

6. 2 Keramika Pozdní doby halštatské

Keramika stupně Ha D2 – D3 navazuje svojí výrobní tradicí na keramickou produkci stupňů Ha C – D1. Vyráběna byla nejčastěji z hrubších písčitých hlín s příměsemi kamínků, méně často již z jemného plaveného materiálu, pouze výjimečně vytáčená na kruhu. Významným rozdílem mezi halštatskou a pozdně halštatskou keramikou je změna v poměru výšky a šířky nádob. Nádoby vysokých tvarů, tak typické pro halštatskou mohylovou kulturu se vytrácejí a bývají nalézány pouze v pozdně halštatských mohylách, kdy jejich tradice patrně přímo navazuje na výbavu starších mohyl (Šaldová 1971, 71 – 72; viz. Obr 25).

Kontinuálně ze stupně Ha C pokračuje tuhování keramických nádob, zachované na hrdlech některých nádob nebo na vnitřní straně misek. Objevuje se výzdoba provedená tuhováním, která tvoří obrazce, jako jsou trojúhelníčky, pásy nebo mřížky (Šaldová 1971, 71; Venclová (ed.) 2008, 116). Výrazným novým typem

výzdoby je výzdoba tvořená rastrovanými liniemi vlasových rýh, často v kombinaci s jemně vtačovanou výzdobou důlků a roset. Tyto pásy pak tvoří nejčastěji obrazce v podobě drobných trojúhelníků a svislých i vodorovných linií, jak na vnějším povrchu tak například u misek i vnitřním (Šaldová 1971, 71; Venclová (ed.) 2008, 116). Pro pozdně halštatskou šrafovanou výzdobu jsou typické právě trojúhelníky zavěšené na řadě důlků oddělujících výduť od hrdla, často zakončované důlky, slunéčky či skupinami důlků. Na lahvovitých tvarech se mohl již vyskytnout kolkovaný ornament (Šaldová 1971, 90).

Prvním typem nádob, které budou zmíněny, jsou hrnce a soudky. Jedná se o vyšší nádoby s mírnou výdutí v horní části těla nebo bez ní. Nízké okraje těchto nádob mohly být tvarovány různým způsobem, od rovného okraje, přes okraje mírně zakřivené dovnitř nádoby, až po nádoby s mírně trychtýřovitě rozevřeným hrdlem. Obecně byly okraje nádob profilovány pouze mírně. Tělo nádob mohlo být členěno výzdobou, ale jsou i případy, kdy tomu tak nebylo. Hrnce byly často zhotovovány z hrubého materiálu a měly přirozeně drsný povrch. Přestože se vyvíjely ze starších tvarů, pro které byla typická ouška při hrdle nádoby, v pozdní době halštatské jde o archaický, pouze ojediněle se vyskytující prvek (Šaldová 1971, 74; Soudská 1994, 55, ABB. B19; Chytráček – Metlička 2004, 45 – 47).

Výzdobu tvořily nejčastěji řady vrypů či plastické pásky. Ve výzdobě se objevovaly geometrické prvky v podobě složeného ornamentu z řady na sebe navazujících šipek v oblasti největší výduti nádoby. Takové nádoby jsou známé například z lokality v Albrechticích. V hrobových celcích pozdní doby halštatské se ale vyskytují hlavně nezdobené exempláře (Šaldová 1971, 74; Chytráček – Metlička 2004, 45 – 47).

Teriny tvořily rozmanitou skupinu nízkých, širokých nádob. Tvarově se mohou podobat nízkým širokým hrncům s menším dnem a ostřejšími stěnami, ale i širokým hlubokým mísám s větším dnem a pozvolně zaoblenými stěnami. Těla nádob bývala zdobena rytím s geometrickými prvky, často doprovázené důlky (Soudská 1994, 55, ABB. B6, ABB. B35; Venclová (ed.) 2008, 114 – 115).

Halštatské amfory byly větší nádoby s výraznou výdutí v dolní části těla nádoby s ostře odsazeným hrdlem, často trychtýřovitě rozevřeným. Šířka nádoby zpravidla

přesahovala její výšku. Výzdobu amfor mohly tvořit jak plastické pásy v podobě žeber na hrdle nádoby, tak rytá výzdoba. Ta byla provedená ve formě pásů tvořených vlasovými rýhami, ty tvořily obrazce ze zavěšených trojúhelníků a vodorovných pásek, případně doplněná vtačovanou výzdobou. Jestliže typickým tvarem doby halštatské byla velká zásobnice, stávají se jím nyní amfory a jim podobné nádoby (Šaldová 1971, 76; Soudská 1994, 55, ABB. B35 – B36; Chytráček – Metlička 2004, 50 – 53).

Z výše zmíněných amfor vychází další typy nádob, kterými jsou takzvané lahvovité amfory a čockovité lahve, mají však menších rozměry. Oblast největší výdutí se u lahvovitých amfor přesunula do ještě nižších poloh, ostře oddělené hrdlo se pak protáhlo a získalo typický trychtýřovitý tvar. Druhým typem lahvovitých nádob známých z období pozdního halštatu jsou pak takzvané čockovité lahve. Čockovité lahve mají podobný tvar jako výše popsané amforovité lahve, jejich hrdlo je však výrazně delší, s okrajem vyhnutým ven a tělo s výdutí je silně oploštěné. Výzdobné prvky jsou velmi podobné již zmíněným amforám, typické jsou zde i hrdla nádob zdobená svislými pásy rytých čar. Na čockovitých lahvích může výzdoba zcela chybět (Šaldová 1971, 80; Soudská 1994, 55, ABB. B33 – B34; Chytráček – Metlička 2004, 55 – 56; Venclová (ed.) 2008, 115).

I v tomto období se setkáme se situlovitými tvary. Jsou to nádoby s tělem, které se směrem k základně zužuje, výduť nádoby je položena vysoko na těle nádoby, může být i ostře zalomená a oddělená od zbytku nádoby. Situly mohou být zdobeny řadou vrypů. Ty graficky oddělují hrdlo od těla nádoby nebo vytvářejí obrazce, někdy s geometrickými prvky na těle nádoby. Mohou se vyskytnout i případy, kdy byla situla zhotovena z grafitové hlíny (Šaldová 1971, 82; Soudská 1994, 55, ABB. B11, ABB. B15; Chytráček – Metlička 2004, 48; Venclová (ed.) 2008, 114 – 115).

Významným prvkem hrobového inventáře pozdní doby halštatské jsou misky. Věra Šaldová uvádí, že tvoří až polovinu keramických nálezů tohoto období. Tento trend patrně souvisí se změnou pohřebního ritu, stejně jako níže zmíněný úbytek koflíků v hrobech, neboť jako byly v období halštatské mohylové kultury koflíky hojně ukládány do jiných nádob, v pozdním halštatu bylo typické překrytí nádob miskami (Šaldová 1971, 84). Typickými tvary jsou nečleněné mísy s okrajem mírně

zataženým dovnitř nádoby nebo trychtýřovitě rozevřeným, slabě esovitě profilované, či s ostře zalomenou stěnou a často i s přesekávaným okrajem. Právě poslední zmíněná varianta je považována za typický pozdně halštatský tvar. Naopak nízký typ mís s málo členěným tělem a ostře esovitě profilovaným hrdlem považují autoři Miloslav Chytráček a Milan Metlička za typ přechodný, patřící na zlom doby halštatské a doby laténské. Mísy byly zdobeny hlavně na vnitřní straně šrafováním či rytím, z vnější strany pak vrypy, mohlo se vyskytnout i tuhování (Soudská 1994, 55, ABB. B4 – B7, B33, B35; Chytráček – Metlička 2004, 59 – 60; Venclová (ed.) 2008, 114 – 115).

Pokud se bavíme o miskách, musíme zmínit také takzvané misky braubašského typu. Tento typ misky se vyznačuje malou výškou s výraznou oblou výdutí, nízkým odsazeným okrajem, který je vyhnutý ven a dovnitř vydutým dnem (Soudská 1994, 55, ABB. B10; Chytráček – Metlička 2004, 59 – 60; Venclová (ed.) 2008, 114 – 115).

Oproti miskám, koflíků v pozdně halštatském období v nálezovém fondu hrobů podstatně ubylo. Tento úbytek zřejmě souvisí se změnou pohřebního ritu, který směřoval k menšímu počtu nádob v hrobě. Z hrobů mizejí zásobnice, do nichž koflíky původně ukládaly. Koflíky pozdní doby halštatské jsou tvarově podobné svým předchůdcům z období halštatské mohylové kultury, i zde je typické ouško převyšující okraj koflíku, převýšení již ale není tak výrazné a ouška jsou vyrobena z o něco tlustší vrstvy hlíny, než bylo typické dříve. Novým plastickým prvkem je zahrocené ouško, přesahující okraj (Šaldová 1971, 84; Soudská 1994, 55, ABB. B19; Chytráček – Metlička 2004, 63; Venclová (ed.) 2008, 114 – 115).

Od předchozího období Ha C pokračoval vývoj talířů ve větší míře se lišících od misek, oproti kterým se ještě více zploštily. Talíře pozdní doby halštatské mají tedy téměř stejně široké dno jako hrdlo, které je pouze mírně trychtýřovitě rozevřené, případně i slabě zatažené vně talíře (Chytráček – Metlička 2004, 64).

Do tohoto období patří již výše zmiňované zoomorfní figurky nalezené na vrchu Burkovák u Němčtic, které byly výše použity jako analogie pro figurku koně nalezenou v Nynicích. V hrobovém kontextu však tyto nálezy pro pozdní dobu halštatskou zatím chybí (Chytráček et al 2009, 204 – 205).

6. 3 Kovové artefakty halštatské mohylové kultury

Jak už napovídá samotné pojmenování celého halštatského období jako mladší doby železné, jde o časový úsek dějin, kdy se začalo poprvé masově užívat železo pro výrobu nástrojů. Těmito nástroji jsou, ale myšleny hlavně zbraně a součásti koňského postroje. Šperky, kování vozů, osobní ozdoby a kovové nádoby byly vyráběny z bronzu typického pro předcházející období, ovšem i již zmíněné zbraně a součásti koňského postroje byly stále v hojné míře z bronzu (Šaldová 1968, 361 – 362; Venclová (ed.) 2008, 73).

Železné nože patřily mezi typickou součást výbavy hrobů z období halštatské mohylové kultury. Věra Šaldová zastává názor, že se nejednalo o součásti výzbroje, ale o nástroje, konkrétně snad o příbory. Svě tvrzení podkládá malými rozměry nalezených exemplářů. Nalezené nože z lokality Nynice, až na jednu výjimku, dosahují maximálních rozměrů 80 – 106 mm, o něco větší exempláře jsou známé z lokality Plzeň – Kostelík (102 – 200 mm). Dalším faktem podporujícím tento názor je umístění nožů v hrobech, kdy byly nože uloženy ve společnosti nádob, takže společně tvořily jídelní servis. Nože však mohou být také interpretovány jako zvláštní typ milodaru nesouvisející s jídelním servisem, mající vlastní čistě symbolický význam. V takovém případě by se jednalo nejspíše o předmět vyráběný pouze za účelem uložení do hrobu. Až na několik málo výjimek, jako je nůž z nynického hrobu č. 15, mají nože halštatské mohylové kultury rovné ostří, mírně obloukovitý tyl bez vyznačené rukojeti (Šaldová 1968, 302 – 304, 306, 313 – 314; Šaldová 1965, 74 – 76).

V souvislosti s noži, pokud budeme považovat jejich roli jako příborů za danou, je třeba zmínit unikátní nález železné vidličky. Tato 75 mm dlouhá vidlička se dvěma hroty, silně poškozená rzí byla nalezena na lokalitě Manětín – Hrádek (Soudská 1994, 195).

Jestliže se v případě železných nožů nejspíše jednalo o nástroje, meč byl nepochybně zbraní válečníka. Ve většině případů se jedná o takzvané meče s jazykovitou rukojetí. Železný meč nalezený v nynickém hrobě č. 15 byl dlouhý 780 mm, jeho rukojeť byla zakončena trnem a opatřena bronzovými nýtky. Nynickému

meči podobné exempláře jsou známy například z mohyl v Dýšině a Kyšických, nebo v Praze – Střešovicích (Franc 1906, 223; Dvořák 1938, 18; Šaldová 1968, 303, 372). Mimo mečů železných se v období halštatské mohylové kultury stále ještě objevují meče bronzové. Tyto bronzové exempláře jsou štíhlé a dlouhé s žebry táhnoucími se po celé délce čepele až k jazykovité rukojeti (Šaldová 1968, 372; Venclová (ed.) 2008, 73). Meče železné i bronzové mohly mít hrot krytý pozůstatkem kování pochvy, tedy bronzovým nákončím se svinutými křídélky. Věra Šaldová uvádí, že oba tyto typy mečů i zmíněné nákončí, jsou typickými prvky inventáře stupně Ha C (Šaldová 1968, 373).

Další zbraní typickou pro hroby období halštatské mohylové kultury je kopí. Hroty kopí období Ha C se od svých předchůdců z doby bronzové liší pouze materiálem, ze kterého jsou zhotoveny. Typickými jsou i přes relativně malou délku a úzký list kopí masivní tulejky. Jejich exempláře známe z Nynic (Šaldová 1968, 303 – 307), Kyšic – Dýšiny (Franc 1906, 226) nebo mohyly ve Vlčím. Mladší typy jsou pak delší a méně masivní, jejich tulejka je delší a list kopí je výraznější. Zástupce mladších hrotů je znám například z lokality Kokotsko na Plzeňsku (Rybová – Šaldová 1958, 360 – 361).

V době halštatské se vyvíjí vrstva jízdních bojovníků, na které poukazují hroby vybavené koňskými postroji. Mimo samotné koňské postroje jsou pro období halštatské mohylové kultury charakteristického čtyřkolové vozy, z nichž se nejčastěji zachovávají železné ráfy dřevěných kol, železné náboje kol nebo zákolníčky s kroužkovými závěskami a otvory v tyčince pro zajištění kolíčkem (Franc 1906, 223; Dvořák 1938, 24, 26 – 28; Venclová (ed.) 2008, 73). Dřevěné jho vozu, známé například z lokality Dýšina nebo z nálezů náležejících bylanské kultuře, bývaly bohatě zdobeny bronzovým kovááním (Pleiner 1959, 656 – 658). K bronzovému inventáři koňského postroje se řadí vybíjené cvočky, roubíky, postranice nebo jednoduché návlečky a průvlečky. Nejtypičtější předmětem koňského postroje jsou bronzová tordovaná či železná dvojdílná udidla (Soudská 1994, 195, ABB B28). Dalšími součástmi postroje jsou různě velké bronzové kroužky a návlečky, z nichž býval častý terčík s výrazným hrotem uprostřed (Franc 1906, 223 – 224; Pleiner 1959, 656 – 658; Šaldová 1968, 349, 364).

O hygienických návycích lidí doby halštatské svědčí nálezy bronzových pinzet, známých například z Manětína – Hrádku nebo Břas (Hralová 1987, 27; Soudská 1994, 176, ABB B18).

Známa je též halštatská toreutika. Svoji výzdobou, kterou tvoří řady důlků a motivy ptáčků a slunéčka, je významná bronzová miska/talíř z mohyly č. 2 z Dýšiny (Franc 1906, 223). Z lokalit Kyšice – Dýšina a Švihov – Červené Poříčí je znám bronzový koflík s oblým tělem a rytím zdobeným páskovým uchem. Pravděpodobný vývojový předchůdce zmíněného koflíku se našel v mohyle na lokalitě Švihov – Červené Poříčí. Jednalo se o bronzový kotlík s oblým dnem s křížovými poutky uch. Ze západních Čech známe ještě bronzovou cistu, situlu nebo bronzová vědra (Šaldová 1968, 366 - 367; Hralová 1987, 26 – 27; Venclová (ed.) 2008, 75).

Kromě předmětů praktického účelu, jako jsou ty zmiňované výše, se setkáváme také s předměty ozdobnými. Jako první je možné zmínit bronzové turbany. Jak uvádí Věra Šaldová, bronzové turbany mají počátek v období Ha C. Ty můžeme dělit na dva základní druhy, a to menší lité turbany a větší exempláře vyrobené vytepáváním plechu. Na obou variantách převládá lineární výzdoba (Šaldová 1968, 368 – 369). Pro období halštatské mohylové kultury v západních Čechách je charakteristická hlavně varianta velkých tepaných turbanů, západočeské tepané turbany se však zatím vyskytovaly pouze v celcích mladších než Ha C (Chytráček 2007, 252). Věra Šaldová uvádí, že turbany jsou interpretovány buď jako součásti koňských postrojů nebo jako ženský šperk (Šaldová 1968, 368). Zda se ovšem jednalo o šperk nošený na hlavě, jak jeho název napovídá, se zdá být sporné, minimálně pro nerituální každodenní nošení vzhledem k jejich velikosti a váze (Chytráček 2007, 253; viz. Obr 27).

Vedle turbanů existovala celá řada šperků zhotovených z kovových kruhů. Mezi kruhové šperky lze zařadit náramky, nánožníky, nápadníky, vzácně se objevují bronzové jehlice a spony. Byly zhotoveny buď to ze stočeného plechu, nebo jako masivní plné tyčinky. Výzdoba těchto šperků byla podobná jako u již výše zmíněných turbanů, někdy ještě doplněná soustřednými kroužky s očkem. Od všech typů kruhových šperků se výzdobou odlišují náramky halštatského období. Náramky zdobila plastická, příčná žebra střídaná sérií rýh. Žebrovaná výzdoba

náramků přežívala až do laténského období (Šaldová 1968, 370; Soudská 1994, 54, 196, ABB B31;). Do kategorie kruhových šperků by se daly zařadit ještě drobné lité kroužky o průměru 3 – 4 mm, které se našly navlečené na šňůru v počtu 2 800 na lokalitě Kyšice – Dýšina nebo Sedlec – Hůrka (Franc 1906, 225; viz. Obr 27).

6. 4 Kovové artefakty pozdní doby halštatské

Kovový inventář hrobů stupňů Ha D2 – D3 se ve svém složení podobá výbavě předchozímu období Ha C – D1. Nejmarkantnějším rozdílem je pravděpodobně změna ve složení výzbroje, v pozdně době halštatské mizí meče a jsou nahrazeny kombinací železného sekáče a kopí, což souvisí pravděpodobně se změnou bojové taktiky (Šaldová 1971, 92). Typické kruhové šperky nabývají nových tvarů, přičemž k jejich výrobě byl stále užíván bronz. Pro toto období je typická deformace kovových předmětů žárem, jako u meče z hrobu č. 174. v Nynicích (Šaldová 1971, 42 – 43).

Stejně jako v období mladšího halštatu, i v pozdní době halštatské byly železné nože spíše nástroji, příbory nebo rituálními předměty než zbraněmi (Šaldová 1971, 92; Chytráček 1990, 82). Opět jde často o železné nože malých rozměrů nepřesahujících na délku 10 cm, jako jsou například exempláře ze Žákavy – Svárče, čtyři na této lokalitě nalezené nože dosahují rozměrů od 64 do 89 mm (Rybová – Šaldová 1958, 361; Šaldová 1971, 58 – 66, 92).

Naproti krátkým nožům se ale v tomto časovém úseku často setkáváme s takzvanými sekáči. Sekáče jsou, opět v protikladu k výše zmíněným nožům, považovány za univerzálnější nástroje a součást výzbroje bojovníka (Šaldová 1971, 92; Soudská 1976, 644; Venclová (ed.) 2008, 120). Jedná se o předměty na pomezí nože a tesáku, v délce až kolem 40 cm s rovným či prohnutým hřbetem, rukojeť bývala vyložena organickým materiálem či vzácně bronzem. Pro stupeň Ha D jsou charakteristické dlouhé rovné typy sekáčů, až s postupem do Lt A nastupují spíše zahnuté varianty. Nálezy sekáčů byly učiněny například na lokalitách v Žákavě – Svárči, Dýšině – Kokotsku nebo opět přímo na nynickém pohřebišti

(Šaldová 1958, 361; Šaldová 1971, 58 – 66, 92). Atypickým příkladem je poté jednostranně kovaný, mírně prohnutý sekáč s ostřím dlouhým 220 mm z hrobu č. 127 v Nynicích (Šaldová 1971, 24 – 25).

Jako výstroj bojovníka se v kombinaci se sekáči často objevuje kopí. Stále byl užíván starší tvar hrotu kopí s listovým tvarem s krátkou tulejkou, přičemž stejně jako v předchozím období dosahují délky až 270 mm (Šaldová 1971, 62). Objevuje se ovšem nový štíhlý tvar s dlouhou tulejí a profilovaným listem dosahující délky až 600 mm (Šaldová 1971, 64, 92).

Sekery se v pozdně halštatském pohřebním inventáři nacházejí jen výjimečně. Věra Šaldová uvádí na základě inventáře, se kterým se pozdně halštatské sekery nacházejí, že se nejedná o pracovní nástroje, ale o zbraně. Exemplář z mohyly č. 13 v Žákavě – Svárči se zachoval v délce 97 mm a má hranatou tulejku. Podobné typy seker se našly také ve Žďárku u Rokycan nebo hradišti u Lipan (Šaldová 1971, 62, 94).

V období Ha D2 – D3 je vývoj mečů přerušen a jeho účel nahrazují výše zmíněné sekáče. Meče se znovu objevují až v časně laténském stupni. Ve společnosti pozdně halštatského inventáře patří k výjimečným nálezům silně poškozený meč v hrobě č. 6 z Kralovic – Černé hory, nebo meč z lokality Tajanov – Husín z hrobu č. 12 (Franc 1906, 120, 218).

Můžeme se setkat také s nálezem kovových šipek šípů zhotovených jak ze železa, tak z bronzu. Dvoukřídlý bronzový hrob šípů byl nalezen v Želkovicích, exemplář vyrobený z kovu známe z hrobu č. 162 v Manětíně – Hrádku (Soudská 1976, 641, 644).

Opět i v tomto období se setkáváme s množstvím kruhových šperků a opět, jako v předchozím období, i v pozdní době halštatské patří k charakteristickým nálezům bronzové turbany (viz. Obr 28). Jak již bylo zmiňováno výše, v západních Čechách jsou typické velké tepané turbany zdobené rytou lineární výzdobou, těžištěm jejich výskytu je právě období Ha D2/D3 – Lt A. Dva exempláře byly nalezeny například v Červeném Hrádku nebo Žákavě - Vartě (Šaldová 1971, 99; Chytráček 2007, 252). Bronzový turban nesoucí stopy oprav pomocí bronzových nýtků, byl nalezen v

Žákavě – Svárči (Šaldová 1971, 62). Úsilí vynaložené na opravu turbanu by mohlo poukazovat na jeho vysoký společenský či kultovní význam.

Nejčastějším typem šperku v západních Čechách pozdní doby halštatské byly třmenovité náramky, jak s masivních tak tenčích tyčinek. Mohly být jak uzavřené, tak otevřené s konci u sebe (Šaldová 1971, 100). Třmenovité náramky bývaly členěné sérií rýh, navazujících na výzdobu žebrovaných náramků období předchozího, nebo nezdobené (Šaldová 1971, 100 – 101). Jsou častým nálezem v dodatečných pohřbech z Nynic nebo Žákavy – Svárče (Šaldová 1971, 6 – 8, 44, 58 – 64; viz. Obr 28).

Další variantou kruhových šperků jsou náramky nebo nánožníky a nákrčníky, zhotovené z dutého tepaného plechu, které mohou být vývojově příbuzné s tepanými turbany (Chytráček 2007, 252). Na lokalitě v Kyšicích u Plzně byly nalezeny tři bronzové kruhy, interpretované jako nákrčník a dva nánožníky. Kruhy byly zhotoveny z bronzového vytepaného plechu stočeného do ruličky, takže tvořily duté kruhy vyzdobené rytou lineární výzdobou. Existovaly i podobné typy kruhových šperků se stejnou výzdobou, ale vyhotovené z plné tyčinky. Plné exempláře mohly mít kosočtvercový průřez, nebo do kosočtverce vytepané neuzavřené konce (Chytráček 2007, 250; viz. Obr 28). Na lokalitě v Manětíně – Hrádku byly také nalezeny nákrčníky zhotovené ze železa (Soudská 1994, 55).

Další typ šperku představují spony, které měly jak praktický účel, tak vzhledem k jejich zdobení také účel estetický. Pro Ha D3 je typickou sponou typ se samostřílovou konstrukcí a lučíkem zdobeným vroubkou, jako je exemplář z mohyly č. 2 ze Žákavy – Svárče (Šaldová 1971, 59, 98). Vroubkování mohlo sloužit pro zasazení barevné ozdobné vložky z korálu, právě taková ozdobná vložka by mohl být předmět zhotovený z jantaru a bronzu nalezený v objektu č. 120 v Nynicích (Šaldová 1971, 22). Pro období přechodu pozdní doby halštatské a časně doby laténské jsou charakteristické loďkovité spony dvojkónického profilu (Šaldová 1971, 9, 98; Venclová (ed.) 2008, 127).

Na přítomnost jízdnic bojovníků jako specifické skupiny populace mohou ukazovat nalezené koňské postroje. Z této již privilegované skupiny se vyčleňují

ještě významnější jedinci, kteří byli pohřbeni s vozy, v tomto období typicky dvoukolovými (Šaldová 1971, 95; Chytráček 1990, 112). Ze součástí dvoukolových vozů se zachovávají železné loukotě kol a železné hřeby, které je přidržovaly k dřevěnému náboji kol (Chytráček 1990, 90 – 91). S masivními dřevěnými jhy zdobenými kůží a bronzem je možné se setkat v průběhu doby halštatské, v pozdní době halštatské je však nahradily spíše záprahy zhotovené z kovu (Soudská 1976, 630 – 634; Chytráček 1990 90 – 91, 111 – 112). Setkat se, ale můžeme také s bronzovým kováním kol jako u dvoukolového vozu z Kladru (Píč 1908, 470 – 473).

K součástem koňského postroje Ha D2 – D3 patří především faléry. Převládají varianty bronzové, i když se mohou vyskytnout i železné. Větší faléry mají centrální nýt a poměrně vysokou hlavici ta může být jak plná tak dutá. Terčík mohl být ozdoben rytými vzory. Ze západních Čech známe faléry s velkým plochým terčíkem, opět často zdobeným rytím (Šaldová 1971, 95; Chytráček 1990, 87 – 89, 113 – 114). Železná udidla typická pro jihozápadní oblast Čech mají tvar písmene C, na ramínkách mají dvě úchytky pro zachycení řemení, druhá varianta ve tvaru písmene U má pak úchytku pouze jednu (Šaldová 1971, 95; Soudská 1976, 634; Chytráček 1990, 87 – 89, 115; Venclová (ed.) 2008, 125 – 126; viz. Obr 29).

V doprovodu součástí koňského postroje v hrobě č. 132 z Nynic byla nalezena bronzová opasková zápona trojúhelníkového tvaru (Šaldová 1971, 27). Další příklady jsou známy z Mírkovic u Domažlic, konkrétně se jedná o dvě bronzové zápony takzvaného romboidního tvaru a jednu nedochovanou železnou záponu (Chytráček 1990, 122).

Bližší neurčeným předmětem jsou tři železné knoflíkovité předměty z mohyly č. 5 ze Žákavy (Šaldová 1971, 60).

6. 5 Sklo halštatské mohylové kultury

Je třeba také zmínit nálezy skla. Pro období časného halštatu byly typické černé skleněné korálky zdobené bílými pruhy, známé například z Nynického hrobu č. 84 (Šaldová 1968, 375). Do halštatského období patří také různé druhy větších či

menších čočkovitých korálků světle modré barvy, či výjimečně medově hnědé barvy (Venclová 1990, 46 – 47, 52). Všechny tyto korálky byly typické pro stupeň Ha C, ale jejich výroba pokračovala až do období pozdního doby halštatské (Venclová 1990, 91 – 94; Venclová (ed.) 2008, 78).

6. 6 Sklo pozdní doby halštatské

Častěji než v období halštatské mohylové kultury se v diskutovaném časovém úseku setkáváme se skleněnými korálky. Mezi nejpočetněji nalézané skleněné korále patří tmavomodré korále s bílou vlnkou nebo klikatkou nebo žlutooranžové či tyrkysově modré korále s modrobílými očky (Šaldová 1971, 103; Hralová 1993, 18). Desítky kusů se našly jak na pohřebišti v Nynicích, tak v Manětíně – Hrádku (Šaldová 1971, 103 – 104; Soudská 1994, 55 – 56). Jantarové korále jsou na našem území spíše výjimečným úkazem, příkladem jsou nálezy učiněné v Břasech nebo Kyšicích (Píč 1900, 136; Šaldová 1968, 363).

7 Databáze

Pro sledování teoretických otázek, jimiž se práce zabývá, byla sestavena databáze zejména na základě literatury a Archeologické databáze Čech 2010. Pro účely práce byly také využity plánky lokalit dostupné v literatuře s cílem sledovat prostorové vztahy jednak mezi hroby období halštatského, případně s hroby doby bronzové.

Základním výstupem práce je databáze pohřebišť doby halštatské v západních Čechách. Tato databáze byla sestavena v programu Microsoft Access 2007. K vytvoření grafů a tabulek vzniklých na základě databáze byl použit program Microsoft Excel 2007 (Kuna a kol. 2004, 419). Součástí práce je také mapa lokalit, na kterých se vyskytly nálezy pohřebního charakteru doby halštatské v západních Čechách. Pro vytvoření této mapy byl použit program ArcGIS od společnosti ESRI ve verzi 10.2 (Kuna a kol. 2004, 381).

Samotná databáze se sestává ze sedmi jednotlivých tabulek. Konkrétně se jedná o tabulky s názvy Pohřebiště, Kontinuita, Hrob, Ritus HMK, Ritus PDH, Antropologie a Přírodní podmínky. Tabulky jsou propojeny relací 1 : N s tabulkou Pohřebiště přes deskriptor ID Lokalita, která umožňuje data ztotožnit s konkrétní lokalitou. Tabulky budou podrobně popsány níže.

Tabulka pohřebiště je soupisem lokalit, na kterých byly identifikovány pohřby doby halštatské v oblasti západních Čech, a představuje hlavní tabulku databáze.

Tato tabulka byla sestavena na základě kritérií potřebných pro řešení teoretických otázek kladených na tuto práci. Práce se snaží vymezit co nejpřesněji na období doby halštatské tedy stupně datování Ha C1 – Ha D3, proto nebyly do databáze zahrnuty lokality s nálezy patřícími pouze do stupně Lt A. Z důvodu nejasné hranice mezi pozdní dobou halštatskou a časně laténskou jsou v databázi zohledněny lokality kontinuálně využívané od doby halštatské po dobu časně laténskou. S ohledem na sledování kontinuity jsou do tabulky zařazeny také deskriptory identifikující pohřby doby bronzové (viz. Popis deskriptorů 1)

Tabulka Kontinuita byla sestavena pro potřeby sledování kontinuity pohřbívání ve sledovaném období. Deskriptory byly zobecněny na kulturní skupiny. Na základě

této tabulky byly sestaveny dva grafy (Graf 1, 2).

Graf 1 zaznamenává pohřebiště využívané ve sledovaném období bez pozorovatelného hiatusu v pohřbívání. Kategorie jsou sestaveny ve formátu A – B. Například kategorie SDB – HMK znamená, že na lokalitách byly zaznamenány pohřby střední doby bronzové, mladší doby bronzové a halštatské mohylové kultury.

Graf 2 zaznamenává pohřebiště, která byla využívána ve více obdobích bez sledované přímé návaznosti. Kategorie byly sestaveny ve formátu A; B, A; B – C a A – B; C – D. Příklady jsou SDB; HMK, tedy zaznamenané pouze pohřby střední doby bronzové a halštatské mohylové kultury. SDB; HMK – PDH pro lokality s pohřby střední doby bronzové, halštatské mohylové kultury a pozdní doby halštatské. SDB – MDB; PDH – ČDL poté znamená pohřebiště s pohřby střední doby bronzové, mladší doby bronzové, absenci hrobů halštatské mohylové kultury, ale přítomnost hrobů pozdní doby halštatské a časně laténské (viz. Popis deskriptorů 2).

V tabulce s označením hrob jsou zahrnuty informace o počtech hrobů v jednotlivých pohřebištích ve sledovaných obdobích a variantách těchto hrobů, konkrétně zda se jednalo o hroby mohylové či ploché a zda nebyl pohřeb dodatečně přidán do starší mohyly (viz. Popis deskriptorů 3).

Tabulky Ritus HMK a Ritus PDH obsahují informace o způsobu, jakým byli zemřelí ukládáni do hrobů. Pro tabulky byly vybrány pouze lokality, na kterých byl způsob uložení zdokumentován a podařilo se ho dohledat (viz. Popis deskriptorů 4).

Tabulka Antropologie zaznamenává počty jedinců, u kterých se podařilo určit pohlaví a množství jedinců určených jako děti či dospělé bez určeného pohlaví (viz. Popis deskriptorů 5)

V tabulce Přírodní podmínky jsou zařazeny parametry vybraných lokalit. Do tabulky byly zařazeny pouze lokality s přesným zaměřením do souřadnicového systému JTSK v Archeologické databázi Čech 2010 nebo identifikované pomocí literatury, nikoliv ty se zaměřením pouze do středu obce, v jejímž katastru se lokalita nalézala. Tabulka obsahuje informace o nadmořské výšce, poloze v krajině

a půdním podkladu na sledovaných lokalitách (viz. Popis deskriptorů 6).

8 Vyhodnocení dat

Pro účely práce byla sestavena databáze čítající 90 lokalit s nálezy doby halštatské v západních Čechách. Je třeba však říci, že pouze malá část těchto lokalit byla dostatečným způsobem zdokumentována a publikována. Velká část témat diskutovaných v této kapitole tedy vychází jen z této malé části nálezového fondu a tento fakt se podepisuje na výpovědní hodnotě shromážděných dat.

8. 1 Prostorové uspořádání v krajině

Pokud vyneseme lokality s hrobovými nálezy doby halštatské do mapy západních Čech, zjistíme, že jejich nejhustší koncentrace se nachází v Plzeňské kotlině. V této oblasti protékají největší toky západních Čech a jsou zde ty nejideálnější přírodní a klimatické podmínky. Mohylové pohřby doby halštatské se často nacházely v sousedství starších mohylníků, zaujímají tak hlavně vyvýšené polohy ve svazích kopců jako u lokalit Sedlec – Hůrka nebo Kostelík u Plzně. Oproti těmto lokalitám stojí pohřebiště identifikovaná jako plochá, situovaná spíše do nižších poloh, jako je Manětín – Hrádek či Bdeněves (Graf 9, Tabulka 2).

Při porovnávání plochých a mohylových pohřebišť však bylo možno pracovat pouze s 29 lokalitami. Z těchto pohřebišť bylo 9 identifikovaných jako plochá a 19 jako mohylová, v jednom případě nebyl typ pohřebiště zjištěn (Tabulka 2).

U vybraných lokalit byla sledována a porovnána nadmořská výška. Pro plochá pohřebiště, nehledě na jejich umístění v krajině, byla průměrná nadmořská výška 359 m n. m., u pohřebišť mohylových pak 414 m n. m. (Graf 10).

Převažujícím půdním typem na lokalitách byla kambizem (Graf 11). Tento fakt však koresponduje hlavně se skutečností, že většina sledovaných pohřebišť se nacházela ve svazích a kambizem je půdním typem vznikajícím hlavně ve svažitém prostředí vrchovin a pahorkatin (http://klasifikace.pedologie.czu.cz/index.php?action=showPudniTyp&id_categoryNode=167).

8. 2 Prostorové rozmístění hrobů

Byl učiněn pokus porovnat plány vybraných pohřebišť ve snaze odhalit pravidelnosti mezi jednotlivými lokalitami. Plány a dostatečná dokumentace však byly publikovány pouze k několika pohřebišťům doby halštatské. Vybrány byly již plně vyhotovené plány se zaznamenanou datací hrobů (viz. Obr 4, 6, 7, 8) a plány bez těchto údajů, na které byly hroby sledovaných období zaneseny autorem na základě literatury (viz. Obr 1, 2, 5, 9 – 14).

U pohřebišť v Manětíně – Hrádku a Nynicích lze sledovat jisté rozdělení pohřebišť na mladší a starší části. Manětínské pohřebiště je typické promísením hrobů halštatské mohylové kultury a pozdní doby halštatské, které se rozkládají na větší ploše pohřebiště spíše v linii Z – V, než S – J. Od těchto hrobů se oddělují hroby časně laténského období soustředěné ve V a S – V části pohřebiště. Mimo to je pohřebiště rozděleno jakousi linií stavbou zhruba v prostřední části (objekt č. 181 a 187). V západní části je možno sledovat nápadnou koncentraci plochých žárových hrobů, oproti tomu východní dominují mohylové hroby (viz. Obr 6 – 7).

U nynického pohřebiště by se dalo uvažovat o celkové orientaci S – J. Tři hroby s inventářem typickým pro starší fázi doby halštatské s č. 54, 131, 178 se nacházejí v severní části pohřebiště. V jižní části byly naopak soustředěné tři hroby s č. 186, 190 a 194 s inventářem odpovídajícím období nejmladšímu (Šaldová 1968, 301, 382; viz. Obr 4).

Na dalších sledovaných pohřebišťích nebyly shledány výrazné pravidelnosti. Hroby mladších období jsou vesměs promíseny s hroby staršími (viz. Obr 1, 2, 5, 8, 11, 12, 14). Patrný je snad jen trend, kdy jsou pohřby mladší situovány při okrajích starších pohřebišť (viz. Obr 9, 10, 13). Tento trend by mohl být způsoben spíše prostorovým umístěním starších mohyl, které znemožňovalo stavbu nových mohyl v prostoru mezi nimi. Za zmínku stojí mohyla z lokality Sedlec – Hůrka, ve které byl uložen pohřeb s dvoukolovým vozem. Mohyla je umístěna v jižní části pohřebiště poněkud stranou od ostatních mohyl, což by mohlo poukazovat na význam zemřelého. Mohyly č. 196 z Manětína – Hrádku a mohyla č. 21 z Kšic - Čertova Kamene, ve kterých byly uloženy vozy, jsou však začleněny organicky mezi ostatní

hroby. Pozorování bylo ovšem provedeno pouze u malého počtu pohřebišť a mohyl, nelze tak činit žádné konkrétní závěry.

8. 3 Kontinuita

Na základě Archeologické databáze Čech 2010 a literatury byla sestavena tabulka sledující kontinuitu využívání pohřebišť doby halštatské. Z tabulky byly poté vytvořeny grafy, které sledují kultury využívající pohřebišť a zda byla tato pohřebišť užívána kontinuálně bez přerušení či s pravděpodobnými hiáty v pohřbívání.

Hodnoty v grafu jsou sestaveny ve formátu HMK – PDH pro kontinuální pohřbívání na jednom pohřebišti. Formát HMK; ČDL vyjadřuje, že se na lokalitě opakovaně pohřbívalo pouze v těchto časových úsecích, ale nikoliv nepřetržitě.

Ze zjištěných dat vystupuje výrazná převaha kontinuálně využívaných pohřebišť užívaných bez sledovatelného přerušení v poměru 3 : 1 (Graf 1, 2). Tento trend by mohl nasvědčovat užívání pohřebních areálů v rámci jedné komunity, která se v průběhu času neobměňovala. Datování pouze pomocí artefaktové náplně hrobů však není dostatečně jemné, aby bylo možné sledovat změny v osídlení, které se udály během kratšího časového úseku, v řádu desítek let. Teorii tedy nelze s jistotou prokázat.

Oproti kontinuálně využívaným pohřebišťům stojí starší pohřebišť, na kterých bylo pohřbívání přerušeno, a v době halštatské byla opět využívána. To svědčí o tom, že západočeské halštatské populace rozpoznávaly mohyly a mohylová pohřebišť jako pohřební areály a přikládaly jim stále stejný význam. Zvláště patrné by to mohlo být na pohřebišťích, kde se pohřbívalo jednotlivě v obdobích střední doby bronzové, halštatské mohylové kultury a časně laténské (Graf 3). Mezi střední dobou bronzovou a halštatskou mohylovou kulturou se jedná o časovou mezeru v rozsahu zhruba 500 let, u halštatské mohylové a časně laténské mezeru dlouhou 100 let, v případě doby bronzové a časně laténské zhruba 850 let.

8. 4 Hrob

Bylo vybráno celkem 61 lokalit s celkem 2358 identifikovanými hroby. Hned na první pohled je patrný nepoměr v zastoupení hrobů doby bronzové a doby halštatské. V číslech se jedná o 1518 hrobů doby bronzové oproti 792 hrobům doby halštatské. Zvláště vyniká malé zastoupení hrobů z období halštatské mohylové kultury (Graf 4).

Další sledovanou veličinou bylo zastoupení hrobů mohylových a plochých. V celém sledovaném období můžeme pozorovat převahu mohylových hrobů (Graf 5). Význam lokalit typických plochými hroby, jako je Manětín – Hrádek, Nynice, Radčice či Bdeněves bude diskutován níže. Pokud se ale zaměříme na pozdní dobu halštatskou, odhalíme, že se počty plochých a mohylových hrobů vyrovnávají. V počtech se jedná konkrétně o 302 mohylových hrobů a 299 plochých hrobů, jejichž těžištěm je pozdní doba halštatská. Nelze také opomenout 80 hrobů identifikovaných jako hroby dodatečně přidané do starších mohyl (Graf 6).

Jak už bylo zmíněno výše, vyznačuje se doba halštatské mohylové kultury relativně malým množstvím hrobů. Pouze výjimečně se pohybuje počet hrobů v desítkách, typické jsou 1 – 3, maximálně do 9 hrobů na lokalitu. Trend se opakuje i v pozdní době halštatské, ovšem vymykají se z něj rozsáhlé nekropole jako je Manětín – Hrádek, Nynice či Radčice s počty hrobů ve stovkách (Tabulka 3).

8. 5 Ritus

Ritem se v této kapitole myslí pouze forma uložení zemřelého do hrobů. Z vybraných lokalit, kde bylo možno identifikovat formu uložení, byly sestaveny tabulky četnosti uložení pro dobu halštatskou a pozdní dobu halštatskou. Zpracováno bylo celkem 330 pohřbů z 11 lokalit.

Nejčastěji používanou formou uložení zemřelého v období halštatské mohylové kultury bylo uložení do nádoby, naproti tomu v pozdní době halštatské pak rozptýlení kůstek a popelu přímo v zásypu hrobu (Graf 7 a 8). Je nutno zmínit, že uložení pohřbu do popelnice je často užívanou formou uložení i v pozdní době

halštatské, přesněji druhou nejužívanější (Graf 8).

8. 6 Antropologie

Disponujeme pouze nepatrným množstvím antropologicky zkoumaných pozůstatků pohřbených osob doby halštatské, u kterého bylo možno provést antropologické rozbory.

Malý vzorek antropologicky určených jedinců však nedovoluje vyvozovat závěry o poměru mužů a žen v živé populaci. Typický je pro období pravěku nízký počet zastoupených jedinců dětského věku mezi pohřby dospělých (Graf 12).

9 Interpretace struktur

Jako první upoutá pozornost nápadný úbytek pohřbených jedinců halštatské mohylové kultury, a to jak oproti době bronzové, tak pozdní době halštatské. Zdá se nepravděpodobné, že by pohřbení jedinci stupňů Ha C – D1 odráželi skutečný počet zemřelých členů komunity. Možným vysvětlením by mohl být přesun od plošného pohřbívání všech jedinců k pohřbívání pouze vybrané skupiny. Ne ve všech případech se však tento status elity odráží v bohatosti uložených pohřbů. Tyto dva fakty ale nejsou v protikladu (Neustupný 2010, 257 – 258). Tedy už jenom skutečnost, že byl zesnulý pohřben na společném pohřebišti, s největší pravděpodobností považovaném za posvátnou půdu, ho řadila mezi společenskou elitu. Prozkoumaná pohřebiště budeme tedy považovat za výjimečné lokality, kde mohli být pohřbeni pouze vybraní jedinci. Je třeba zmínit, že nevíme s jistotou, zda byli v době bronzové pohřbíváni všichni zemřelí. Úbytek hrobů ve stupních Ha C – D1 by tedy mohl odrážet spíše redukci členů elitních skupin obyvatelstva nebo celé populace halštatské mohylové kultury.

Nevyřešenou však zůstává otázka, jakým způsobem bylo nakládáno s ostatními jedinci. Můžeme se pouze dohadovat, zda byli tito "neelitní" jedinci pohřbíváni způsobem nezanechávajícím archeologické stopy. Na mysl by například přišlo rozptýlení žárových pohřbů do vodních toků, které se často nacházejí v blízkosti pohřebišť. Druhou možností by byla kompletní absence pohřbů těchto jedinců, to se ale nezdá být příliš pravděpodobné.

Ve stupních Ha D2 až Lt A opět pozorujeme nápadný nárůst pohřbů. To by mohlo odrážet dvě možné varianty. Vzhledem k homogenizaci společnosti v období pozdní doby halštatské mohlo dojít ke změně ve velikosti populace v důsledku migrace, která by se neprojevila na změně nálezového fondu. Tuto možnost by mohla naznačovat i zvýšená hustota osídlení pozdní doby halštatské (Venclová (ed.) 2008, 100). Druhá varianta, jež se nabízí, je změna v pohřebních zvyklostech, kdy se zvětšila elitní část populace nebo se stalo nábožensky přijatelné pohřbívání širší populace na společném pohřebišti. To by mohlo být spojeno s rozvojem skupiny jízdních bojovníků, o jejichž existenci svědčí časté nálezy součástí

koňských postrojů a zbraní. I na tak rozsáhlém pohřebišti jako je Manětín – Hrádek však bylo objeveno jen 33 z celkového počtu 171 sledovaných hrobů, které obsahovaly zbraně či součásti koňských postrojů. Tento rozdíl však může být způsoben zejména malým počtem zaznamenaných hrobů halštatské mohylové kultury.

Jak už bylo zmíněno výše, není možno z malého počtu pohlavně určených jedinců vyvozovat širší závěry o poměru pohlaví v halštatské populaci. Průměrný věk dožití se pohybuje kolem 40 roků (Chochol 1969, 631; Chochol 1984, 296). Pro pravěk nápadně malé zastoupení dětí mezi pohřbenými sledujeme i v západních Čechách doby halštatské. Na pohřebišti v Manětíně – Hrádku byly dětské hroby zjištěny ve větší míře, což by ale mohlo být přisuzováno hlavně většímu vzorku populace, se kterým bylo možno pracovat. V případě dětí se nemůžeme spokojit s pouhým konstatováním, že šlo o příslušníky elity. Vysoká dětská úmrtnost předpokládaná pro období pravěku by musela znamenat daleko vyšší počty pohřbených dětí i u relativně malé privilegované skupiny společnosti. Můžeme se tedy pouze dohadovat, jaké faktory vedly k výběru právě těchto dětí k pohřbu.

Již Věra Šaldová se pokusila spojit rozdíly v uložení žárových pohřbů s rozdíly v pohlaví zemřelých jedinců. Spojení antropologických rozborů s milodary však na zásadní rozdíl neukazuje (Šaldová 1969, 646 – 647; Soudská 1994, 61 – 62). Z uložení pohřbů se tedy dají usuzovat pouze širší fakta, jakými jsou převaha užívání nádob k uložení pozůstatků zemřelých ve stupních Ha C – D1. Uložení do popelnice tvoří nezanedbatelnou část pohřbů i v období Ha D2 – D3, i když převládá uložení přímo do zásypu hrobů.

Jak s popelnicí, tak s dalšími typy uložení je spojován zvyk překrytí další keramickou nádobou, miskou či talířem, které byly opatřeny otvorem ve dně. Tato praxe by mohla poskytovat náhled do náboženského smýšlení halštatské populace. Nejjednodušší vysvětlení je možné vidět ve víře, že ostatky zemřelého měly být zachovány. Proto byly chráněny stavbou hrobu, případně zakryty nádobou. Musela však být zajištěna možnost přechodu duše zemřelého do posmrtného života. Krycí nádoba byla tedy opatřena otvorem umožňujícím odchod duše. Ve víru v existenci posmrtného života by napovídalo uložení předmětů praktického významu, jako je

jídelní servis doplněný i nožem či vidličkou, do hrobu.

Pokud zmíněnou pohřební výbavu žárových hrobů doby halštatské spojíme s dostupnými antropologickými rozbory, lze sledovat nepříliš překvapivý trend v uložení zbraní a šperků. Zbraně lze interpretovat jako mužské atributy, šperky jako ženské. Tento předpoklad však nelze přijímat automaticky, jak dokládají hroby č. 15 z Nynic nebo 53b z Manětína – Hrádku (Šaldová 1969, 647; Soudská 1994, 62). Zajímavá je však absence rozdílů při vybavení dětských hrobů, jako je přítomnost zbraně v hrobu č. 164 z Manětína – Hrádku (Soudská 1994, 62). Pokud bylo tedy dítě pohřbeno, bylo s ním nakládáno jako s dospělým jedincem jeho pohlaví, o čemž svědčí právě shodná hrobová výbava.

Hlouběji do zkoumání náboženského nebo spíše kulturního smýšlení lidí doby halštatské se dostaneme i při rozboru kontinuity využívání pohřebišť. V době halštatské se setkáváme se dvěma protichůdnými zvyky, a to s nově budovanými pohřebišti a s využíváním pohřebišť starších.

Zaznamenan byl vysoký počet nově zbudovaných pohřebišť stupňů Ha C – D1, Ha D2 – D3 a Lt A. Typickým je využívání lokality k pohřbívání kontinuálně po celou dobu halštatskou až do časně doby laténské. V případě dlouhodobého využívání pohřebiště, i přes omezení v přesnosti datování, by se dalo nejspíše uvažovat o využívání lokality jednou populací. Druhou pozorovanou situací je využívání starších pohřebišť.

Proti sobě tedy stojí dva diametrálně odlišné přístupy. Nově příchozí obyvatelé nepochybně znali význam mohylníků nejen jako krajině výrazných prvků, ale i jako pohřebních areálů. Nejlogičtější vysvětlením pro užívání starších pohřebišť se zdá být snaha připodobnit se staršímu obyvatelstvu těchto oblastí, nebo jednoduše víra, že právě na tomto pohřebišti byli pohřbeni jejich předci. Aktem přidání vlastního pohřbu do starší mohyly nebo zbudováním nové mohyly tak vyjádřili svoji příslušnost ke starším obyvatelům, ať už tím byla myšlena skutečná biologická nebo mytická spřízněnost, a tím i své právo na danou oblast. Na tyto praktiky nejlépe poukazují již zmíněná pohřebišť, na kterých se pohřbívání periodicky opakuje ve střední době bronzové, ve stupni Ha C – D1 a znovu až v době časně laténské. Naopak budování nových pohřebišť by mohlo být viděno jako snaha

odlišit se od svých předků či starších obyvatel oblasti. Založením nového pohřebiště by tedy skupina zakládala novou tradici, kterou se liší od ostatních.

Nabízí se však i podstatně pragmatičtější vysvětlení, a to že starší pohřební areál byl jednoduše vnímán jako místo vhodné k dalšímu pohřbívání. V takovém případě by nezáleželo na tom, zda se jedná o pohřebiště nové či již dříve využívané. Komunita ho jednoduše shledala jako nejideálnější místo k pohřbívání.

V kapitole Vyhodnocení dat byl zmíněn poměr mohylových a plochých hrobů ve sledovaném období. Tato problematika však není takto jednoduchá. Již Věra Šaldová vyjádřila pochybnosti o překrytí nynických hrobů mohylami (Šaldová 1968, 378). Tuto otázku rozvinul Milan Metlička (Metlička 2010). Na základě jejich zjištění nemůžeme tedy jednoduše konstatovat, že všechny hroby stupňů Ha C – D1 byly kryty mohylami. Mimo tuto odlišnost je u sledovaných plochých pohřebišť také patrné odlišné umístění v krajině v porovnání s prokazatelně mohylovými pohřebišti. Oproti mohylovým pohřebišťům se ta plochá nacházejí hlavně v nižších, spíše rovinných polohách.

Tyto sledované skutečnosti by ještě dále prohlubovaly dojem lokální odlišnosti populací v rámci západních Čech. Jsou zde nově budované lokality, kde se vyskytoval i odlišný způsob označení hrobů, než byl mohylový násep, a znovu využívaná starší pohřebiště, kde byly pohřby ukládány do starších mohyl a budovány mohyly nové. Oblast halštatské mohylové kultury se nesporně odlišuje od svých sousedů náležejících bylanskému kulturnímu okruhu či oblasti Bavorska. Budeme ji tedy považovat za obývanou svébytnou kulturní či etnickou skupinou. Lid halštatské mohylové kultury však nebyl zcela uniformní, což může být pozorováno právě na odlišném povrchovém označení hrobů a umístění pohřebišť v krajině. Svoji příslušnost ke stejné kultuře tento lid nejspíše neviděl v budování mohyl jako takových, ale spíše v rituálech spojených s uložením samotného pohřbu a mohyla se stávala spíše druhotnou ne nezbytnou součástí pohřbu. Je ovšem potřeba uvést, že se jedná pouze o úvahu, jež zatím není dostatečně podložena.

10 Závěr

Cílem této práce bylo sledovat pohřební zvyklosti doby halštatské v západních Čechách a pokusit se interpretovat vzorce chování odhalené v nashromážděných datech. V úvodu práce je vymezena oblast bádání jak v prostoru tak čase, spolu s přírodními a klimatickými podmínkami sledované oblasti. Následuje stručný popis doby halštatské v jihozápadním regionu Čech a stručné dějiny bádání. Další kapitoly se věnují popisu variability pohřebního ritu doby halštatské a artefaktové náplni halštatských hrobů. V následujících pasážích jsou pak zhodnocena a interpretována nashromážděná data. Závěry práce jsou shrnuty v této kapitole.

Sledováno bylo celkem 90 lokalit, na kterých bylo zjištěno dohromady 792 hrobů doby halštatské. Z těchto hrobů patřilo 195 halštatské mohylové kultuře a 597 pozdní době halštatské. Zvláště počet hrobů stupňů Ha C – D1 v porovnání s množstvím hrobů doby bronzové a stupňů Ha D2 – D3 upoutá pozornost. Autor přednesl jako možná vysvětlení společenskou změnu vedoucí k menšímu počtu pohřbených nebo markantní úbytek populace tohoto období. Ani jedno tvrzení však není bez dalšího zkoumání možno potvrdit.

Jak v období halštatské mohylové kultury tak v období pozdní doby halštatské až časně laténské převládaly hroby mohylové nad hroby plochými. V pozdní době halštatské se poměr plochých a mohylových hrobů vyrovnává. Mezi mohylové hroby stupňů Ha D2 – D3 a LtA jsou v této práci řazeny i hroby přidávané do starších mohyl. Pokud tedy srovnáme pouze počet nových mohyl a plochých hrobů pozdní doby halštatské zjistíme, že převládají hroby ploché.

Typickým zvykem v době halštatské je budování nových pohřebišť, což bylo pozorováno v celkem 39 případech. Nebylo výjimečné, když byla tato nová pohřebiště využívána po celou dobu halštatskou. Nemůže ovšem být opomenut ani zvyk využívat k pohřbívání starší pohřebiště. Takto znovu využívaných lokalit bylo zjištěno celkem 23.

Největší koncentrace pohřebišť doby halštatské se soustředila do oblasti Plzeňské kotliny a velkých vodních toků západních Čech. Zajímavější skutečnost však byla zjištěna při porovnání polohy plochých a mohylových pohřebišť. Plochá

pohřebiště byla situována do nižších poloh v údolích nebo na březích řek s průměrnou nadmořskou výškou přibližně 359 m n. m. Naproti tomu mohylová pohřebiště se nacházela zejména ve svazích nad říčními toky s průměrnou nadmořskou výškou 414 m n. m.

Při srovnání forem uložení zemřelého do hrobu, se ukázala jako nejčastější forma použití nádoby ve stupních Ha C – D1 a rozptýlení přímo do zásypu hrobu ve stupních Ha D2 – D3 a LtA.

Výbava hrobů tohoto období byla poměrně uniformní, což je možné vidět třeba v ukládání keramického jídelního servisu doprovázeného železným nožem. V období pozdní doby halštatské pak u výbavy bojovníka, kdy je sekáč často doprovázen kopím.

Sledovaná fakta, zejména co se týče prostorového rozmístění plochých a mohylových pohřebišť, vedla autora k názoru, že v rámci západních Čech existovaly odlišné kulturní či etnické skupiny. Tyto skupiny sdílely rituální zvyklosti spojené s uložením zesnulého do hrobu. Tím se řadily do většího kulturního komplexu existujícího v západních Čechách, ať už k halštatské mohylové kultuře nebo ke kultuře pozdní doby halštatské. Jedna od druhé se ale lišily způsobem povrchového označení hrobu a volbou lokality vhodné pro pohřbívání. Využití starších pohřebišť by mohlo být viděno jako snaha o připodobnění se předkům či starším obyvatelům oblasti, naproti tomu budování nových pohřebišť pak jako snaha se od nich odlišit. Jedná se však pouze o teorii, kterou je třeba podrobit dalšímu zkoumání.

11 Seznam použité literatury:

Bašťová, D. 1986: Excavation of the prehistoric /hallstatt and la tène/ cemetery at Plzeň – Radčice. Archeology in Bohemia 1981 – 1985. Praha.

Beneš, A. - Sankot, P. 1997: Die Durchbrochenen frühlaténezeitlichen aus West – böhmen – Újezd Nad Mží, Bezirk Plzeň – Nord, und Kšice, Bezirk Tachov. Archeologické rozhledy 49, 614 – 624.

Bouzek, J. 2001: Jan Filip a Jaroslav Böhm o koncepci doby bronzové a železné v Evropě. Archeologické rozhledy 53, 754 – 757.

Bouzek, J. 2004: Die Kimmerier und Mitteleuropa. In: K počtě Vladimíru Podborskému, Brno, 375 – 383.

Böhm, J. 1937: Základy halštatské periody v Čechách. Praha.

Böhm, J. 1941: Kronika objeveného věku. Praha.

Břicháček, P. 2001: Počátky osídlení západních Čech. Plzeň.

Čujanová – Jílková, E. 1958: Nejstarší a nejmladší horizont západočeské mohylové keramiky na pohřebišti v Plzni – Nové Hospodě. Památky archeologické 49, 312 – 347.

Čujanová – Jílková, E. 1994: Mohylové pohřebiště Podražnice – Kocourovský les – Podražnice – Barrow cemetery at Podražnice – Kocourovský forest, Archeologické rozhledy 46, 131-133.

Drda, P. – Rybová, A. 1998: Keltové a Čechy. Praha.

Dvořák, K. 1938: Knížecí pohřby na vozech ze starší doby železné. Praha.

Eisner, J. 1923: Neolitické a mohylové památky v Historickém muzeu v Plzni. Sborník městského historického muzea v Plzni VIII, 1 – 27.

Franc, F. X. 1906: Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy. Rkp., ed. V. Šaldová, Praha 1988.

Filip, J. 1948: Pravěké Československo. Praha.

Holodňák, P. 1988: Keltské pohřebiště ve středním Poohří. Památky archeologické 79, 38 – 105.

Hralová, J. 1987: Archeologický materiál z mohylového pohřebiště u Břas. Časopis národního muzea 156, 25 – 32.

Hralová, J. 1993: Das Hügelgräberfeld in Újez u Radnic. *Fontes Archaeologici Pragenses* 19. Praha.

Chochol, J. 1969: K problematice první poloviny prvního tisíciletí před n. l. (Na základě antropologického rozboru žárového pohřebiště v Nynicích u Plzně). *Archeologické rozhledy* 21, 626 – 641.

Chochol, J. 1984: Antropologie pozdně halštatské a časně laténské skupiny z Manětína – Hrádku. *Památky archeologické* 75, 294 – 303.

Chytráček, M. 1990: Mohylové pohřebiště u Mírkovic, okres Domažlice. *Památky archeologické* 81, 79 – 139.

Chytráček, M. 2007: Halštatský kruhový šperk z Klatovska. *Archeologické výzkumy v Jižních Čechách* 20, 245 – 256.

Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. – Michálek, J. 2009 : Halštatský kultovní areál na vrchu Burkovák u Nemějc. *Archeologické rozhledy* 61, 183 – 217.

Chytráček, M. - Metlička, M. 2003: Fragen zur Kontinuität und Diskontinuität in der Spätbronze – und Hallstattzeitlichen Besiedlung in Westböhmen. In: Chytráček, M. - Mychálek, J. - Schmotz, K. (eds.) *Archeologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West – und Sudböhmen, 12 Treffen, Rahden/Westf.*, 87-108.

Chytráček, M. - Metlička, M. 2004. Die Höhensiedlungen der Hallstatt- und Latenzeit in Westböhmen. Mit Beiträgen von Petr Pokorný und René Kyselý. *Památky archeologické – Supplementum* 16.

Jílková, E. – Rybová, A. – Šaldová, V. 1959: Mohylové pohřebiště na Hájku u Štáhlav, okres Plzeň. *Památky archeologické* 50, 50 – 119.

Koutecký, D. 2001: J. Böhm, J. Filip a bylanská kultura. *Archeologické rozhledy* 53, 12 – 18.

Křišťuf, P. – Křišťufová, T. 2012: Zpráva o výzkumu halštatského žárového hrobu na k. ú. Horní Kamenice (okr. Domažlice). *Archeologie západních Čech* 3, 77 – 83.

Kuna, M. a kol. 2004: *Nedestruktivní archeologie: teorie, metody a cíle*. Praha.

Macháček, F. 1919: Nálezy předhistorické. *Sborník městského historického muzea v Plzni* 4, 158 – 161. Plzeň.

Maise, CH. 1998: *Archäoklimatologie – Vom Einfluss nacheiszeitlicher*

Klimavariabilität in der Ur – und Frühgeschichte. Jahrbuch der Schweizerischen Gesellschaft für ur – und frühgeschichte 81, 197 – 235.

Metlička, M. 1992: Pozdně halštatský žárový hrob z Kyšic. Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie VIII, 109 – 116.

Metlička, M. 2002: Výzkumy polykulturního sídliště v Bdeněvsi. In: Archeologické výzkumy v Čechách 2001. Zprávy ČAS, supplément 49, 8 – 10. Praha.

Metlička, M. 2004: Pozdně halštatské hroby ve Starém Plzenci. Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie XVII, 149 – 158.

Metlička, M. 2010: K otázce plochých pohřebišť halštatské mohylové kultury. Živá archeologie Supplementum 3, Rekonstrukce a experiment v archeologii; Hroby, pohřby a lidské pozůstatky na pravěkých a středověkých sídlištích, 143 – 150.

Michálek, J. 1979: West – und südböhmische Funde in Wien. Výzkumy v Čechách – Supplementum. Praha.

Mištera, L. 1996: Geografie západočeské oblasti. Plzeň.

Neustupný, J. 1940: Náboženství pravěkého lidstva v Čechách a na Moravě. Praha.

Neustupný, J. 1941: Pohřbívání žehem v pravěku Čech a Moravy. Praha.

Neustupný, E. 2010: Teorie archeologie. Plzeň

Niederle, L. 1883: Lidstvo v době předhistorické. Praha.

Pittioni, R. 1954: Urgeschichte des österreichischen Raumen. Vídeň.

Píč, J. L. 1900: Starožitnosti země české I/2. Pokolení kamenných mohyl. Praha.

Píč, J. L. 1908: Mohyla z Kladrub. Památky archeologické 22, 470 – 473.

Píč, J. L. – Hlaváček, J. 1893 – 1895: Mohyly Lužanské. Památky archeologické 16, 522 – 577.

Pleiner, R. 1959: Bylanské knížecí hroby v Lovosicích. Archeologické rozhlady 21, 653 – 660.

Pokorný, P. 2004: In: Chytráček, M. - Metlička, M. 2004. Die Hohensindlungen der Hallstatt- und Latenzeit in Westboehmen. Mit Beiträgen von Petr Pokorný und

René Kyselý. Památky archeologické – Supplementum 16.

Sklenář, K. 1974: Památky pravěku na území ČSSR: od lovců mamutů ke státu Přemyslovců. Praha.

Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Praha.

Sklenář, K. 2005: Bibliografický slovník českých, moravských a slezských archeologů, a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.

Sklenář, K. 2010: Mohyly jihozápadních Čech před F. X. Francem. In: Archeologie západních Čech 1.

Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002: Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.

Soudská, E. 1976: Hrob 196 z Manětína – Hrádku a další hroby s dvoukolovými vozy v Čechách. Archeologické rozhledy 28, 625 – 654.

Soudská, E. 1992: Počátky keltské civilizace v Čechách Manětín – Hrádek pohřebiště z období formace keltských kultur. Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie VIII, 97 – 108.

Soudská, E. 1994: Die Anfänge der keltischen Zivilisation in Böhmen. Das Gräberfeld Manětín – Hrádek. Praha.

Šaldová, V. 1955: Ploché žárové hroby halštatsko-laténské v české mohylové oblasti. Pohřebiště v Plzni-Bílé Hoře a Rybově Lhotě u Soběslavy. Památky archeologické 46, 76-100.

Rybová, A. - Šaldová, V. 1958: O pohřebním ritu milavečské kultury v Západních Čechách. Památky archeologické 49, 348 – 409.

Šaldová, V. 1965: Západní Čechy v pozdní době bronzové – Pohřebiště Nynice I. Památky archeologické 56, 1-96.

Šaldová, V. 1967: Pravěk Stříbrska. Stříbro.

Šaldová, V. 1968: Halštatská mohylová kultura v západních Čechách – Pohřebiště Nynice I. Památky archeologické 59, 297-399.

Šaldová, V. 1969: Konfrontace antropologického rozboru žárového pohřebiště v Nynicích se závěry archeologickými. Archeologické rozhledy 21, 642 – 653.

Šaldová, V. 1971: Pozdně halštatské ploché hroby v západních Čechách a jejich vztah k současným mohylám. Pohřebiště Nynice a Žákava – Svářeč. Památky

archeologické 62, 1-134.

Šaldová, V. 1974: Halštatská mohylová pohřebiště u „ Čertova kamene “ k. ú. Kšice, okr. Tachov. Archeologické rozhledy 26, 120-151.

Šaldová, V. 1978: In: Pleiner, R. - Rybová, A. eds. 1978: Pravěké dějiny Čech. Praha.

Šaldová, V. 1992: Halštatský hrob se zoomorfní nádobou z Radčic. Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie VIII, 83 – 96.

Šmejda, L. - Turek, J. (eds) 2004: Spatial analysis of funerary areas. Katedra archeologie ZČU, Plzeň.

Venclová, N. 1990: Prehistoric glass in Bohemia. Praha.

Venclová, N. (ed.) – Drda, P. – Chytráček, M. – Koutecký, D. – Michálek, J. – Vokolek, V. 2008: Archeologie pravěkých Čech 6, Doba halštatská. Archeologický ústav AV ČR. Praha.

http://pruvodce.geol.cechy.sci.muni.cz/regionalni_geol/geologie_CM.htm

http://klasifikace.pedologie.czu.cz/index.php?action=showPudniTyp&id_category Node=167

12 Seznam zkratk:

ČDL: Časná doba laténská

DB: Doba bronzová

GIS: Geografický informační systém

HMK: Halštatská mohylová kultura

JTSK: Jednotná trigonometrická síť katastrální

MDB: Mladší doba bronzový

PDH: Pozdní doba halštatská

StrDB: Střední doba bronzová

13 Abstract

Subject of this work is burial rite of hallstatt era in West Bohemia in attempt to uncover and interpret behavioral patterns of west bohemian populations of iron age. First part of text is focused on outlining the area both in space and time, followed by parts that outlines natural conditions of area and history of hallstatt age research in West Bohemia. Following text is dedicated to burial habits regarding variability in grave construction, deposition of grave inventory and grave inventory description. Information gathering process is explained in section called Databáze which is followed by part that summarize gathered data. Among observed data are spatial distribution of burial grounds in west bohemian region with respect to burial rite, spacial distribution of graves within burial area, ways by which were deceased deposited to the grave, gender of deceased and natural conditions of chosen burial grounds. After evalaution of data, particularly after comparison of spacial distribution of barrow fields and flat burial grounds within landscape, author were led to believe that there were two different cultural groupes within West Bohemia. One which used older barrow fields and barrows to bury their deceased and second which build new burial grounds and did not use barrows to mark their graves. However this thesis cannot be proven with certainty without further research.

14 Přílohy:

Seznam příloh:

Popis deskriptorů 1 – 6

Mapa 1: Pohřební areály doby halštatské v západních Čechách (viz. Tabulka 1).

Tabulka 1: Pohřební areály doby halštatské v západních Čechách (viz. Mapa 1).

Tabulka 2: Poloha vybraných lokalit v krajině v kombinaci s přírodními podmínkami.

Tabulka 3: Počet hrobů s ohledem na dataci a zda se jedná o ploché, mohylové či dodatečné hroby.

Graf 1: Srovnání počtu pohřebišť používaných kontinuálně bez sledovatelného hiátu v pohřbívání a s pozorovaným hiátem v pohřbívání.

Graf 2: Četnost pohřebišť bez pozorovatelných hiátů v pohřbívání. Hodnoty v grafu jsou sestaveny ve formátu SDB – HMK ve smyslu kontinuálního využívání po celý časový úsek mezi těmito dvěma obdobími.

Graf 3: Četnost pohřebišť s pozorovatelným hiátem v pohřbívání. Hodnoty v grafu jsou sestaveny ve formátu HMK – PDH ve smyslu kontinuálního využívání po celý časový úsek mezi těmito dvěma obdobími. Formát HMK; ČDL vyjadřuje jednotlivé ne sebe přímo nenavazující kultury zastoupené na pohřebišti.

Graf 4: Celkový počet sledovaných hrobů s ohledem na příslušnost době bronzové, halštatské mohylové kultury, a období pozdní doby halštatské až časně době laténské.

Graf 5: Celkový počet mohylových a plochých hrobů ve sledovaném vzorku.

Graf 6: Rozdělení mohylových a plochých hrobů podle příslušnosti k halštatské mohylové kultuře a období pozdní doby halštatské až časně doby laténské.

Graf 7: Pohřby rozřazené podle formy uložení zemřelého náležící halštatské mohylové kultuře.

Graf 8: Pohřby rozřazené podle formy uložení zemřelého náležející pozdní době halštatské až časně době laténské.

Graf 9: Plochá a mohylová pohřebiště podle polohy v krajině.

Graf 10: Průměrná nadmořská výška plochých a mohylových pohřebišť v metrech.

Graf 11: Četnost lokalit podle převládajícího půdního typu.

Graf 12: Počet jedinců antropologicky určených jako muži, ženy, děti a dospělý.

Obr. 1: Biřkov okres Klatovy zeleně jsou označeny pohřby do halštatské mohylové kultury (Michálek 1979, Taf. 80; doplněno autorem).

Obr. 2: Horušany okres Plzeň – Jih červeně jsou vyznačeny mohyly doby halštatské (Michálek 1979, Taf. 84; doplněno autorem).

Obr. 3: Nynice okres Plzeň – Sever s vyznačenými mohylovými náspy (Metlička 2010, 147).

Obr. 4: Schématický plán rozmístění hrobů stupně Ha C na pohřebišti v Nynicích (Šaldová 1968, 301).

Obr. 5: Kaliště okres Klatovy červeně jsou vyznačeny pohřby pozdní doby halštatské až časně laténské (Michálek 1979, Taf. 86; doplněno autorem).

Obr. 6: Manětín – Hrádek okres Plzeň – Sever západní část pohřebiště, zeleně jsou vyznačeny pohřby stupňů Ha C – D1, hnědě a oranžově jsou vyznačeny pohřby stupňů Ha D2 – D3, žlutě jsou vyznačeny pohřby období časně laténského (Soudská 1994, pl. 2).

Obr. 7: Manětín – Hrádek okres Plzeň – Sever východní část pohřebiště, zeleně jsou vyznačeny pohřby stupňů Ha C – D1, hnědě a oranžově jsou vyznačeny pohřby stupňů Ha D2 – D3, žlutě jsou vyznačeny pohřby období časně laténského (Soudská 1994, pl. 2).

Obr. 8: Mohylové pohřebiště Kšice – Čertův kámen okres Tachov (Šaldová 1974, 122).

Obr. 9: Sedlec – Hůrka okres Plzeň – Jih červeně jsou vyznačeny pohřby doby halštatské (Šaldová (ed.) 1988, Taf. XXXV: výřez z plánu F. X. France; doplněno autorem).

Obr. 10: Štáhlavy – Hájek okres Plzeň – Jih červeně jsou vyznačeny hroby doby halštatské (Jílková – Rybová – Šaldová 1959, 55; doplněno autorem).

Obr. 11: Štáhlavice – Beztehov okres Plzeň – Jih červeně jsou vyznačeny

pohřby pozdní doby halštatské a časně doby laténské, zeleně pohřeb halštatské mohylové kultury (Šaldová (ed.) 1988, Taf. LXX: výřez z plánu F. X. France; doplněno autorem).

Obr. 12: Štáhlavice – Skok okres Plzeň – Sever červeně jsou vyznačeny pohřby pozdní doby halštatské (Šaldová (ed.) 1988, Taf. LXX: výřez z plánu F. X. France; doplněno autorem).

Obr. 13: Vřeskovice okres Klatovy zeleně je vyznačen pohřeb halštatské mohylové kultury (Michálek 1979, Taf. 101; doplněno autorem).

Obr. 14: Žákava – Svářeč okres Plzeň – Jih, červeně vyznačeny pohřby pozdně halštatské a časně laténské, zeleně pohřby halštatské mohylové kultury (Šaldová (ed.) 1988, Taf. L: výřez z plánu F. X. France; doplněno autorem).

Obr. 15: Chronologie doby halštatské podle Bouzek 2004; Koutecký 2001; Krausse 1996; Pape 2000; Pare 1999 (Venclová ed. 2008, 26).

Obr. 16: Hrob v jamce halštatské mohylové kultury (Šaldová 1968, 361).

Obr. 17: Komorový hrob halštatské mohylové kultury (Venclová ed. 2008, 80).

Obr. 18: Velký hrob na úrovni terénu (Venclová ed. 2008, 80).

Obr. 19: Neúplné ohraničení pohřební komory spálenými poleny (Šaldová 1968, 379).

Obr. 20: Mohyla č. 21 Kšice (Šaldová 1974, 125).

Obr. 21: Mohylový hrob pozdní doby halštatské s obvodovým žlabem (Venclová ed. 2008, 139).

Obr. 22: Mohyla č. 1 ze Žákavé – Svárče s dvěma dodatečnými pohřby (Šaldová 1971, 52).

Obr. 23: Ploché žárové hroby pozdní doby halštatské (Venclová ed. 2008, 142).

Obr. 24: Keramika halštatské mohylové kultury v západních Čechách (Venclová ed. 2008, 71).

Obr. 25: Keramika pozdní doby halštatské v západních Čechách (Venclová ed. 2008, 115).

Obr. 26: 1 keramická figurka koně z Nynic, 2 zoomorfní nádoba v podobě býčka z Radčic (Venclová ed. 2008, 73).

Obr. 27: Kruhové šperky halštatské mohylové kultury (Venclová ed. 2008, 76).

Obr. 28: Kruhové šperky pozdní doby halštatské (Venclová ed. 2008, 130).

Obr. 29: Součásti koňského postroje pozdní doby halštatské (Venclová ed. 2008, 126).

Popis deskriptorů:

Popis deskriptorů 1:

Pohřebiště:

ID Lokality: Číslo přiřazené každé lokalitě, sloužící jako primární klíč tabulky Pohřebiště.

Lokalita: Unikátní název, podle kterého je identifikována každá lokalita.

Katastr: Katastr obce, kde se lokalita nachází.

Okres: Specifikuje polohu katastru.

Roky: Pole obsahuje období, kdy probíhaly výzkumy na lokalitách.

SDB: Obsahuje binární informaci v podobě 1/0. 1 pro přítomnost nálezů střední doby bronzové, 0 pro jejich absenci.

MDB: Obsahuje binární informaci v podobě 1/0. 1 pro přítomnost nálezů mladší doby bronzové, 0 pro jejich absenci.

Ha C1 – C3: Obsahuje binární informaci v podobě 1/0. 1 pro přítomnost nálezů stupně Ha C1 – C3, 0 pro jejich absenci.

Ha D1: Obsahuje binární informaci v podobě 1/0. 1 pro přítomnost nálezů stupně Ha D1, 0 pro jejich absenci.

Ha D2 – D3: Obsahuje binární informaci v podobě 1/0. 1 pro přítomnost nálezů stupně Ha D2 – D3, 0 pro jejich absenci.

Lt A: Obsahuje binární informaci v podobě 1/0. 1 pro přítomnost nálezů stupně Lt A, 0

pro jejich absenci.

X a Y: Souřadnice jednotlivých lokalit v souřadnicovém systému JSTK převzaté z Archeologické databáze Čech 2010.

Poznámka: Doplnující informace o lokalitě.

Popis deskriptorů 2:

Kontinuita:

ID Kontinuita: Číslo přiřazené každé položce, sloužící jako primární klíč tabulky Kontinuita.

ID Lokality: Číslo souhlasí s číslem přiřazeným lokalitě v tabulce Pohřebiště a slouží tak pro propojení tabulek.

Lokalita: Unikátní název podle, kterého je identifikována každá lokalita.

SDB: Obsahuje binární informaci v podobě 1/0. 1 pro přítomnost nálezů střední doby bronzové, 0 pro jejich absenci.

MDB: Obsahuje binární informaci v podobě 1/0. 1 pro přítomnost nálezů mladší doby bronzové, 0 pro jejich absenci.

HMK: Obsahuje binární informaci v podobě 1/0. 1 pro přítomnost nálezů halštatské mohylové kultury, 0 pro jejich absenci.

PDH: Obsahuje binární informaci v podobě 1/0. 1 pro přítomnost nálezů pozdní doby halštatské, 0 pro jejich absenci.

ČDL: Obsahuje binární informaci v podobě 1/0. 1 pro přítomnost nálezů časně laténské, 0 pro jejich absenci.

Popis deskriptorů 3:

Hrob:

ID Hrob : Číslo přiřazené každé položce, sloužící jako primární klíč tabulky Hrob.

ID Lokality: Číslo souhlasí s číslem přiřazeným lokalitě v tabulce Pohřebiště a slouží tak pro propojení tabulek.

Lokalita: Unikátní název, podle kterého je identifikována každá lokalita.

Počet hrobů: Celkový počet hrobů na lokalitě.

Mohylové hroby: Hroby identifikované jako mohylové.

Ploché hroby: Hroby identifikované jako ploché.

Mohylové hroby HMK: Mohylové hroby datované do období halštatské mohylové kultury.

Mohylové hroby PDH – ČDL: Mohylové hroby datované do období Pozdní doby halštatské až časně laténské.

Ploché hroby HMK: Ploché hroby datované do období halštatské mohylové kultury.

Ploché hroby PDH – ČDL: Ploché hroby datované do období pozdní doby halštatské až časně doby laténské.

Dodatečné pohřby: Počet pohřbů identifikovaných jako dodatečné do starších hrobů.

Hroby HMK: Hroby datované do období halštatské mohylové kultury.

Hroby PDH – ČDL: Hroby datované do období pozdní doby halštatské až časně

doby laténské.

Popis deskriptorů 4:

Ritus HMK / PDH:

ID HMK / PDH: Číslo přiřazené každé položce, sloužící jako primární klíč tabulek Ritus HMK / PDH.

ID Lokality: Číslo souhlasí s číslem přiřazeným lokalitě v tabulce Pohřebiště a slouží tak pro propojení tabulek.

Lokalita: Unikátní název, podle kterého je identifikována každá lokalita.

Uložení: Pole jsou rozepsány pro jednotlivé varianty uložení. Uložení do popelnice, Uložení do dvou nádob, Uložení na hromádku a Uložení volně do zásypu hrobu pro hroby halštatské mohylové kultury. Pro pozdní dobu halštatskou bylo vyčleněno Uložení do popelnice, Uložení do jamky a Uložení volně v zásypu hrobu.

Popis deskriptorů 5:

Antropologie:

ID Antropologie: Číslo přiřazené každé položce, sloužící jako primární klíč tabulky Antropologie.

ID Lokality: Číslo souhlasí s číslem přiřazeným lokalitě v tabulce Pohřebiště a slouží tak pro propojení tabulek.

Lokalita: Unikátní název, podle kterého je identifikována každá lokalita.

Kategorie: Muž, Žena, Dospělí, Děti.

Popis deskriptorů 6:

Přírodní podmínky:

ID Přírodní podmínky : Číslo přiřazené každé položce, sloužící jako primární klíč tabulky Přírodní podmínky.

ID Lokality: Číslo souhlasí s číslem přiřazeným lokalitě v tabulce Pohřebiště a slouží tak pro propojení tabulek.

Lokalita: Unikátní název, podle kterého je identifikována každá lokalita.

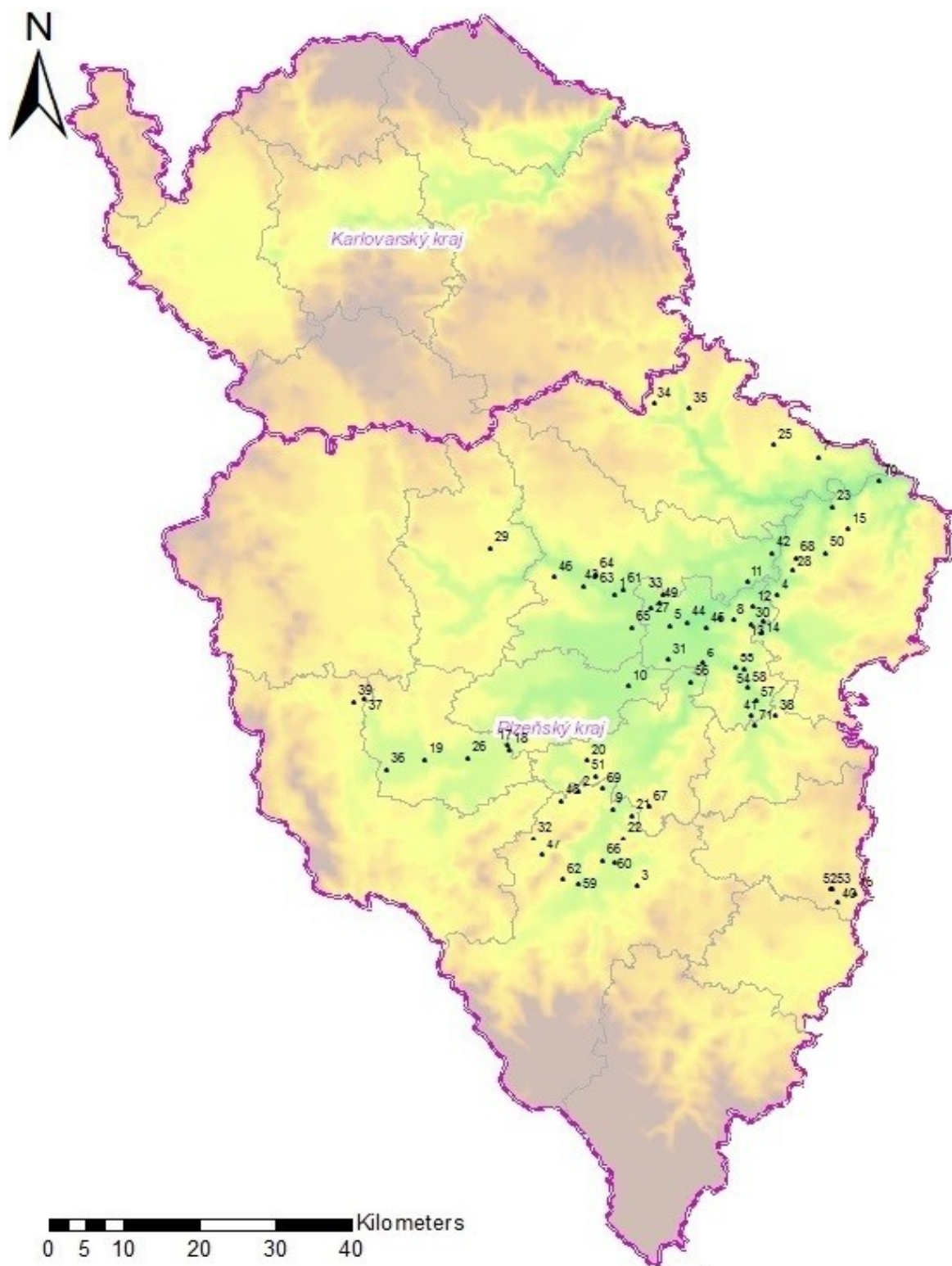
Typ pohřebiště: Určuje zda se jedná o pohřebiště ploché nebo mohylové.

Poloha: Určuje polohu pohřebiště v krajině jako buď to nížinnou nebo výšinnou.

Nadmořská výška: Znázorňuje nadmořskou výšku lokality v metrech.

Půdní typ: Půdní typ převažující v oblasti kde se lokalita nacházela.

Poznámka: V této kategorii jsou uvedeny doplňující informace do poloze lokality.

Mapa 1: Mapa 1: Pohřební areály doby halštatské v západních Čechách (viz. Tabulka 1)

Číslo lokality	Katastr	Lokalita	Okres
1	Bdeněves	Za školkou	Plzeň -Sever
2	Biřkov	Biřkov	Klatovy
3	Bolešiny	Bolešiny	Klatovy
4	Bušovice	Bušovice	Rokycany
5	Bručná	Bručná	Plzeň – Město
6	Černice	Na Háčkách	Plzeň – Město
		Zahrada domu čp.570/1	Plzeň – Město
7	Černíkovice	Černíkovice	Plzeň – Sever
8	Červený Hrádek	čpp. 437	Plzeň – Město
		Černá Mýt'	Plzeň – Město
9	Červené Poříčí	Červené Poříčí	Klatovy
10	Dobřany	Dobřany	Plzeň – Jih
11	Dolany	Dolany	Plzeň -Sever
12	Dýšiná	Dýšiná	Plzeň -Sever
		Nová Huť – Les Háj	Plzeň -Sever
13	Dýšiná	Dýšina – Les Kokotsko	Plzeň -Sever
14	Ejovice	Ejovice	Rokycany
15	Hlohovice	Hlohovice	Rokycany
16	Hradiště u Kasejovic	Hradiště u Kasejovic	Plzeň – Jih
17	Horní Kamenice	Horní Kamenice	Domažlice
18	Horní Kamenice	pole ppč. 267	Domažlice
19	Horšovský Týn	Horšovský Týn	Domažlice
20	Horušany	Horušany	Plzeň – Jih
21	Kaliště	Kaliště	Klatovy
22	Kamýk	Kamýk	Klatovy
23	Kladruby	Kladruby	Rokycany
24	Kostelík	Kostelík	Plzeň – Město
25	Kralovice	Černá hora	Plzeň -Sever
26	Křenovy	Křenovy	Domažlice
27	Křimice	Křimice	Plzeň -Město
28	Kříše	Břasy	Rokycany
		Na Vartě	Rokycany
29	Kšice	Čertův kámen	Tachov
30	Kyšice	U Lípy	Plzeň -Sever
		Staré kyšice	plzeň -Sever
		Skupina 3	Plzeň -Sever
		Čerma	Plzeň -Sever
31	Litice	Nad Mlýnem	Plzeň – Město
32	Lučice	Na Lotrovce	Klatovy
33	Malesice	Malesice	Plzeň – Sever
		Les Kyjov	Plzeň -Sever
34	Manětín	Hrádek	Plzeň -Sever
35	Manětín	Hrádek na hrobích	Plzeň -Sever
36	Meclov	Meclov	Domažlice

Číslo lokality	Katastr	Lokalita	Okres
37	Mělnice	Mělnice	Domažlice
38	Milínov	Javor	Plzeň – Jih
39	Mírkovice	Pod Lesem	Domažlice
		čpp. 607 – 612	Domažlice
40	Nezdřev	Na Pláňovej	Plzeň – Jih
41	Nezvěstice	Podskalí	Plzeň – Jih
42	Nynice	Nynice	Plzeň -Sever
43	Plešnice	Les Svanka	Plzeň -Sever
44	Plzeň	Bílá Hora	Plzeň – Město
45	Plzeň	Lobzy	Plzeň – Město
46	Pňovany	Pňovany	Plzeň – Sever
47	Poleňka	V kopcích	Klatovy
48	Přetín	Přetín	Klatovy
49	Radčice	Výkop v základech mateř	Plzeň – Město
		Radčice Východ	Plzeň – Město
		Radčice Západ	Plzeň – Město
50	Radnice	Cihelna Babkovka	Rokycany
		Kozáková	Rokycany
		Pískovna	Rokycany
51	Roupov	Roupov	Plzeň – Jih
52	Řesanice	Na Posvarech	Plzeň -Jih
53	Řesanice	Kostelík Všech Svatých	Plzeň -Jih
54	Sedlec	Hůrka	Plzeň – Jih
55	Starý Plzenec	čpp. 210/19	Plzeň – Jih
56	Štěnovice	V Rybních	Plzeň – Jih
57	Štáhlavice	V polích	Plzeň – Jih
		Beztehov	Plzeň – Jih
		Jalovčiny	Plzeň – Jih
		Skok	Plzeň – Jih
58	Štáhlavy	Hájek	Plzeň – Jih
		Teplý potok	Plzeň – Jih
59	Tajanov	Husín	Klatovy
60	Točník	Les Špitál	Klatovy
61	Touškov	Touškov	Plzeň -Sever
62	Tupadly	Tupadly	Klatovy
63	Újezd u Svatého Kříže	Újezd nade Mží	Plzeň -Sever
		Vranovický les	Rokycany
64	Újezd u Radnic	Újezd u Radnic	Plzeň – Sever
65	Vejprnice	Myslivna	Rokycany
66	Vícenice	Vícenice	Klatovy
67	Vlčí	Vlčí	Plzeň – Jih
68	Vranovice	Na Hůrce	Rokycany
69	Vřeskovice	Vřeskovice	Klatovy
70	Zvíkovec	Zvíkovec	Rokycany
71	Žákava	Sváreč	Plzeň – Jih
		Varta	Plzeň – Jih

Tabulka 1: Pohřební areály doby halštatské v západních Čechách (viz. Mapa 1).

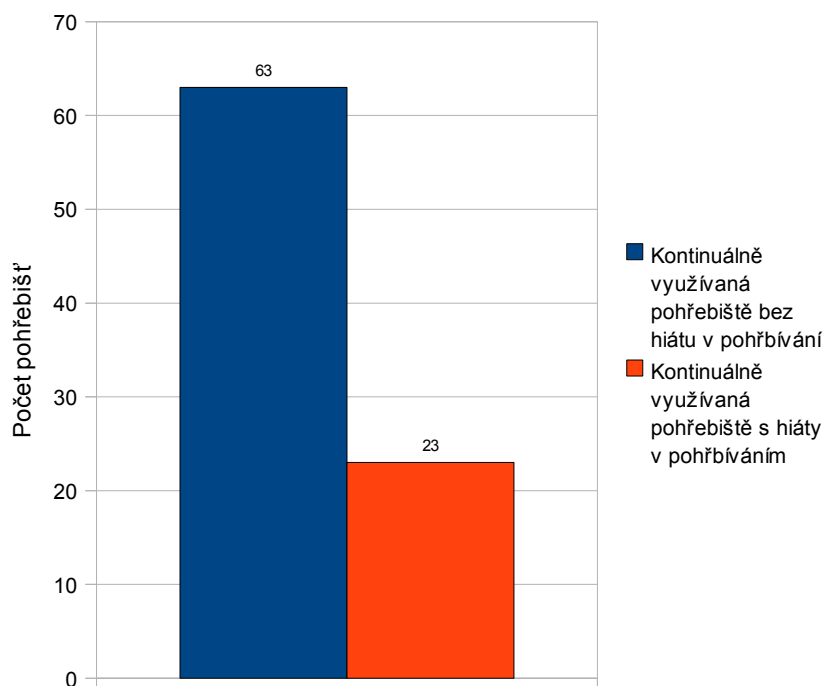
Lokalita	Katastr	Typ pohřbi	Poloha	Nadmořská výška v m	Půdní typ	Poznámka
Bdeněves - Za školkou	Bdeněves	Ploché	Nížinná	350	Kambizem	Nížina na břehu řeky
Břasy	Kříše	Mohylové	Vyššíná	nejzištěno	nejzištěno	Na výšině
Dyšina – Les Kokotsko	Dyšíná	Mohylové	Vyššíná	415	Kambizem	Ve svahu lesa nad Epovickým potokem
Horní Kamenice	Horní Kamenice	Ploché	Vyššíná	407	Stagnosol	Ve svahu nad řekou Radbuzou
Horní Kamenice - pole p.pč. 267	Horní Kamenice	Mohylové	Nížinná	400	Stagnosol	V poli
Horušany	Horušany	Mohylové	Vyššíná	440	Kambizem	Ve svahu
Kamyk	Kamyk	Mohylové	Vyššíná	453	Stagnosol	Les Kopanina ve svahu
Kladruby	Kladruby	Mohylové	Vyššíná	380	Kambizem	V mírném svahu nad Radnickým potokem
Kostelk	Újezd	Mohylové	Vyššíná	339	Antropozem	Na návrší
Kralovice – Černá hora	Kralovice	Mohylové	Vyššíná	nejzištěno	nejzištěno	Ve svahu Černé hory
Křimice	Křimice	Ploché	Nížinná	371	Fluvizem	Na parcele rodinného domu v blízkosti řeky
Kříše – Na Vartě	Kříše	Mohylové	Vyššíná	nejzištěno	nejzištěno	Ve svahu nad řekou
Kysice - U Lípy	Kysice	Mohylové	Vyššíná	370	Hnědozem	Ve svahu nad Epovickým potokem
Litce – Na mlýnem	Litce	Mohylové	Vyššíná	nejzištěno	nejzištěno	Tabule nad Mlýnem
Malesice	Malesice	Mohylové	Vyššíná	390	Kambizem	Na plochém vrcholu výšiny a jejích svazích
Manětin - Hrádek	Manětin	Ploché	Nížinná	470	Kambizem	Plošina obklopená vrchy
Manětin - Hrádek - Na hrobích	Manětin	Nezištěno	Vyššíná	520	Kambizem	Ve svahu nad v blízkosti řeky Střely
Milínov - Javor	Milínov	Mohylové	Vyššíná	450	Stagnosol	Ve svahu vrchu Javor
Mirkovice - č.p. 607 – 612	Mirkovice	Mohylové	Vyššíná	470	Stagnosol	Ve svahu
Mirkovice - Pod Lesem	Mirkovice	Mohylové	Vyššíná	470	Kambizem	Ve svahu
Nynice	Nynice	Ploché	Nížinná	401	Hnědozem	Říční niva
Pizeň - Lobzy	Pizeň	Ploché	Nížinná	340	Antropozem	Mírně vvyššená rovná tabule nad řekou Úslavou
Radčice V - Z	Radčice	Ploché	Nížinná	316	Kambizem - Fluvizem	Říční niva
Roupov	Roupov	Mohylové	Vyššíná	463	Kambizem	Mírně vvyššená tabule nad Roupovským potokem
Řesanice - Kostelík Všech Svatých	Řesanice	Ploché	Vyššíná	585	Kambizem	Ve svahu na východním okraji obce
Sedlec - Hůrka	Sedlec	Mohylové	Vyššíná	339	Luvizem	Východní svah vrchu Hůrka
Starý Pizenec - č.p. 210/19	Starý Pizenec	Ploché	Vyššíná	350	Luvizem	Mírný svah nad řekou Úslavou
Vranovice – Hůrka	Vranovice	Mohylové	Vyššíná	nejzištěno	nejzištěno	Ve svahu
Zvíkovec	Zvíkovec	Nezištěno	Vyššíná	213	Regozem	V mírném svahu nad řekou Berouňkou

Tabulka 2: Poloha vybraných lokalit v krajině v kombinaci s přírodními podmínkami.

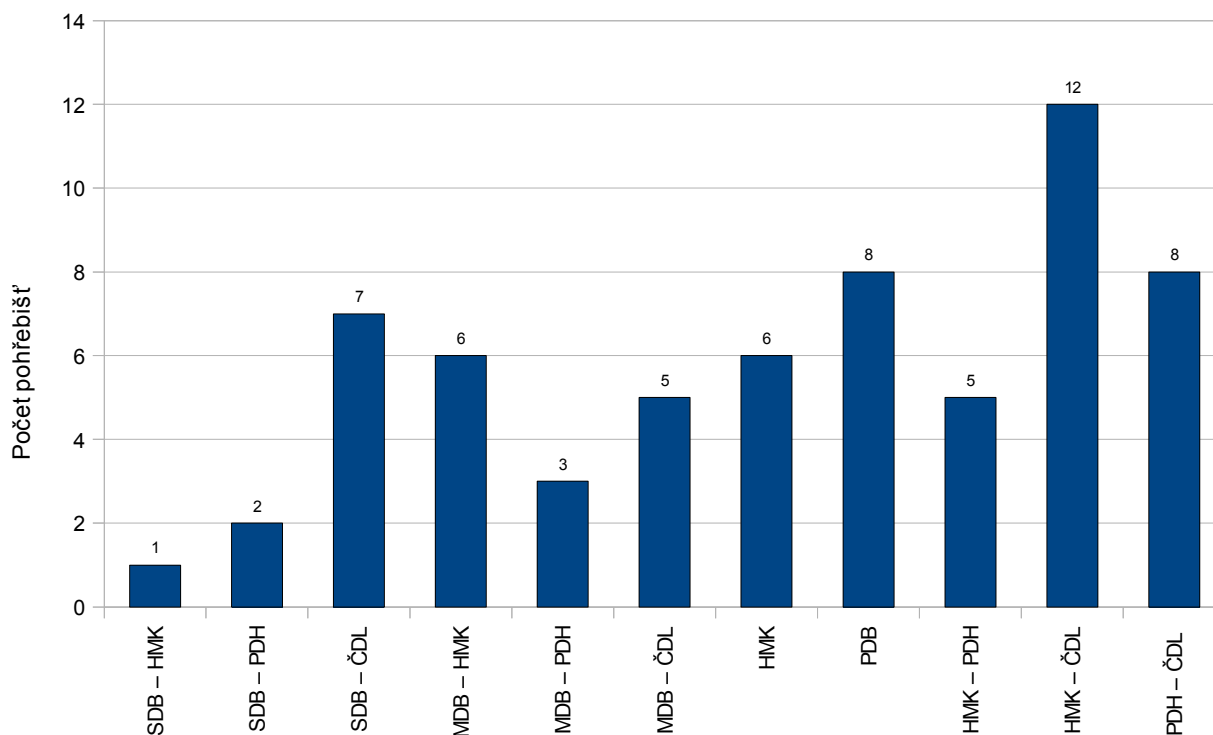
Lokalita	Počet hrobov	Mohylové hroby	Ploché hroby	Mohylové hroby HMK	Mohylové hroby PDH - ČDL	Ploché hroby HMK	Ploché hroby PDH - ČDL	Dodatečné pohřby	Hroby DBI	Hroby HMK	Hroby PDH - ČDL
Beleněves - Za školkou	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Břikov	17	17	0	3	0	0	0	0	5	3	0
Bušovice	10	10	0	1	1	0	0	0	0	0	1
Břasy	26	26	0	26	0	0	0	0	0	26	0
Černice - Na Háčkách	15	15	0	1	0	0	0	1	14	1	0
Červený Hrádek - čp. 437	4	4	0	1	0	0	0	0	3	1	0
Červený hrádek - Černá Myš'	55	55	0	0	2	0	0	0	53	0	2
Červené Porčí	3	3	0	3	0	0	0	0	0	3	0
Dobřany	9	9	0	9	0	0	0	0	0	9	0
Dotany	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0
Dyšná	8	8	0	0	8	0	0	0	0	0	8
Dyšná - Les Kokotisko	103	103	0	4	3	0	0	2	95	4	3
Horní Kamenice - pole pč. 267	2	2	0	2	0	0	0	0	0	2	0
Horní Kamenice	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1
Hroušany	139	139	0	1	1	0	0	0	110	1	1
Kaliště	120	120	0	0	2	0	0	2	119	0	2
Kostelk	20	20	0	8	0	0	0	0	12	8	0
Kralovice - Černá hora	12	12	0	0	12	0	0	0	0	0	12
Kříše - Na Vrtě	3	3	0	1	0	0	0	1	3	1	0
Kšice - Čertův kámen	42	42	0	2	5	0	0	5	40	2	5
Kyšice	8	7	1	0	0	0	1	0	0	7	1
Kyšice - Staré	8	8	0	0	6	0	0	0	2	0	6
Kyšice - Skupina 3	5	5	0	2	0	0	0	0	3	2	0
Kyšice - Černa	7	7	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno
Litice - Nad Mlýnem	18	18	0	0	1	0	0	1	18	0	1
Lučice - na Lotrovce	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Manežín - Hrádek	171	38	133	1	37	4	129	1	0	5	166
Meclov	15	15	0	1	0	0	0	0	14	1	0
Mělnice	80	80	0	5	1	0	0	0	75	5	1

Lokalita	Počet hrobů	Mohylové hroby	Ploché hroby	Mohylové hroby HMK	Mohylové hroby PHH - CDL	Ploché hroby HMK	Ploché hroby PHH - CDL	Dodatečné pohřby	Hroby DB	Hroby HMK	Hroby PHH - CDL
Mikrovice čp. 607 - 612	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0
Mikrovice - Pod Lesem	12	12	0	2	10	0	0	0	0	2	10
Nezvěstice - Podskalí	4	4	0	1	3	0	0	0	1	1	3
Nová Hůl - les Háč	125	125	0	0	4	0	0	3	53	0	4
Nynice	200	0	200	0	0	22	114	29	64	22	114
Plešnice - les Šarňka	60	60	0	1	0	0	0	0	59	1	0
Přízeň - Bílá Hora	20	0	20	0	0	0	20	0	0	0	20
Přízeň - Lohy	2	0	2	0	0	0	1	0	1	0	1
Přívraty	50	50	0	0	1	0	0	0	49	0	1
Polánka - V kopcích	3	3	0	0	3	0	0	0	0	0	3
Radčice 1. etapa plošného výkopu	420	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	236	34	150
Radčice Zájezd	56	0	56	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno
Radnice	1	1	0	1	0	0	0	1	1	1	0
Rourov	7	7	0	7	0	0	0	0	0	7	0
Selec - Hůrka	44	44	0	2	1	0	0	0	41	2	1
Starý Přezlec čp. 210/19	2	0	2	0	0	0	2	0	0	0	2
Stenovice - V Rybních	2	0	2	0	0	0	2	0	0	0	2
Stěňovice - Beztěhov	19	19	0	3	6	0	0	0	12	3	6
Stěňovice - Skok	7	7	0	0	2	0	0	0	5	0	2
Stěňov - Teplý potok	1	1	0	1	1	0	0	2	1	1	1
Stěňov - Hálek	91	91	0	3	14	0	0	10	53	3	14
Tajanov - Husin	50	50	0	4	11	0	0	0	35	4	11
Točín - les Sotál	25	25	0	0	1	0	0	0	24	0	1
Touškov	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1
Ujezd nadě Mlý	2	0	2	0	0	0	2	0	0	0	2
Ujezd u Radnic	82	82	0	21	8	0	0	2	35	21	8
Včelí	11	11	0	4	3	0	0	0	4	4	3
Vranovice - na Hůrce	1	1	0	1	0	0	0	0	1	1	0
Vřeskovice	18	18	0	1	0	0	0	1	16	1	0
Zákana - Stáječ	92	92	0	2	18	0	0	14	72	2	18
Zákana - Varta	3	3	0	0	3	0	0	0	0	0	3

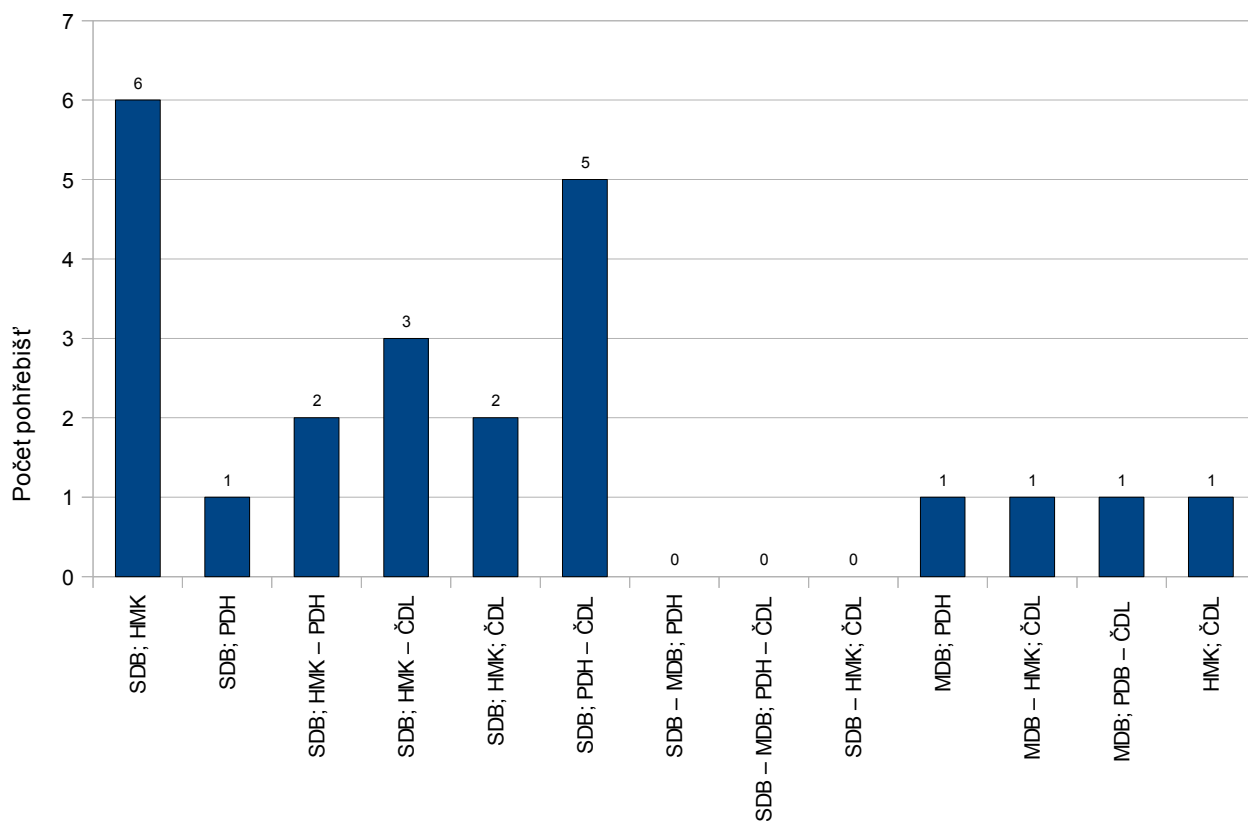
Tabulka 3: Počet hrobů s ohledem na dataci a zda se jedná o ploché, mohylové či dodatečné hroby.

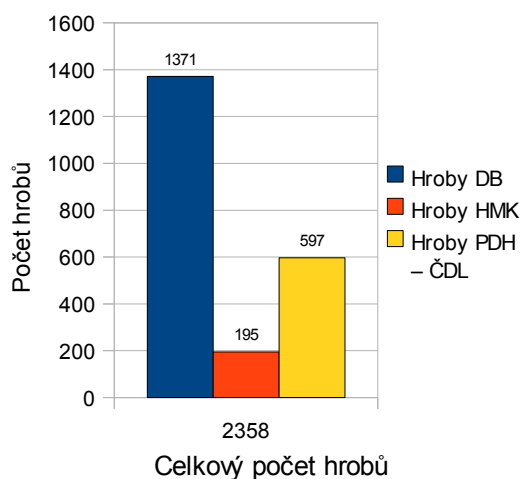
Graf 1: Srovnání počtu pohřbišť používaných kontinuálně bez sledovatelného hiátu v pohřbívání a s pozorovaným hiátem v pohřbívání.

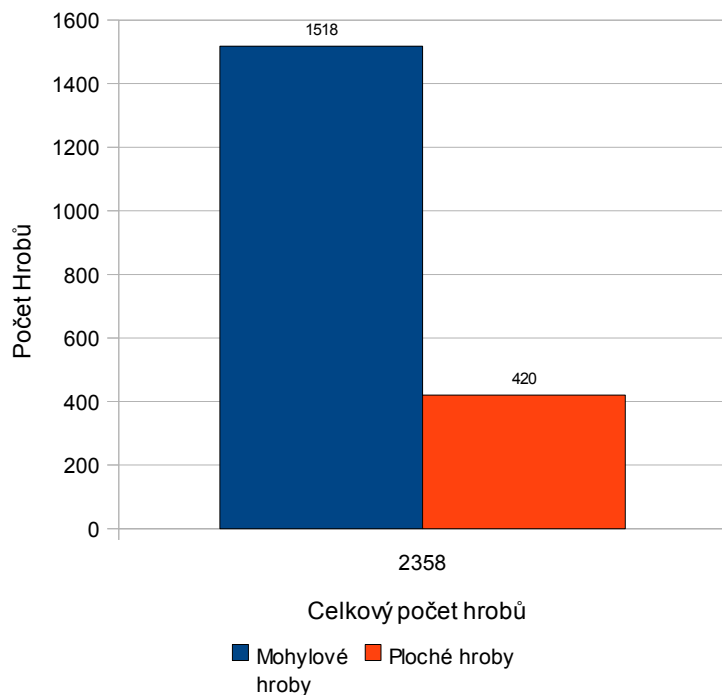
Graf 2: Četnost pohřbišť bez pozorovatelných hiátů v pohřbívání. Hodnoty v grafu jsou sestaveny ve formátu SDB – HMK ve smyslu kontinuálního využívání po celý časový úsek mezi těmito dvěma obdobími.

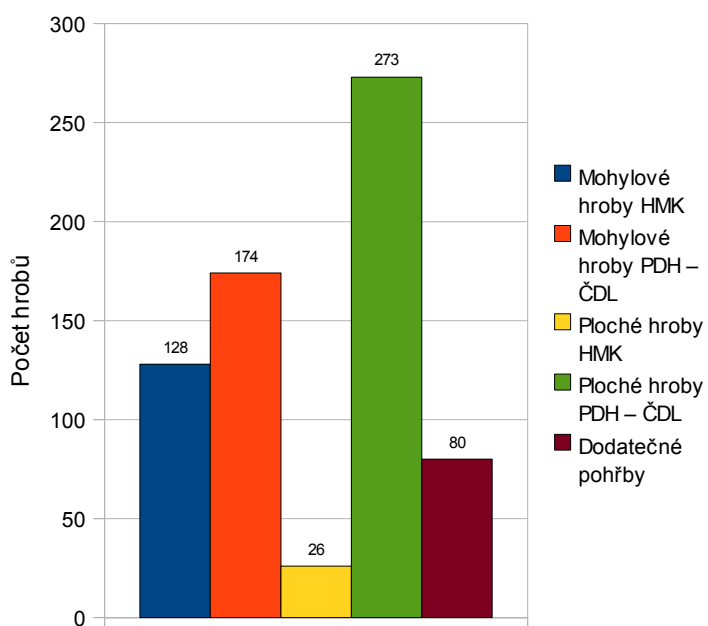
Graf 3: Četnost pohřebišť s pozorovatelným hiátem v pohřbívání. Hodnoty v grafu jsou sestaveny ve formátu HMK – PDH ve smyslu kontinuálního využívání po celý časový úsek mezi těmito dvěma obdobími. Formát HMK; ČDL vyjadřuje jednotlivé ne sebe přímo nenavazující kultury zastoupené na pohřebišti.

Graf 4: Celkový počet sledovaných hrobů s ohledem na příslušnost době bronzové, halštatské mohylové kultury, a období pozdní doby halštatské až časně době laténské.

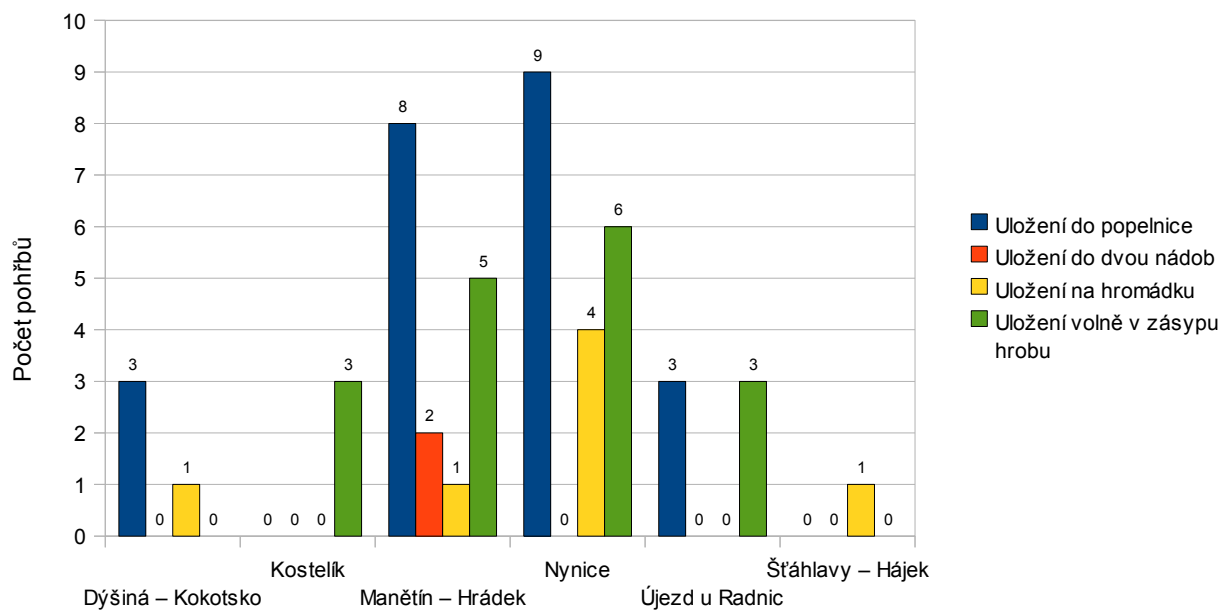

Graf 5: Celkový počet mohylových a plochých hrobů ve sledovaném vzorku.

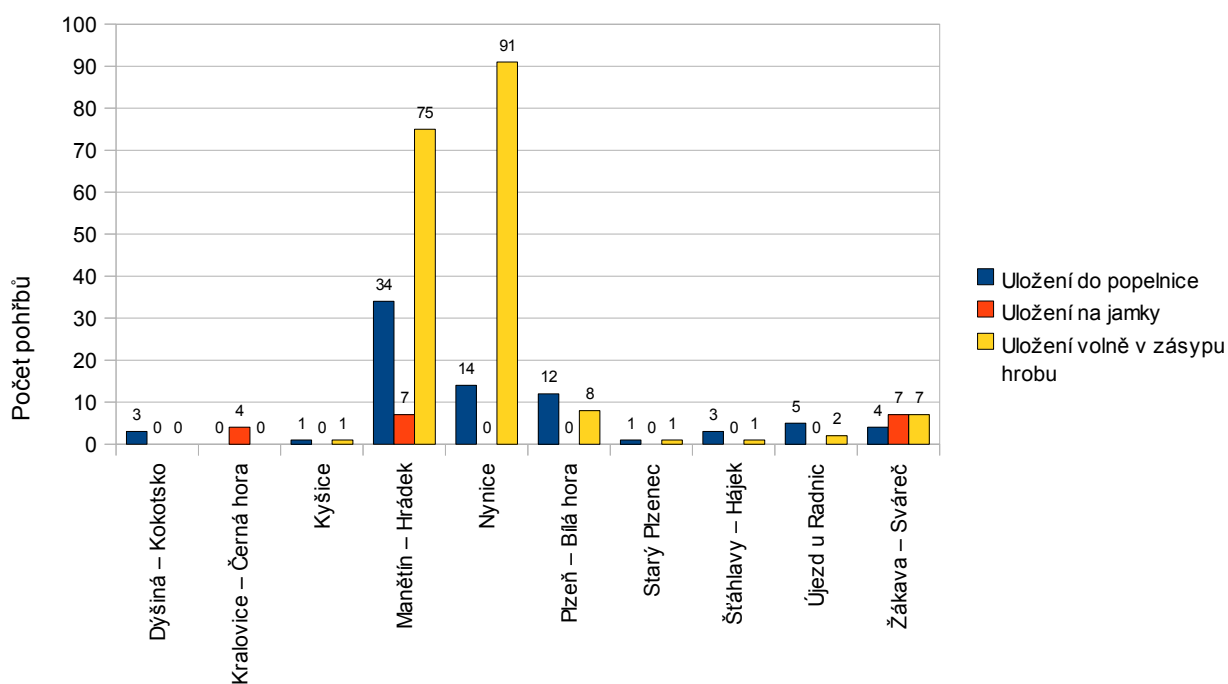
Graf 6: Rozdělení mohylových a plochých hrobů podle příslušnosti k halštatské mohylové kultuře a období pozdní doby halštatské až časně doby laténské.

Pohřební ritus Halštatské mohylové kultury

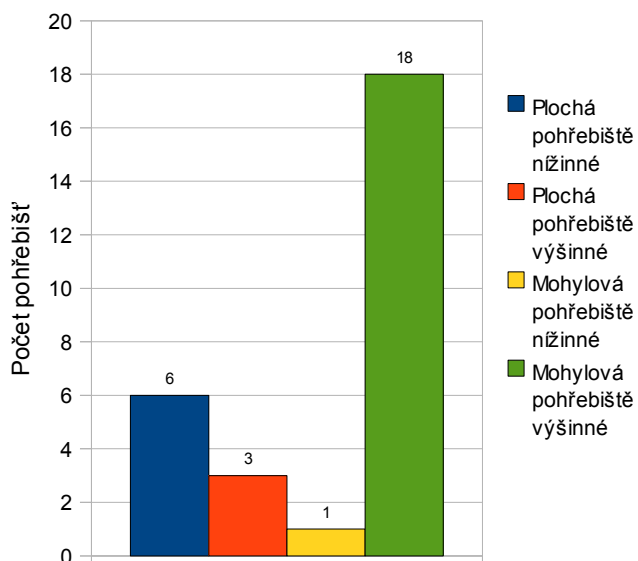
Graf 7: Pohřby rozřazené podle formy uložení zemřelého náležící halštatské mohylové kultuře.

Pohřební ritus Pozdní doby halštatské

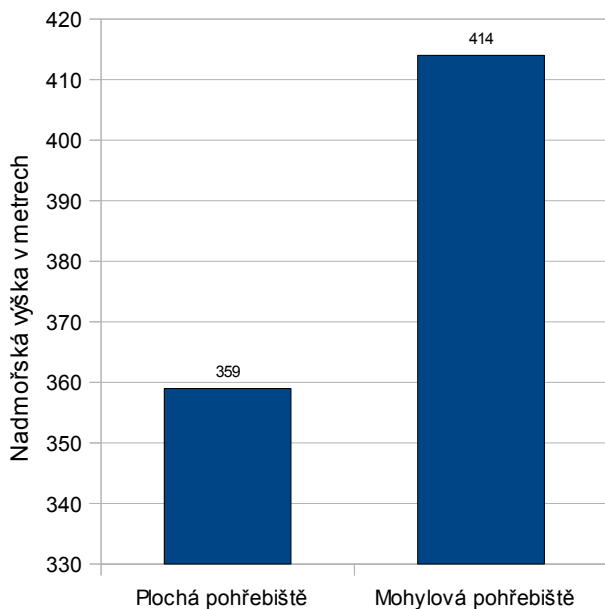
Graf 8: Pohřby rozřazené podle formy uložení zemřelého náležející pozdní době halštatské až časně laténské.

Pohřebiště doby halštatské

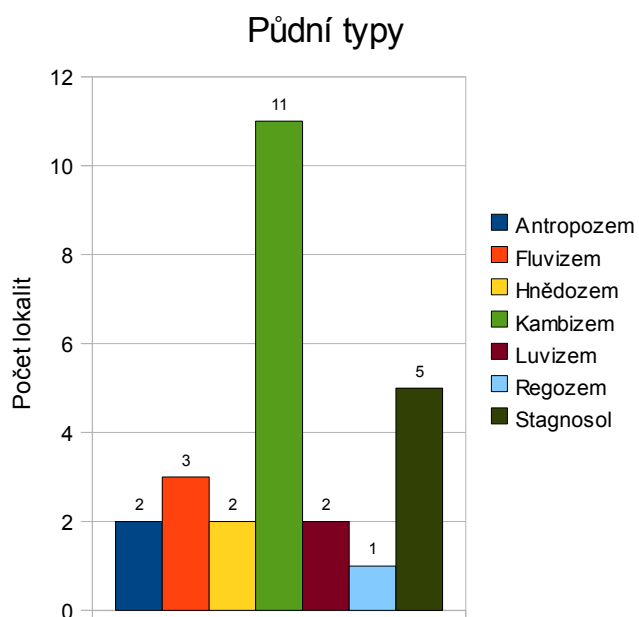

Graf 9: Plochá a mohylová pohřebiště podle polohy v krajině.

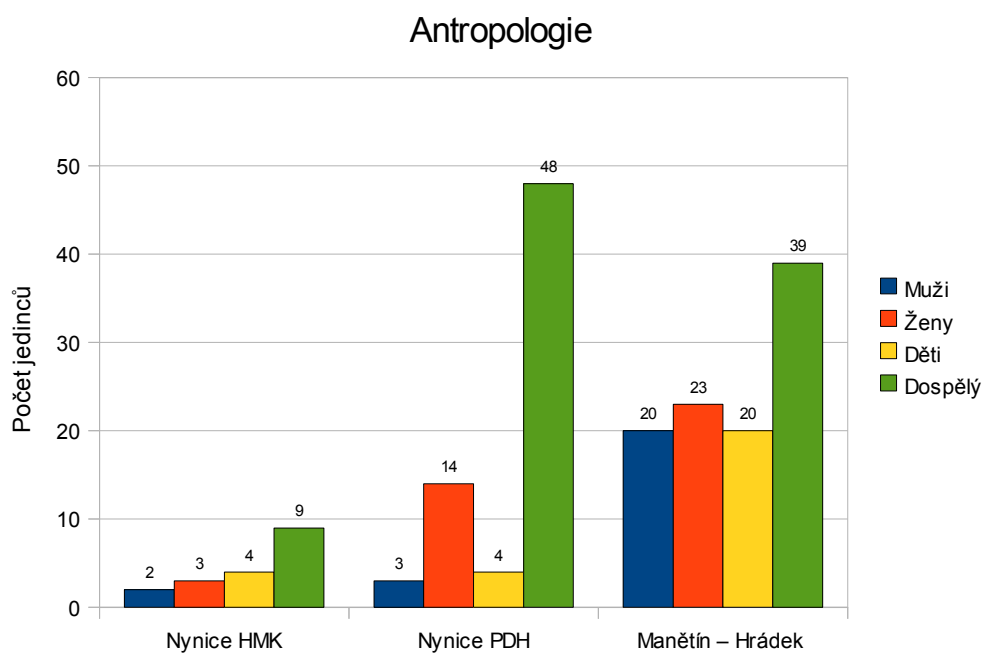
Průměrná nadmořská výška pohřebišť

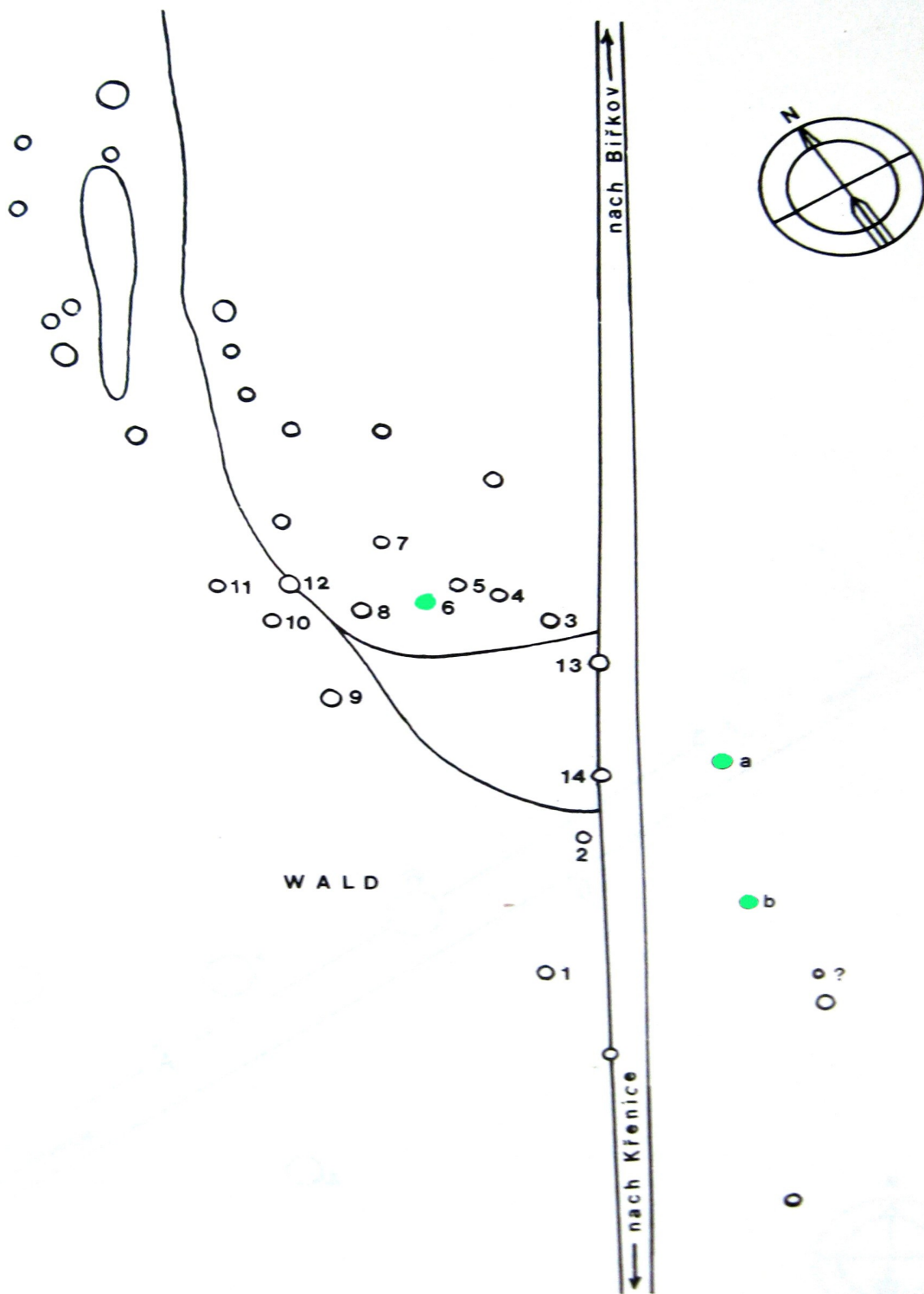
Graf 10: Průměrná nadmořská výška plochých a mohylových pohřebišť v metrech.

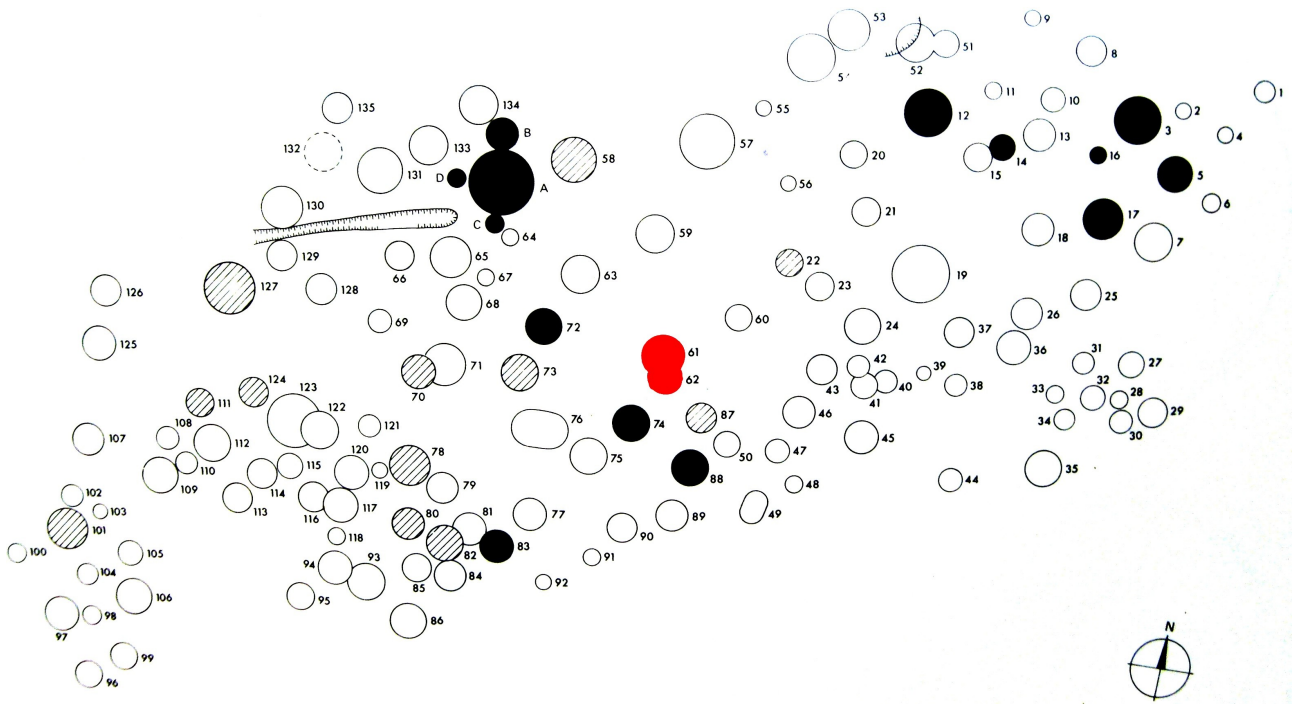
Graf 11: Četnost lokalit podle převládajícího půdního typu.

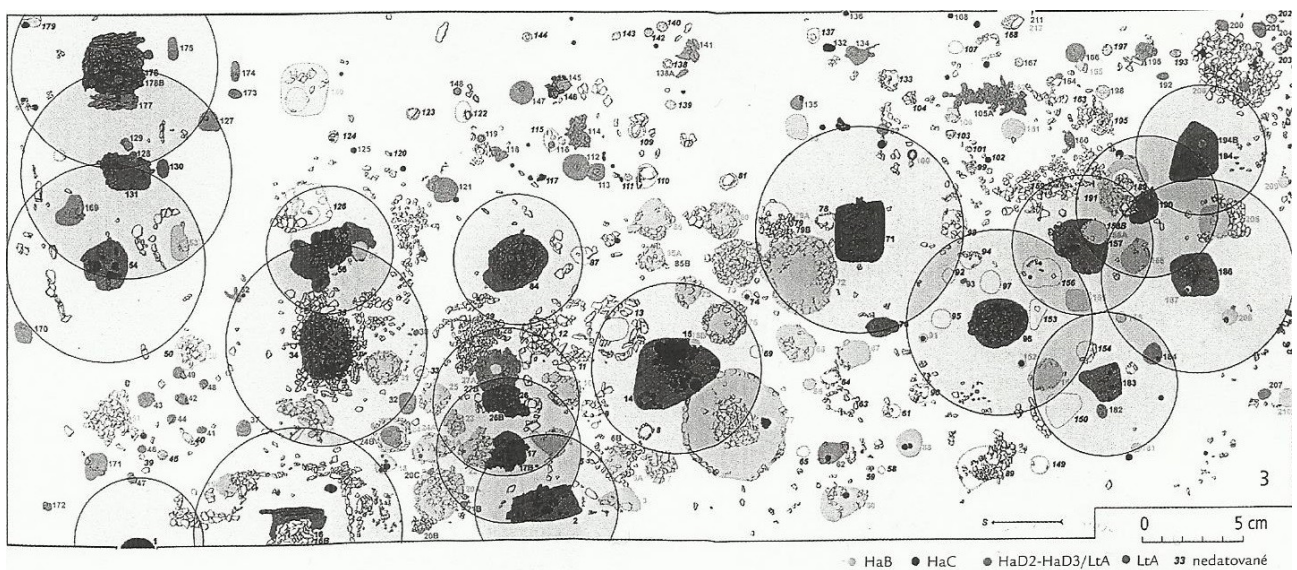
Graf 12: Počet jedinců antropologicky určených jako muži, ženy, děti a dospělý.

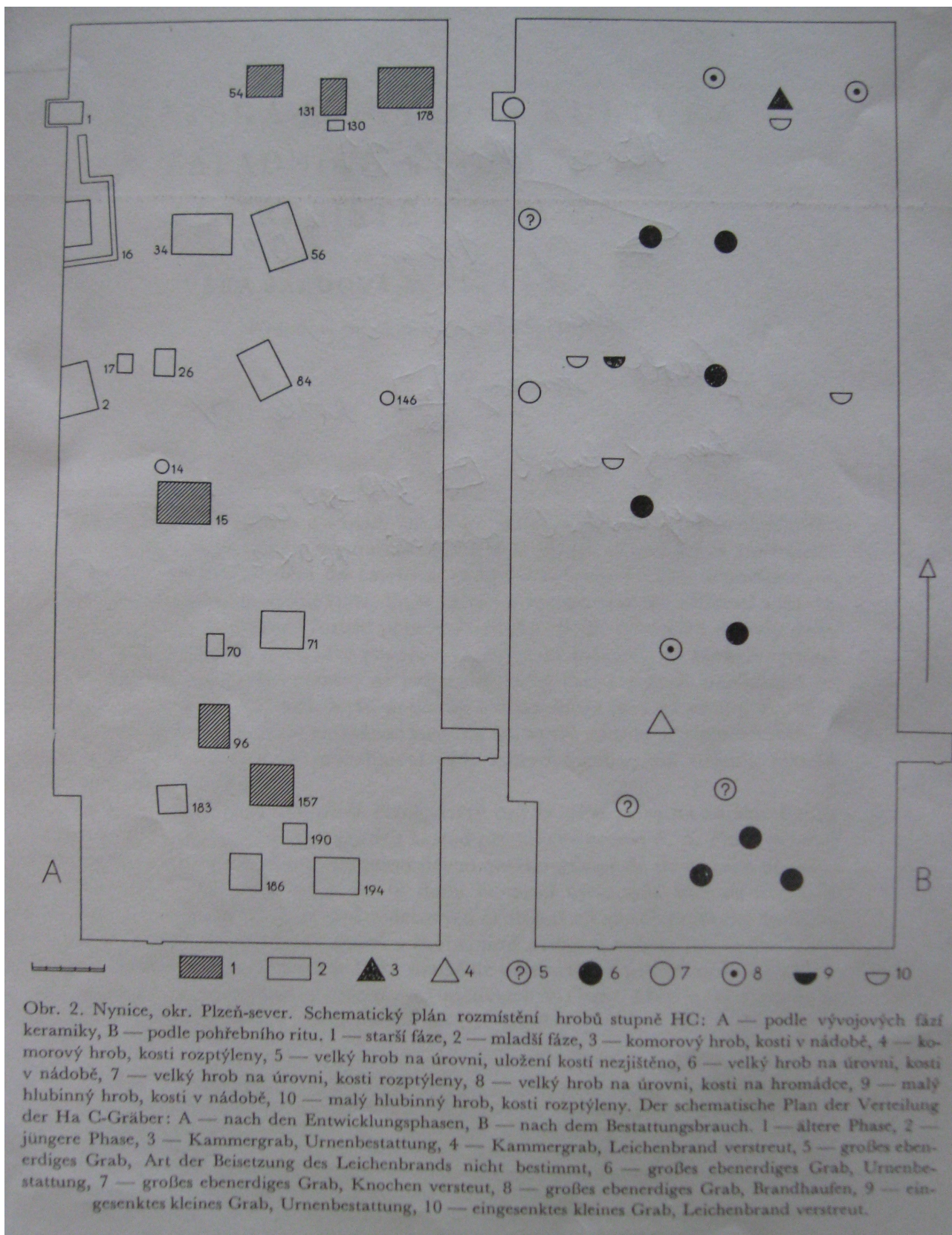
Obr. 1: Biřkov okres Klatovy zeleně jsou označeny pohřby do halštatské mohylové kultury (Michálek 1979, Taf. 80; doplněno autorem).

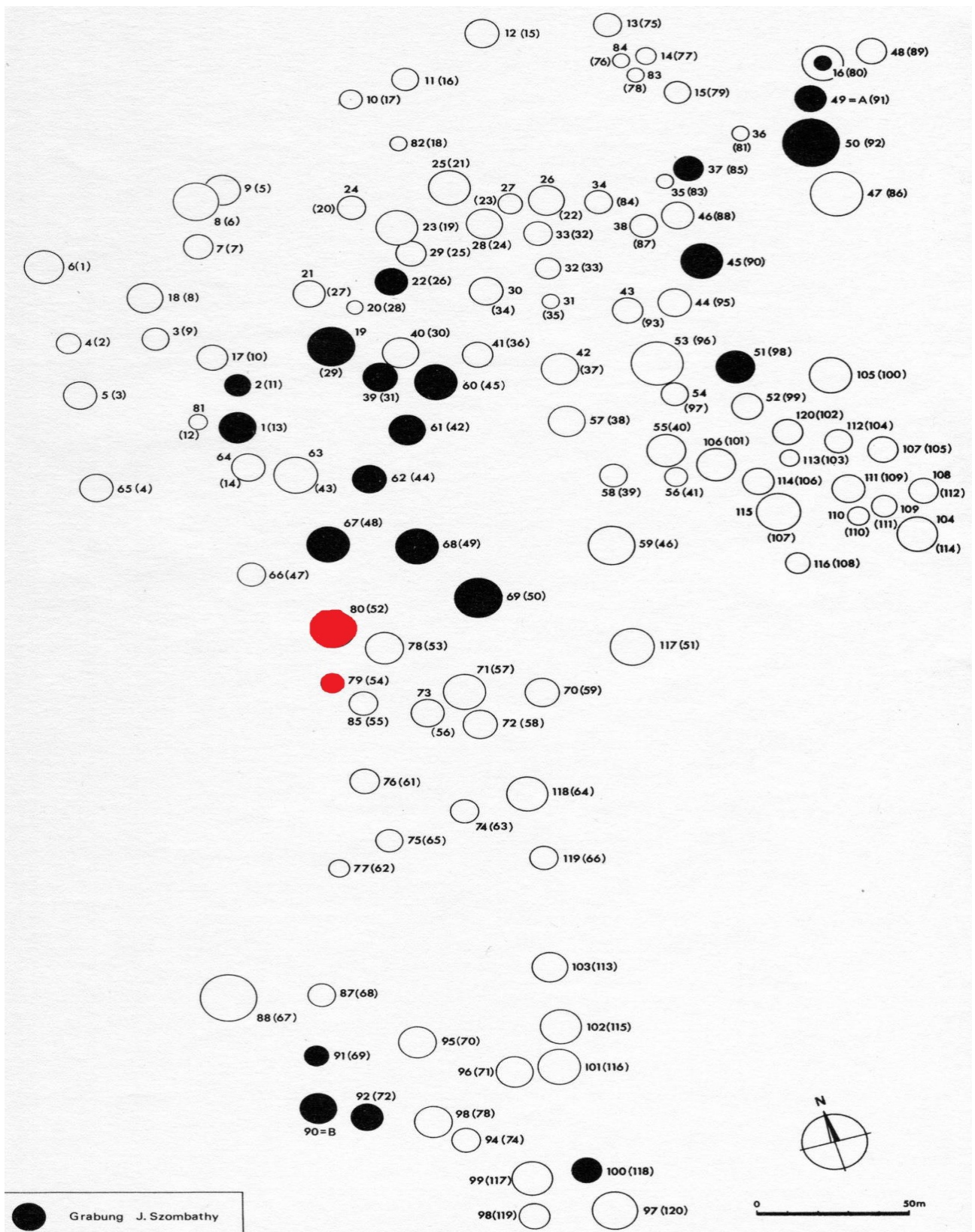
Obr. 2: Horušany okres Plzeň – Jih červeně jsou vyznačeny mohyly doby halštatské (Michálek 1979, Taf. 84; doplněno autorem).

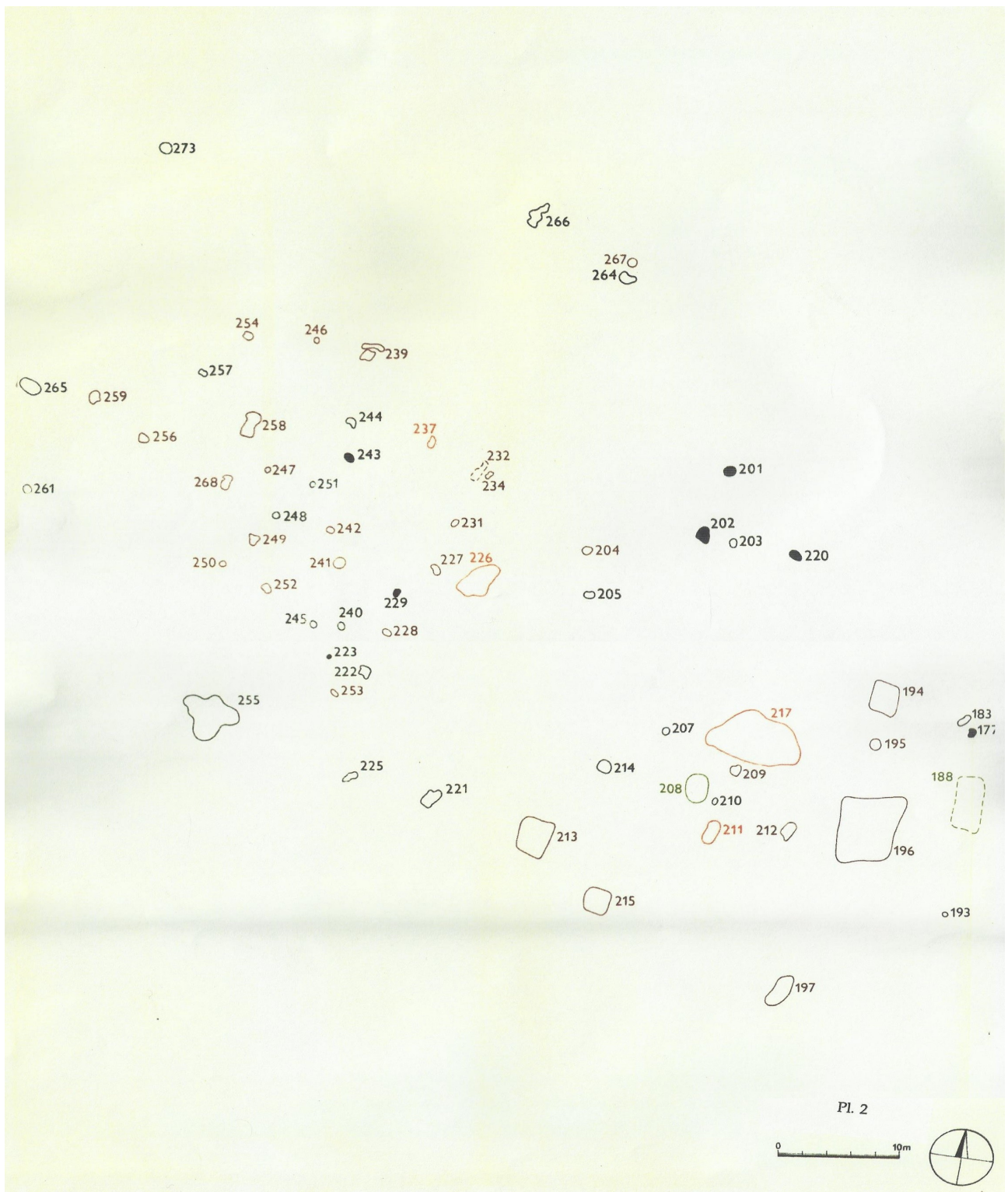
Obr. 3: Nynice okres Plzeň – Sever s vyznačenými mohylovými náspy (Metlička 2010, 147).

Obr. 4: Schématický plán rozmístění hrobů stupně Ha C na pohřebišti v Nynicích (Šaldová 1968, 301).

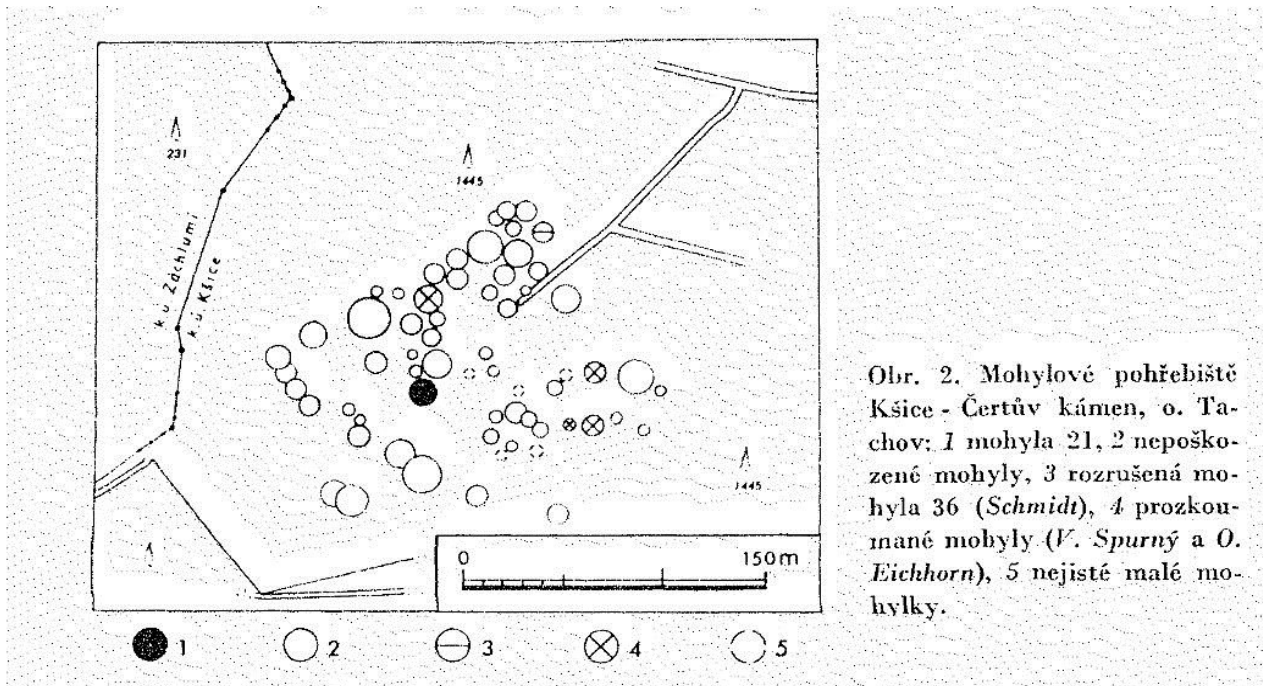
Obr. 5: Kaliště okres Klatovy červeně jsou vyznačeny pohřby pozdní doby halštatské až časně doby laténské (Michálek 1979, Taf. 86; doplněno autorem).

Obr. 6: Manětín – Hrádek okres Plzeň – Sever západní část pohřebiště, zeleně jsou vyznačeny pohřby stupňů Ha C – D1, hnědě a oranžově jsou vyznačeny pohřby stupňů Ha D2 – D3, žlutě jsou vyznačeny pohřby období časně laténského (Soudská 1994, pl. 2).

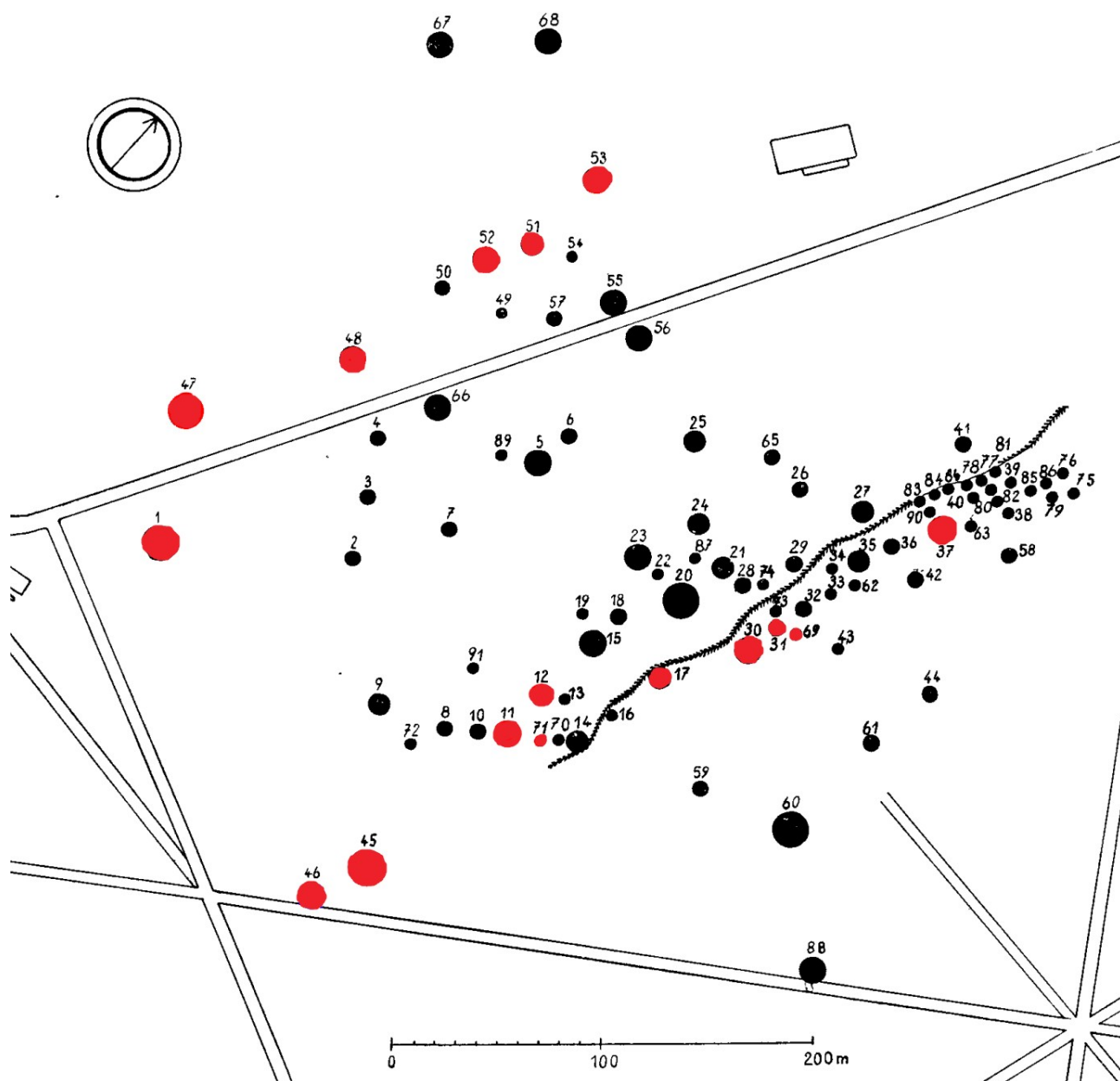
Obr. 7: Manětín – Hrádek okres Plzeň – Sever východní část pohřebiště, zeleně jsou vyznačeny pohřby stupňů Ha C – D1, hnědě a oranžově jsou vyznačeny pohřby stupňů Ha D2 – D3, žlutě jsou vyznačeny pohřby období časně laténského (Soudská 1994, pl. 2).

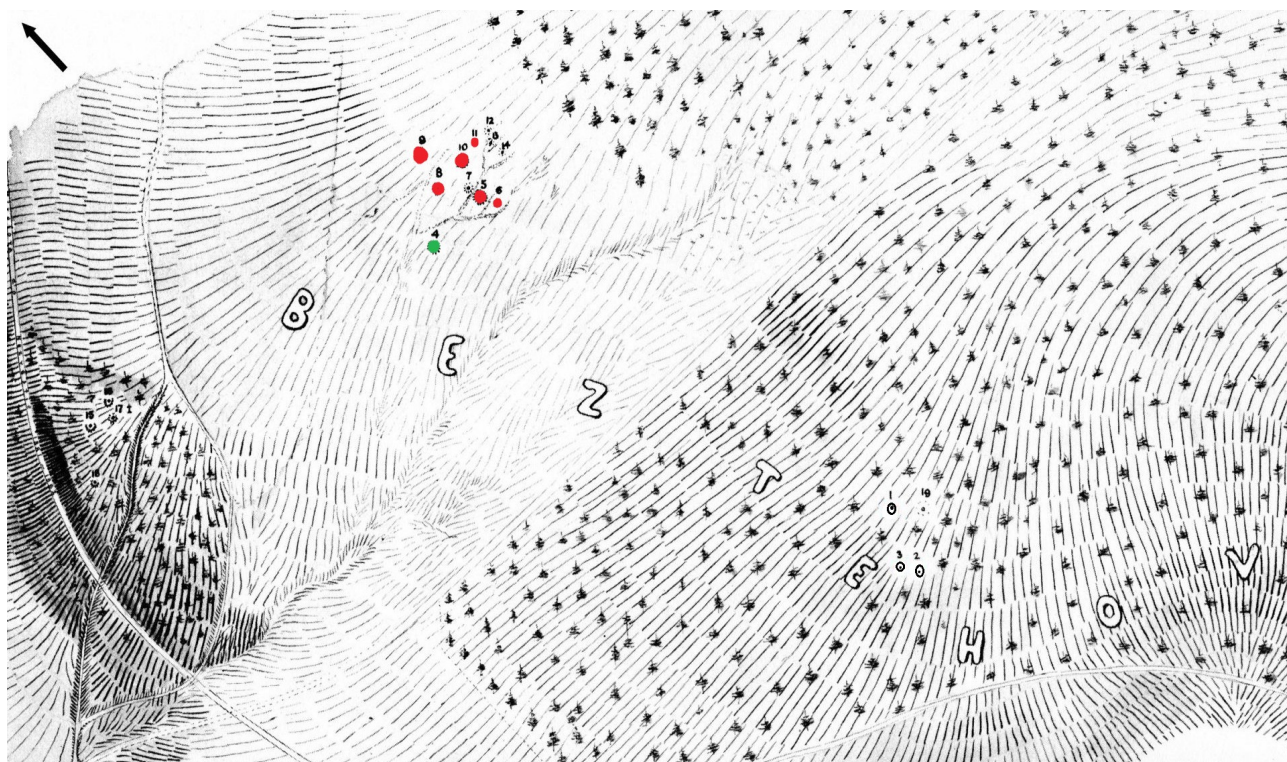
Obr. 8: Mohylové pohřebiště Kšice – Čertův kámen okres Tachov (Šaldová 1974, 122).

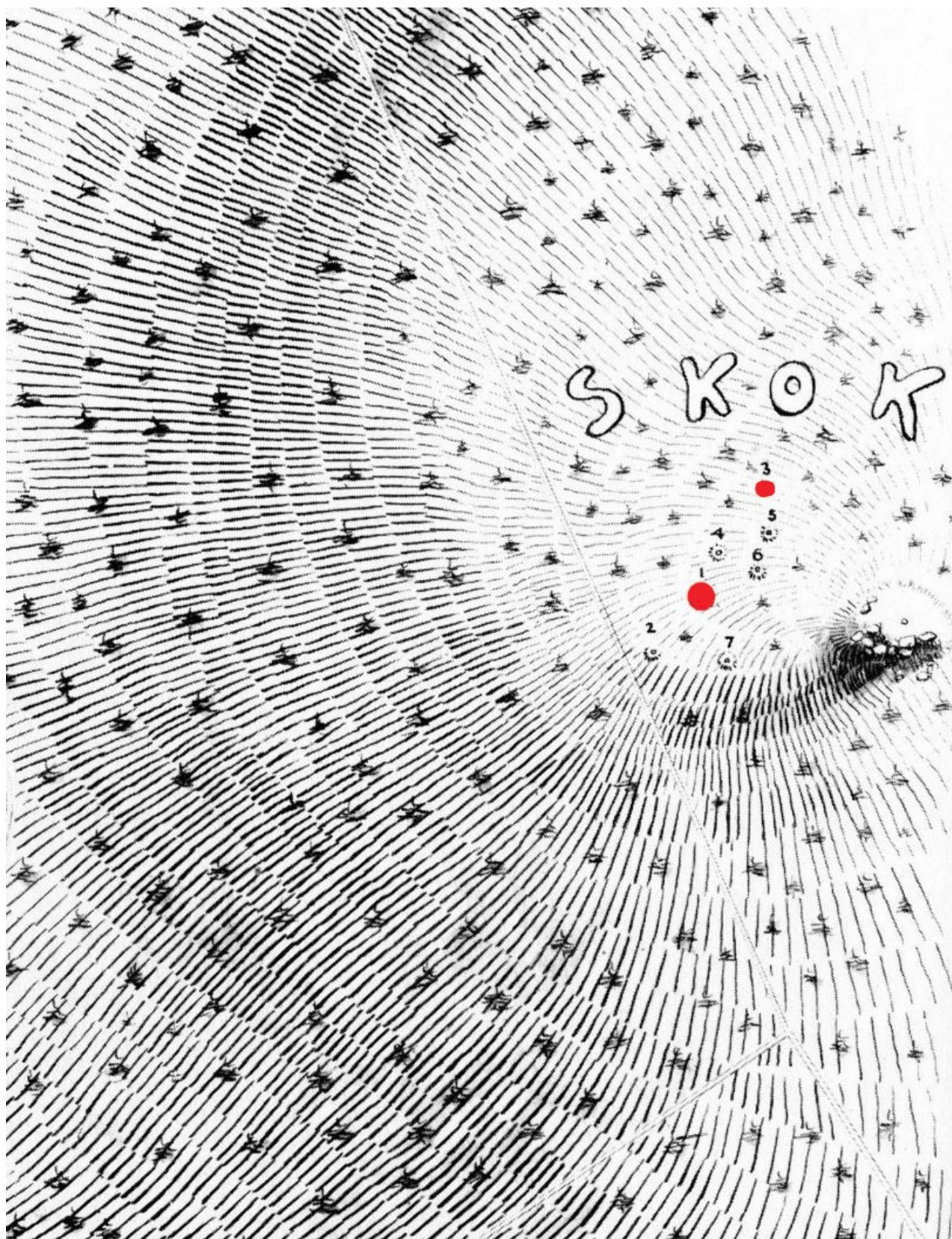
Obr. 9: Sedlec – Hůrka okres Plzeň – Jih červeně jsou vyznačeny pohřby doby halštatské (Šaldová (ed.) 1988, Taf. XXXV: výřez z plánu F. X. France; doplněno autorem).

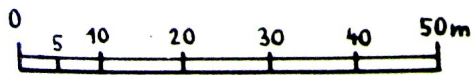
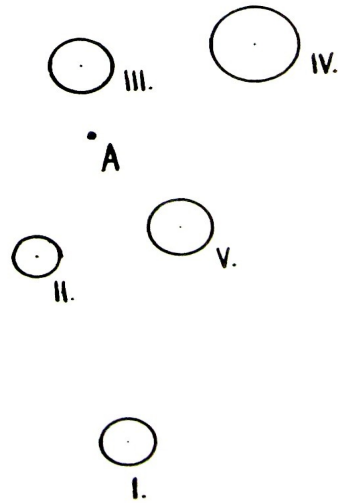
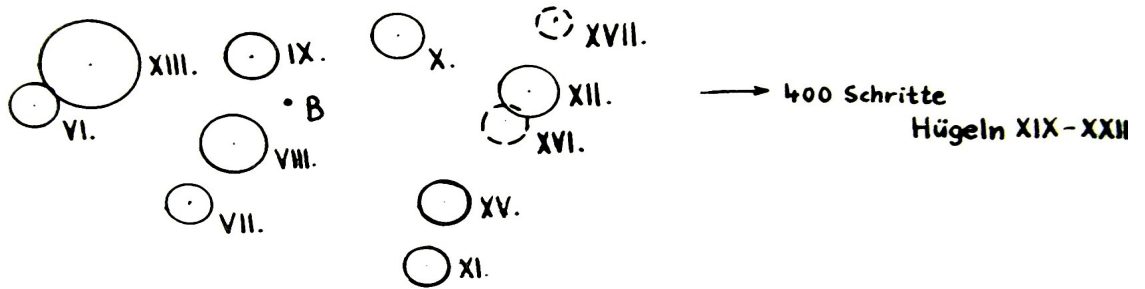
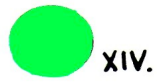
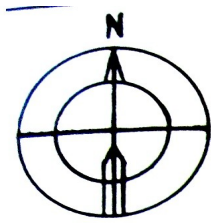
Obr. 10: Štáhlavy – Hájek okres Plzeň – Jih červeně jsou vyznačeny hroby doby halštatské (Jílková – Rybová – Šaldová 1959, 55; doplněno autorem).

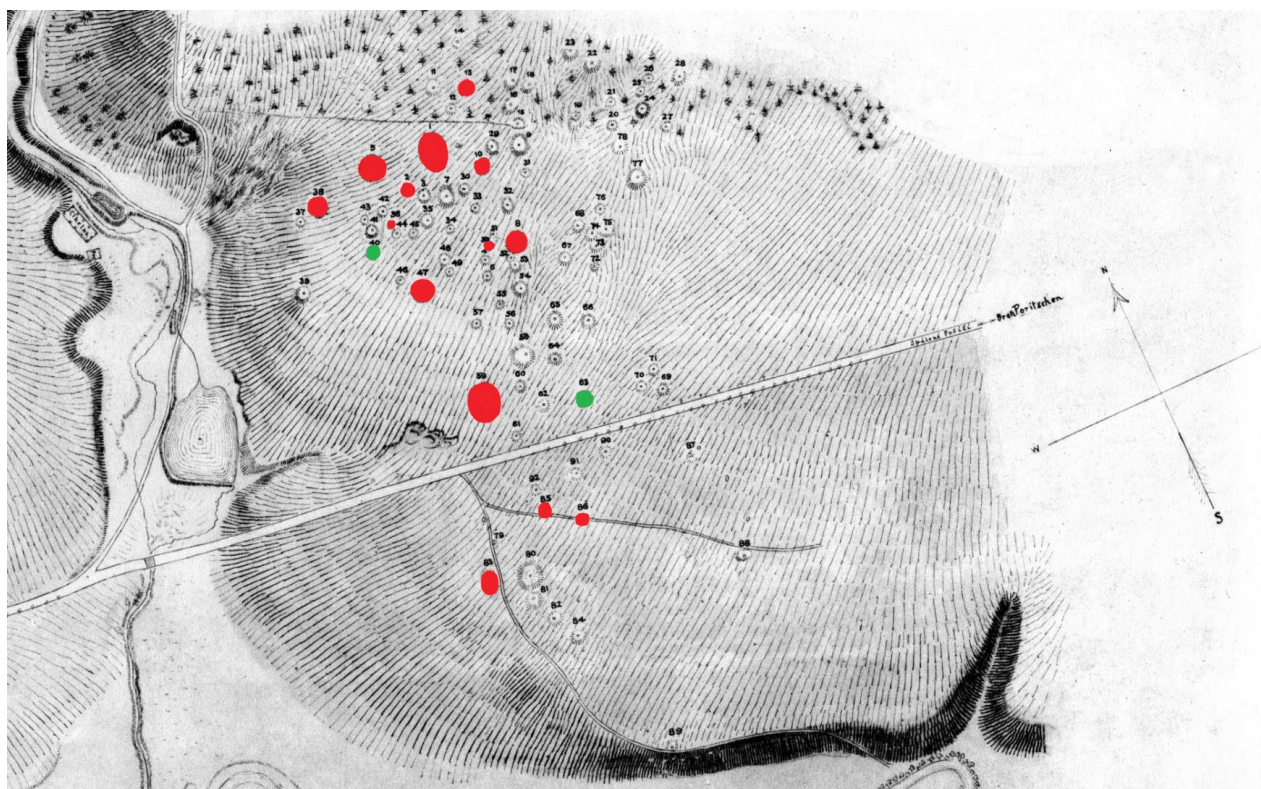
Obr. 11: Štáhlavice – Beztehov okres Plzeň – Jih červeně jsou vyznačeny pohřby pozdní doby halštatské a časné doby laténské, zeleně pohřeb halštatské mohylové kultury (Šaldová (ed.) 1988, Taf. LXX: výřez z plánu F. X. France; doplněno autorem).

Obr. 12: Štáhlavice – Skok okres Plzeň – Sever červeně jsou vyznačeny pohřby pozdní doby halštatské (Šaldová (ed.) 1988, Taf. LXX: výřez z plánu F. X. France; doplněno autorem).

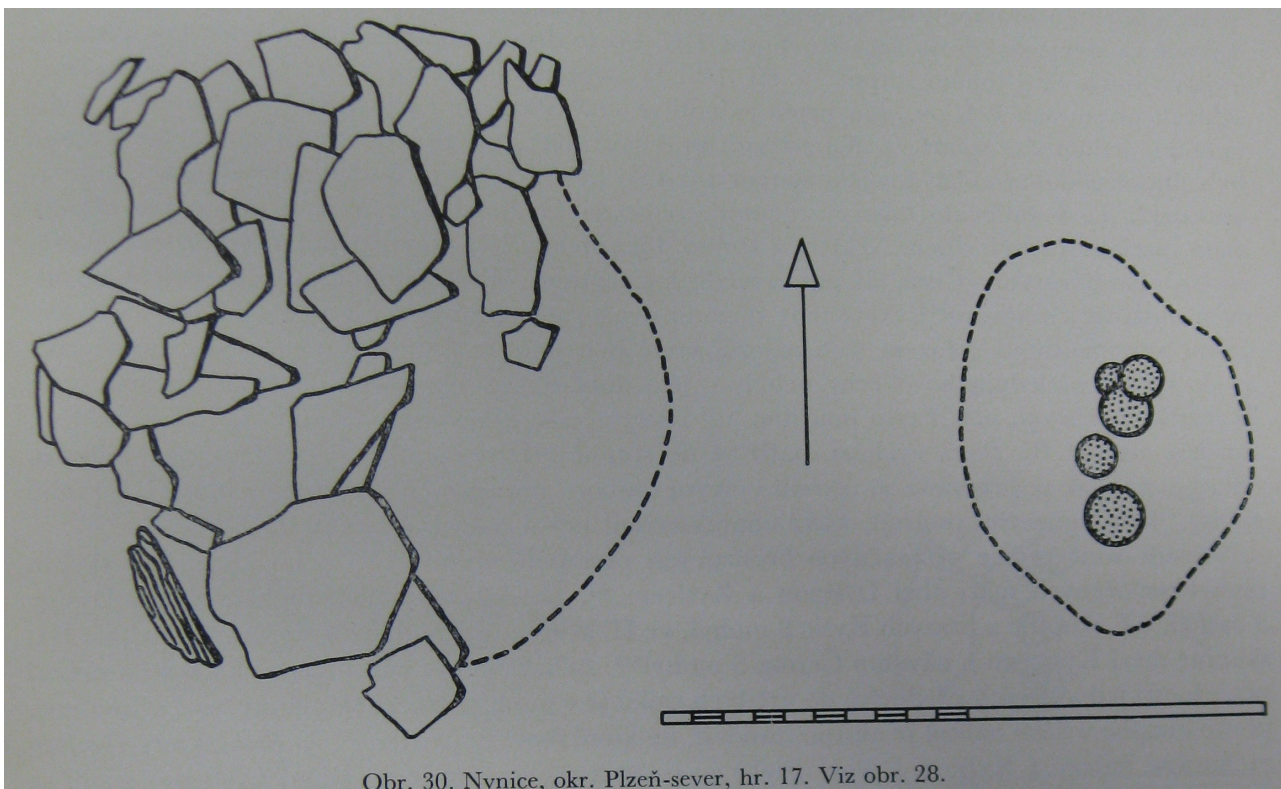
Obr. 13: Vřeskovice okres Klatovy zeleně je vyznačen pohřeb halštatské mohylové kultury (Michálek 1979, Taf. 101; doplněno autorem).

Obr. 14: Žákava – Svářeč okres Plzeň – Jih, červeně vyznačeny pohřby pozdně halštatské a časně laténské, zeleně pohřby halštatské mohylové kultury (Šaldová (ed.) 1988, Taf. L: výřez z plánu F. X. France; doplněno autorem).

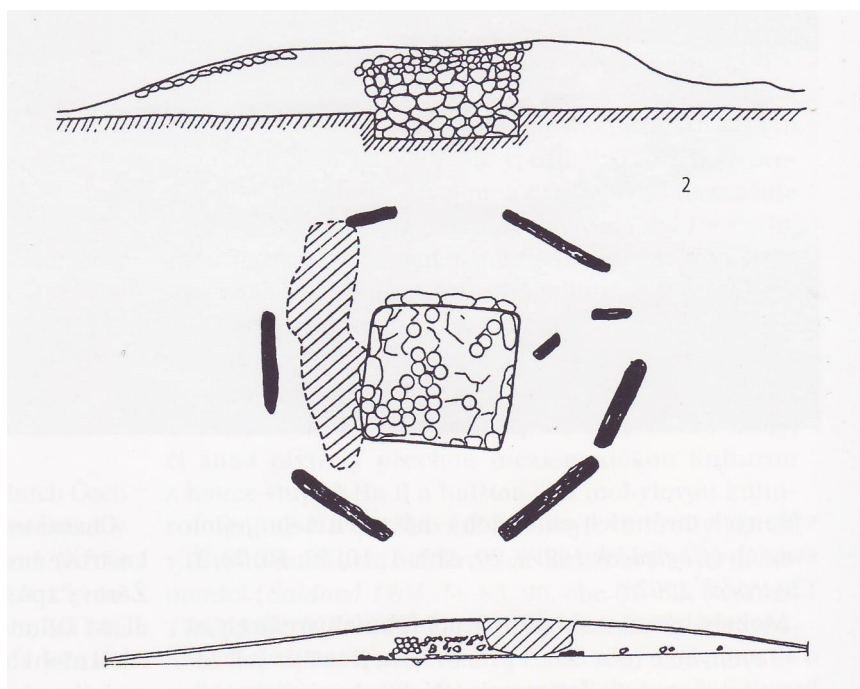
ABSOLUTNÍ DATA PŘ. KR.	KOUBECKÝ 2001c	DENDRODATA, C14
800		
	Ha C1	Ha C1a
	725	730
700		Ha C1b
	Ha C2	660
	650	625
600		Ha C2
	Ha C3	650
	550	600
	Ha D1	Ha D1
	540	
500		Ha D2
	Ha D2-D3	530
	500	Ha D3
	480	
	450	460
400		LT A
	400	
		380

Obr. 15: Chronologie doby halštatské podle Bouzek 2004; Koutecký 2001; Krausse 1996; Pape 2000; Pare 1999 (Venclová ed. 2008, 26).

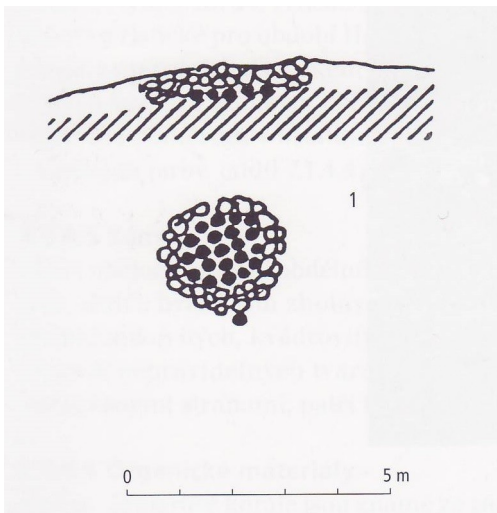

Obr. 30. Nynice, okr. Plzeň-sever, hr. 17. Viz obr. 28.

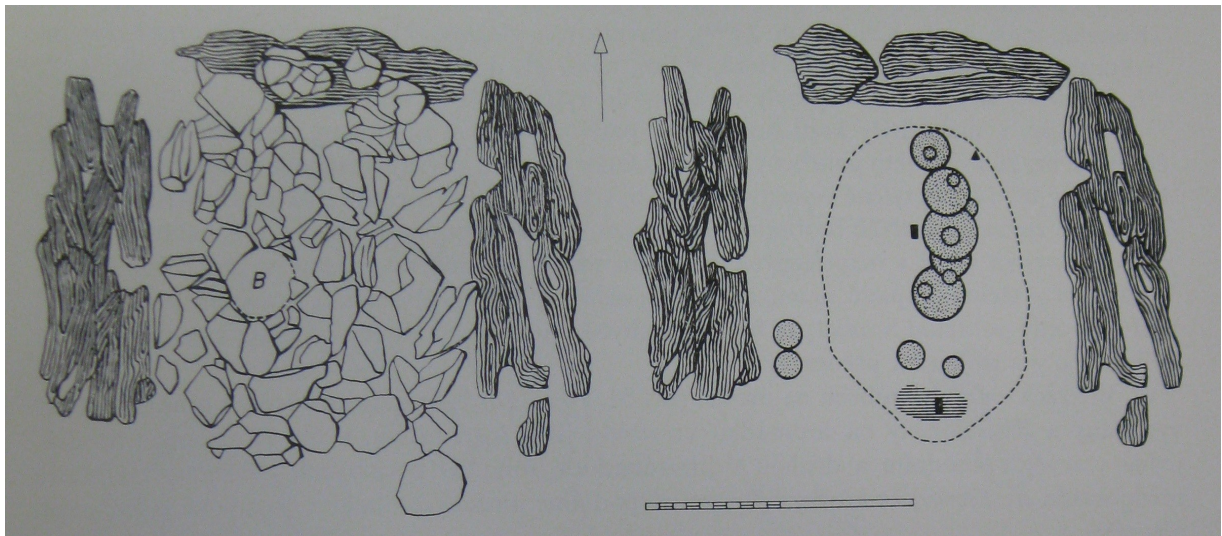
Obr. 16: Hrob v jamce halštatské mohylové kultury (Šaldová 1968, 361).

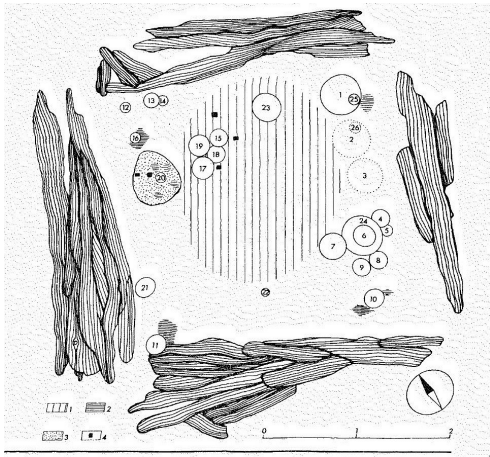
Obr. 17: Komorový hrob halštatské mohylové kultury (Venclová ed. 2008, 80).

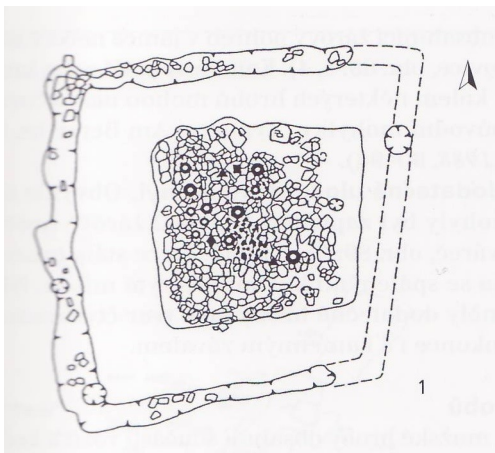
Obr. 18: Velký hrob na úrovni terénu (Venclová ed. 2008, 80).

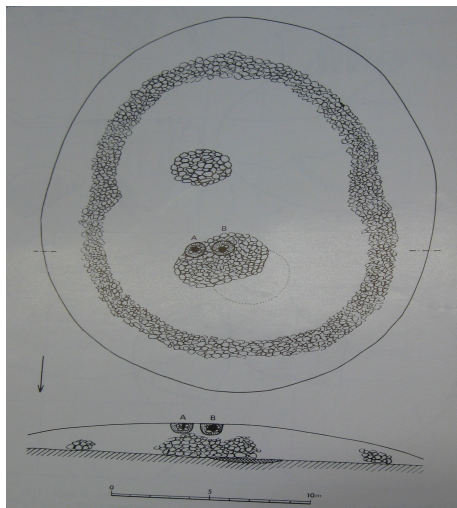
Obr. 19: Neúplné ohraničení pohřební komory spálenými poleny (Šaldová 1968, 379).

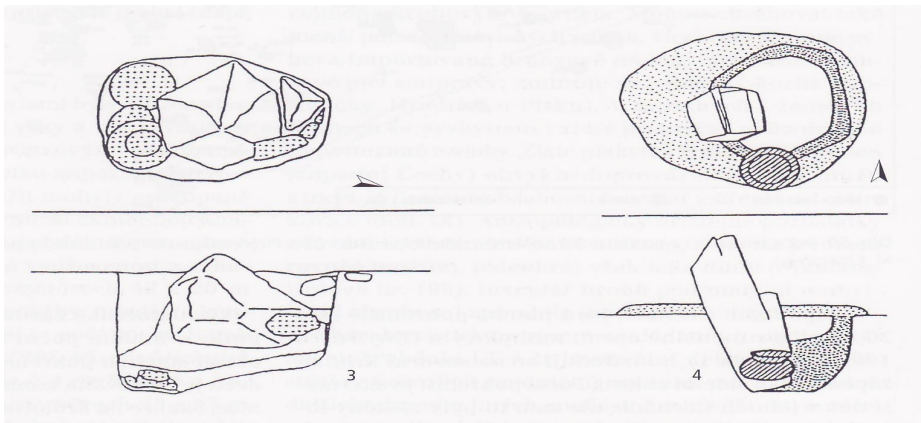
Obr. 20: Mohyla č. 21 Kšice (Šaldová 1974, 125).

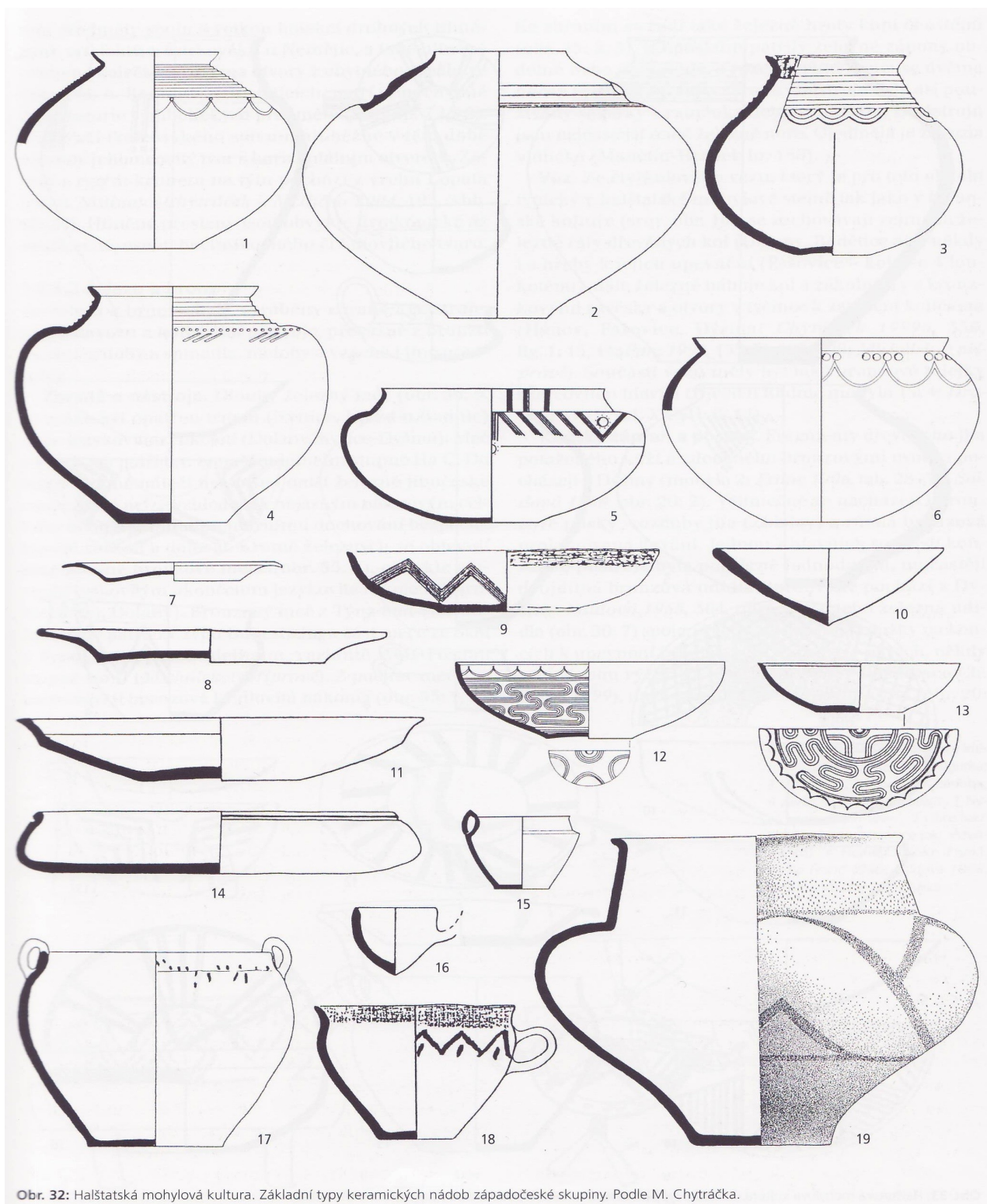
Obr. 21: Mohylový hrob pozdní doby halštatské s obvodovým žlabem (Venclová ed. 2008, 139).

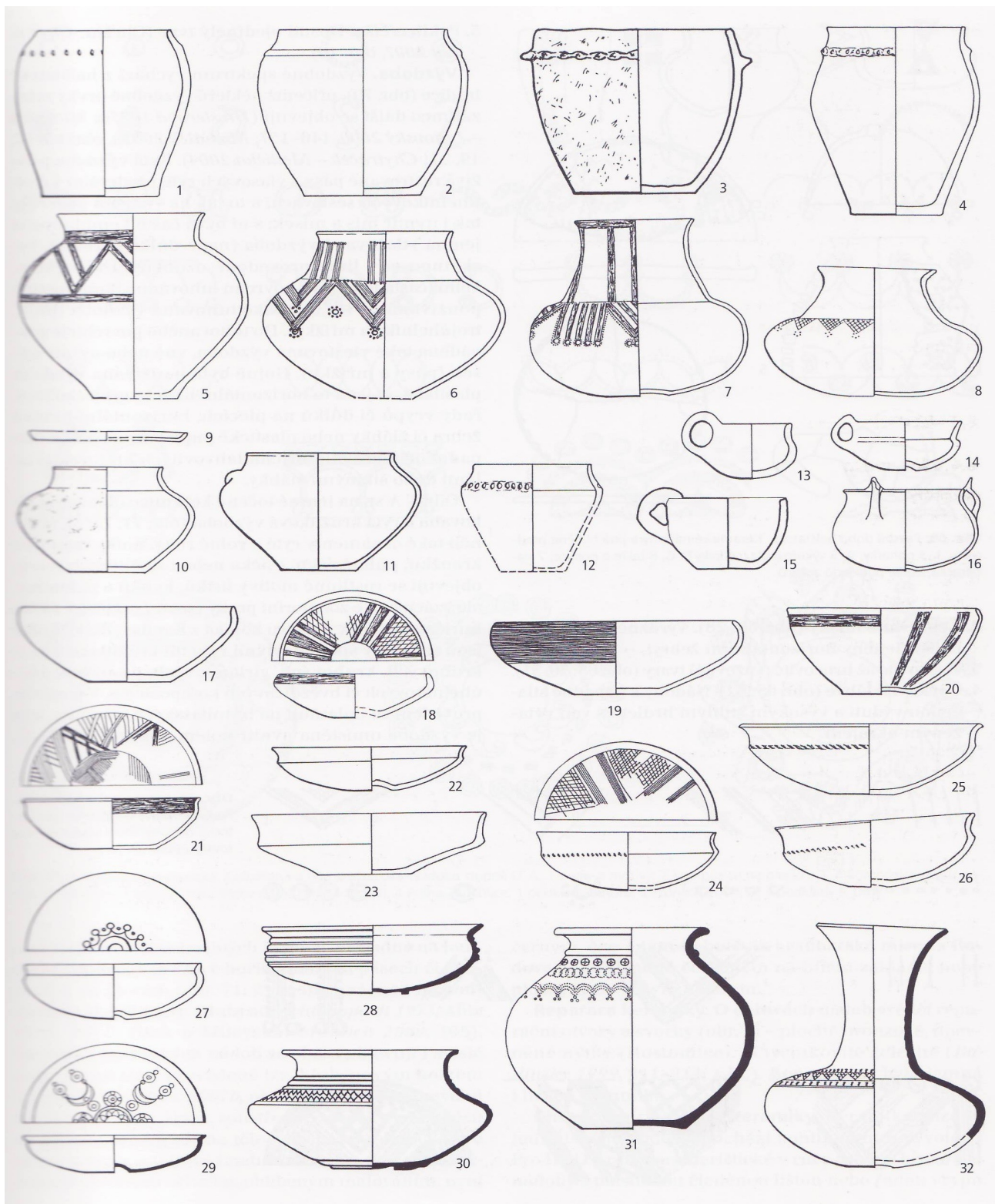
Obr. 22: Mohyla č. 1 ze Žákavé – Svárče s dvěma dodatečnými pohřby (Šaldová 1971, 52).

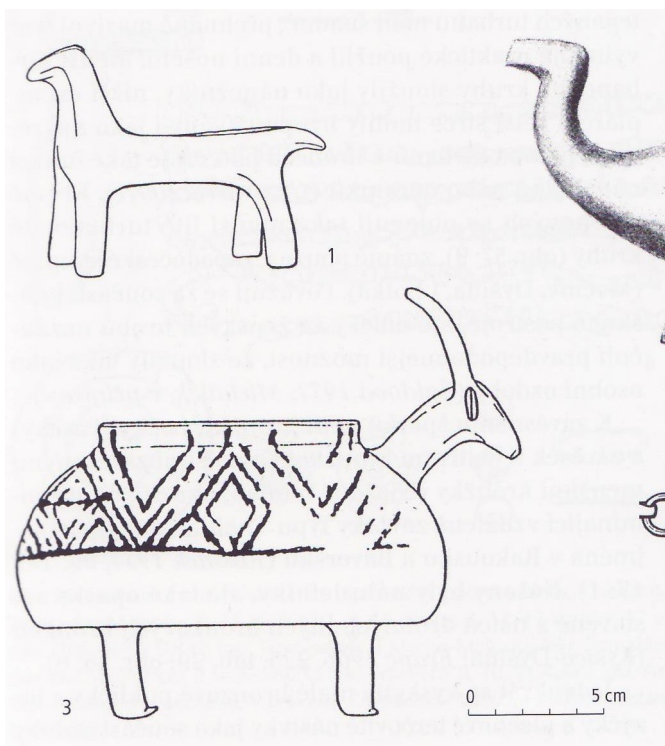
Obr. 23: Ploché žárové hroby pozdní doby halštatské (Venclová ed. 2008, 142).

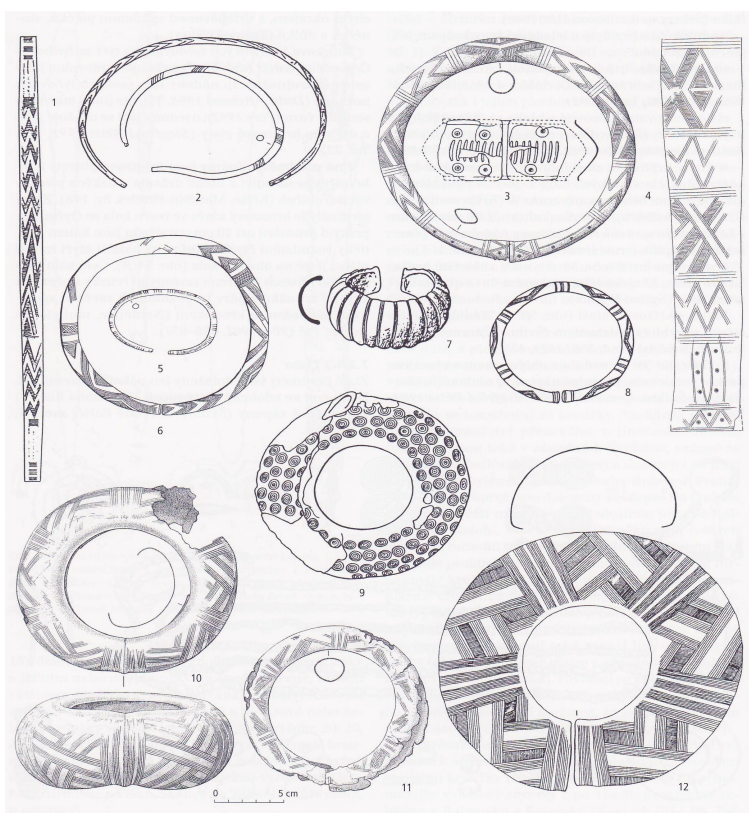
Obr. 24: Keramika halštatské mohylové kultury v západních Čechách (Venclová ed. 2008, 71).

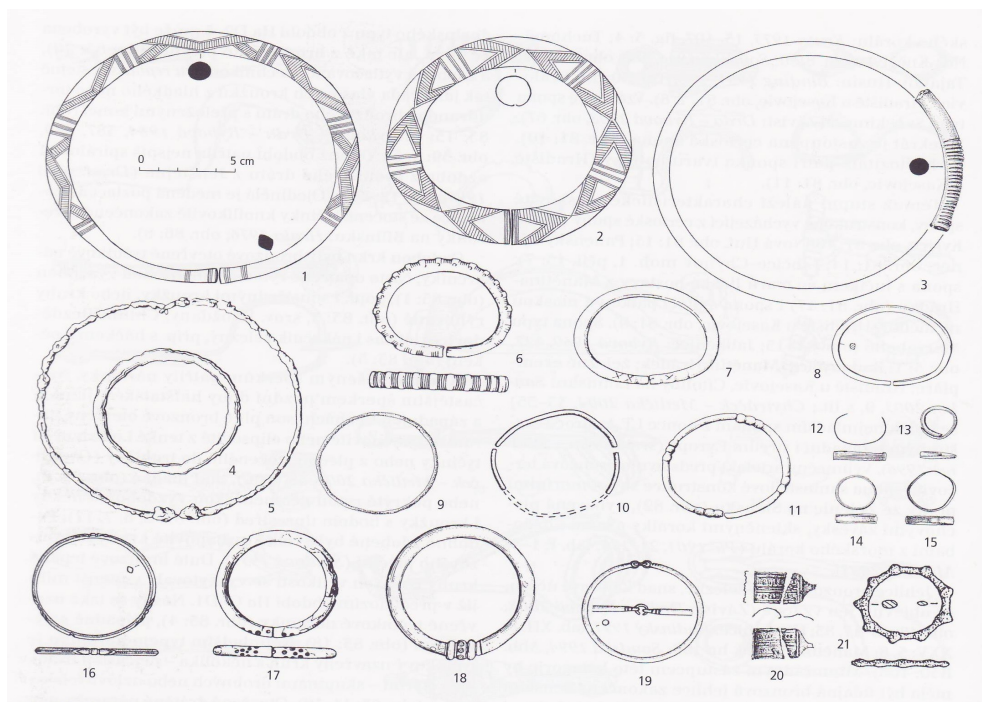
Obr. 25: Keramika pozdní doby halštatské v západních Čechách (Venclová ed. 2008, 115).

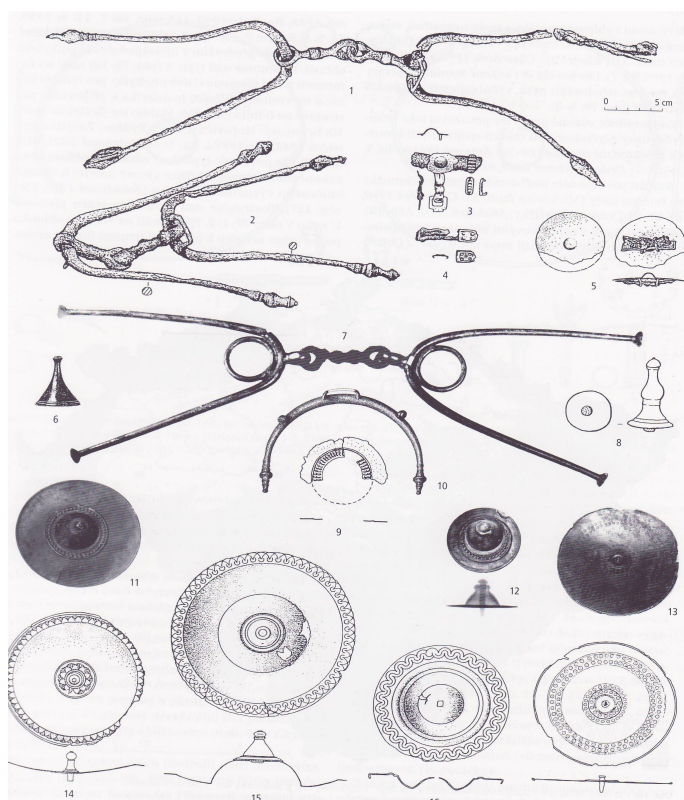
Obr. 26: 1 keramická figurka koně z Nynic, 2 zoomorfní nádoba v podobě býčka z Radčic (Venclová ed. 2008, 73).

Obr. 27: Kruhové šperky halštatské mohylové kultury (Venclová ed. 2008, 76).

Obr. 28: Kruhové šperky pozdní doby halštatské (Venclová ed. 2008, 130).

Obr. 29: Součásti koňského postroje pozdní doby halštatské (Venclová ed. 2008, 126).